

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Bc. Jana Ransdorfová

2021

UNIVERZITA KARLOVA, PEDAGOGICKÁ FAKULTA,
KATEDRA PSYCHOLOGIE

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Změny sebepojetí rodičů, kteří adoptovali dítě

Changes in the self-concept of parents who have adopted
a child

Vypracovala: Bc. Jana Ransdorfová

Vedoucí práce: PhDr. Pavla Presslerová, Ph.D.

Studijní program: Psychologie

Studijní obor: NMgr. Psychologie

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně pod vedením PhDr. Pavly Presslerové, Ph.D. a na základě pramenů a zdrojů uvedených v seznamu použité literatury.

V Praze dne:

Podpis: _____

Ráda bych poděkovala vedoucí práce PhDr. Pavle Presslerové, Ph.D. za odborné vedení, inspiraci, dobré rady a především za podporu.

Také bych ráda poděkovala všem respondentům za jejich účast a velikou upřímnost v rozhovorech.

Anotace

Diplomová práce se věnuje změnám sebepojetí rodičů, kteří adoptovali dítě. Cílem práce je zmapovat, jak rodiče, kteří osvojili dítě, vnímají a hodnotí změny v jejich sebepojetí. Jak tyto změny vnímají matky a jak otcové. Jak se vnímání sebepojetí měnilo v průběhu rozhodování k adopci a procesu osvojení, a jak při adaptaci na rodičovství. Teoretická část práce se zabývá rodičovstvím, náhradní rodinnou péčí a procesem adopce. Také je zde popsána identita, role a sebepojetí rodiče, následně adaptace a specifika adoptivního rodičovství. Empirická část představuje kvalitativní výzkum, který je proveden pomocí polostrukturovaných rozhovorů s rodiči, kteří osvojili dítě. Výsledky výzkumu, které vzešly z analýzy dat, jsou interpretovány a porovnány s odbornou literaturou. Sebpoejetí se vlivem zátěže, se kterou se museli respondenti vyrovnávat měnilo, od vyrovnávání se s bezdětností až po adaptaci a stávání se rodičem osvojeného dítěte. Vnímané změny sebepojetí otců a matek jsou sice v něčem rozdílné, ale v podstatě vyplývají z rozdílného postavení v rodině a jejich rolí.

Klíčová slova: rodičovství, osvojení, sebepojetí, náhradní rodinná péče

Annotation

The thesis is dedicated to changing the self-concept of parents who have adopted a child. The aim of the thesis is to explore how parents who have adopted a child perceive and evaluate changes in their self-concept. How these changes are perceived by mothers and fathers. How the perception of self-concept changed throughout adoption decisions, adoption processes, and adaptation to parenthood. The theoretical part of the thesis deals with parenting, substitute family care and the adoption process. It also describes the identity, role and self-concept of the parent, then the adaptation and the specifics of adoptive parenting. The practical part represents qualitative research that is done through semi-structured interviews with parents who have adopted a child. The results of the research resulting from the data analysis are interpreted and compared with specialist literature. Self-perception changed due to the burden that respondents had to cope with, from coping with childlessness to adaptation and becoming the parent of an adopted child. Perceived changes in the self-concept of fathers and mothers are somewhat different, but they basically result from different positions in the family and their role.

Keywords: parenting, adoption, self-concept, substitute family care

Obsah

Anotace.....	4
Annotation.....	5
Obsah.....	6
Úvod.....	8
TEORETICKÁ ČÁST.....	10
1 Rodičovství.....	10
1.1 Motivace k rodičovství	10
1.2 Motivace k osvojení.....	12
1.2.1 Bezdětnost	13
2 Náhradní rodinná péče	14
2.1 Osvojení.....	17
2.2 Na cestě k dítěti, osvojitelský proces.....	19
2.2.1 Příprava žadatelů o osvojení	20
2.2.2 Kritéria na dítě.....	21
2.2.3 Blízké i vzdálené okolí adoptivních rodičů	22
2.2.4 Telefonát a přijetí dítěte do rodiny	23
3 Rodičovství biologické a psychologické.....	24
4 Role rodiče	25
4.1 Role matky.....	25
4.2 Role otce	26
5 Rodičovská identita u adoptivních rodičů.....	27
6 Sebepojetí a jeho změny u rodičů	28
7 Adaptace na rodičovství	31
7.1 Tvorba vazeb	34
7.2 Adaptace a její zátěž	36

7.3	Adaptace matky	37
7.4	Adaptace otce	39
7.5	Adaptace páru	39
8	Specifika adoptivního rodičovství.....	41
EMPIRICKÁ ČÁST.....		45
9	Cíle výzkumu	45
9.1	Výzkumné otázky	45
10	Výzkumný soubor	45
10.1	Základní informace o rodičích.....	46
11	Metody sběru a analýza dat.....	50
11.1	Způsob zpracování dat.....	51
11.2	Analýza a interpretace dat	52
11.3	Seznámení s rozhovory.....	53
11.4	Analýza významných témat.....	61
11.4.1	Obavy a strachy	61
11.4.2	Vyrovňávání se se zátěží	66
11.4.3	Přijetí dítěte a identity rodiče osvojitele.....	71
11.4.4	Informace o biologické rodině	75
11.4.5	Vnímané změny.....	77
12	Diskuse.....	82
13	Závěr.....	87
14	Seznam použitých informačních zdrojů.....	88
15	Seznam schémat a příloh.....	92

Úvod

Diplomová práce se zabývá změnami sebepojetí rodičů, kteří si osvojili dítě. Cílem práce je zmapovat, jaké změny vnímají a popisují rodiče, kteří si osvojili dítě. Jak tyto změny vnímají matky a jak otcové, jak se jejich sebepojetí vlivem změn měnilo v čase. V práci je používán termín osvojení i adopce, jedná se však o synonyma.

Téma jsem si zvolila, protože jsem se v době, kdy jsem téma práce volila, stala matkou. A tyto zážitky raného rodičovství pro mne byly silným motivem vedoucí k touze, probrat toto téma hlouběji. Po konzultaci s vedoucí této diplomové práce, jsme se domluvily na výběru specifické skupiny rodičů, u kterých budu mapovat vnímané změny sebepojetí. Rodiče, kteří si osvojili dítě, jsem si zvolila, protože moji přátelé tou dobou procházeli procesem osvojení a mnohé semnou sdíleli. Zajímalo mě, zda rodiče, kteří osvojí dítě, mají podobnou adaptaci na rodičovství jako běžní rodiče, jakými obtížemi procházejí a jak dítě přijímají, jak oni vnímají změny sebepojetí. Proto jsem se o problematiku náhradní rodinné péče začala hlouběji zajímat a pokusila se na své otázky během rozhovorů s respondenty odpovědět.

Práce se člení na teoretickou a empirickou část. V teoretické části se zabývám rodičovstvím a motivací k němu. Také motivací k osvojení dítěte, kterou bývá často bezdětnost. Lidé, po zjištění problému s početím dítěte, procházejí procesem vyrovnávání se s bezdětností, kdy nejprve hledají náhradní cesty v podobě asistované reprodukce. Pokud tato cesta nepřinese vytoužené dítě, rodiče se buď smířují s bezdětností, nebo hledají jiné cesty, což může být právě adopce. Bezdětnost tedy vede k náhradní rodinné péči, kdy páry, které usilují o osvojení dítěte, musí podstupovat mnoho kroků v osvojovacím procesu. Osvojovací proces sebou nese mnoho zátěže a časových prodlev, se kterými se musejí žadatelé vyrovnávat. Zároveň však získávají na povinné přípravě žadatelů potřebné informace pro to, aby těžkosti vyplývající z adoptivního rodičovství, zdárně zvládli. Dále je v práci rozebráno rodičovství biologické a psychologické, které mohou fungovat jak dohromady i zvlášť. Podle Matějčka je rodičem ten, kdo se o dítě nejen stará, ale dává mu především pocit jistoty a bezpečí, a nemusí to být pouze biologický rodič (Matějček & kol., 1999). S rodičovstvím přichází i nová společenská role rodiče, která je více ceněna nežli role dospělého, bezdětného jedince. Role však přináší i požadavky, které nemusí být realistické a splnitelné. Zvláště na roli matky je kladen důraz na dokonalost a plné naplnění mateřstvím. Rodičovstvím se nemění pouze role, mění se

i identita a sebepojetí. Přijetím dítěte do rodiny na sebe rodiče začínají nahlížet jinak, stávají se rodiči a s touto novou identitou se ztotožňují. Sebepečení odráží to, jak rodiče sami sebe vnímají, jaký obraz o sobě mají, jak se hodnotí v roli rodiče.

Dále se práce věnuje tématu adaptace na rodičovství, kdy přichází spolu s dítětem mnoho změn, a to jak v rodinném systému, tak povinnostech, chování, prožívání a životním stylu. Rodiče si budují vzájemnou vazbu s dítětem, překonávají zvýšenou zátěž tohoto období. Nejen novopečení rodiče procházejí adaptací, adaptací prochází také jejich partnerský vztah a osvojené dítě. Dále jsou popsána specifika adoptivního rodičovství, kdy rodiče mají za úkol říct pravdu o osvojení dítěti. Jak se k tomuto úkolu staví, odráží, jak adoptivní rodičovství přijali.

Empirická část se věnuje kvalitativnímu výzkumu na základě polostrukturovaných rozhovorů s rodiči, kteří si osvojili dítě. Je popsán postup zpracování dat, charakteristiky výzkumného souboru, seznámení s páry a jejich příběhem osvojení dítěte. Nejprve byly rozhovory kódovány a následně uskupeny do kategorií. Významné kategorie a témata, která se opakovala, byla vybrána pro další analytické zpracování. Poznatky získané v rámci výzkumu jsou dány do souvislostí s teoretickými východisky a odbornou literaturou. Je popsáno, jak se sebepečení vlivem zátěže, se kterou se museli respondenti vyrovnávat, měnilo. Jaké změny vnímají ve svém sebepečení matky a otcové, v čem se popisované změny sebepečení liší a v čem jsou podobné.

TEORETICKÁ ČÁST

1 Rodičovství

Nejprve v této diplomové práci bude popsáno rodičovství a motivace lidí k němu, případně co lidi vede k adopci. Na to plynule navazuje téma náhradní rodinné péče, kde podrobněji probereme právě adopci a proces, kterým rodiče musí projít, aby byli schváleni jako žadatelé o osvojení.

Rodičovství je bráno jako významný projev generativity dospělého věku, ale i specifický způsob naplnění intimity, protože umožňuje vznik hluboké citové vazby, která přetrvá většinou po celý život (Vágnerová, 2007). Generativita je základní postoj v dospělém věku jedince, být generativní znamená spontánně, iniciativně a z vlastní vůle, radostně, z podstaty své bytosti plodit a starat se o to, co jsme zplodili. Jde o rodičovství v širokém psychologickém až filozofickém smyslu. Zplození a péče o dítě je jedním z hlavních životních témat. Biologicky jde o úkol předat geny, uchovat rod, ale rodiče mají větší poslání, dítě je potřeba naučit po lidsku myslet, cítit, adaptovat se na lidskou společnost, přijmout kulturu svého národa (Říčan, 2004).

Rodičovství může být také zdrojem psychosociálního obohacení, ale zároveň představuje velkou zátěž. Lidské vztahy jsou základem domova, tento pojem se v dětech vytváří velice brzy, a co v něm získají, mají tendenci předávat dalším generacím. Ti, co s dětmi skutečně žijí a mají je rádi, patří k nim, dětem vytváří domov a nemusí se jednat o biologické rodiče (Matějček Z. , 1994). Rodina je sociální celek, který je tradičně spojen příbuzenstvím a je založena na intimních vztazích, stálosti, sympatii, závislosti, vzájemném uspokojování potřeb a emocí všech členů a vzájemné identifikaci. Dnešní rodina je více spojena s uspokojováním zájmů a vlastních aktivit jednotlivců než rodiny, proto soužití s dětmi může být považováno ve společnosti za znevýhodnění (Sychrová, 2015).

1.1 Motivace k rodičovství

Rodičovství je motivováno mnoha vnitřními i vnějšími stimuly, které přinesou rozhodnutí. Standardní sociální normou je očekávání, že dospělý člověk uzavře manželství a zplodí děti. Tento vnější sociální tlak přispívá k rozhodnutí založit rodinu a přináší sebou zvýšenou

společenskou prestiž (Vágnerová, 2007). Psychologická a společenská motivace k rodičovství přináší potřebu osvědčit se před sebou i druhými svojí ploditelskou schopností. Tím, že má pár dětí se vyrovnává ostatním i vlastním rodičům (Matějček & kol., 1999). Ochota stát se rodičem je ovlivněna ekonomickým a materiálním zabezpečením (především vlastní bydlení), které pomůže založit rodinu bez většího odříkání a omezování se. Také uspokojivý partnerský vztah zvyšuje ochotu partnerů stát se rodiči. Vliv má také skupina přátel, kteří už děti mají. Potřeba mít děti je významně ovlivněna zkušenostmi z dětství, záleží na tom, jak daný jedinec prožil dětství, jak vnímal zátěž mateřské a otcovské role a jak ji zvládali jeho rodiče. Chování našich rodičů může působit jako pozitivní vzor, který přijímáme bez velké změny, rodičovství je vnímáno pozitivně a člověk má představu, jak by mělo vypadat a je posílen v ochotě mít děti. Pokud chování rodičů bylo negativní, představuje nežádoucí alternativu, vyvolává v jedinci nejistý a odmítavý postoj k rodičovství, nebo může vyvolat motivaci k vytvoření rodiny, kterou by si ve svém dětství přál.

Vnitřní motivace mít děti je biologicky zakořeněná, síla pudu zachování existence je však individuálně rozdílná (Vágnerová, 2007). Na prvním místě rodičovské motivace je instinkt, touha po dítěti je přírodou daná, tak jako jiným živým tvorům a působí na člověka. Stejně tak, jako je pud pohlavní, je i pud rodičovský, které se spojují a řídí lidské chování a výsledkem jsou právě děti (Matějček & kol., 1999). Rodičovství může uspokojovat ale i blokovat uspokojování základních psychických potřeb. Dítě vnáší do rodiny oživení, nové zážitky a zkušenosti, ale také rodiče omezuje ve svobodě rozhodování (Vágnerová, 2007). Přináší posílení rodinného společenství, radost a zábavu (Matějček & kol., 1999). Dítě uspokojuje potřebu citové vazby, přijímá city od rodičů a oplácí je, naopak omezuje emoční naplnění jiných vztahů. Vágnerová (2007, str. 111) k tomu dále píše: „*Někdy dochází po narození dítěte k ochlazení partnerských vztahů a vždycky je rodičovství nějakým způsobem změněno. To je dáno diferenciací rodičovských rolí, novými povinnostmi a společnou zodpovědností, kterou může každý z rodičů interpretovat jinak.*“

Rodičovství je také příležitostí začít znovu svůj život. Jde o jakési opravné vydání. S dítětem se snadno identifikujeme, jsme to vlastně my, kdo si znovu hraje (Říčan, 2004). Rodičovská role uspokojuje i potřebu seberealizace, dítě přispívá k pocitu naplněnosti života a potvrzení vlastní hodnoty. Dítě potvrzuje normalitu dospělého věku a poskytuje novou identitu. Nabízí nové společenské postavení rodiče, které je vyšší než pozice svobodného a bezdětného

jedince, a to zejména u matky. Rodičovská role je nezpochybnitelným důkazem dospělosti. Z druhé strany dítě může omezovat seberealizaci v jiné oblasti, např. profesní.

Potomstvo je pokračovatelem rodu, uchovává vlastnosti, tělesnou podobu, tradici, hodnoty a zvyklosti a předává je další generaci. Jde o naplnění potřeby otevřené budoucnosti, protože v dětech je na psychosociální i genetické úrovni zachován rod a jeho znaky. Z druhé strany příchod dítěte do rodiny limituje rodiče v budoucnosti, kdy už nemohou svobodně volit bez ohledu na potřeby dítěte, nebo by tak měli (Vágnerová, 2007). Další motivací pro rodičovství, je odkázání dítěti majetku, na kterém rodiče po celý život pracovali (Matějček & kol., 1999).

Současné trendy ohledně rodičovství se promítají do jeho odkládání a plánování. Mladí lidé mají tendence, mít méně dětí, a to později, nežli tomu bylo dříve. Pro ženy je rodičovství důležitější, často ve svých plánech zvažují děti a většinou jsou si jisté, že je chtějí mít, zatímco muži takto rozhodnutí nebývají. Rozhodnutí páru mít dítě, by mělo vycházet ze společné bilance, jedná se o zásadní změnu života (Vágnerová, 2007). Ženy odkládají porod do pozdějšího věku, což může přinést problémy a pokud nemohou mít děti, přicházejí na to mnohem později. Celkové snížení plodnosti souvisí se změnou životního stylu a hodnotami dnešní společnosti (Sychrová, 2015). Další celosvětový posun je i v důvodech proč páry zakládají rodinu, od materiálního hlediska, kdy je dítě lacinou pracovní silou a pojistkou na stáří, po emocionalizaci rodinných vztahů. Rodiče častěji, nežli dříve říkají, že je život s dětmi obohacuje, děti nejen přijímají ale i mnoho svým rodičům dávají. Děti jsou méně pojistkou proti bídě ale více citovou pojistkou proti osamělosti. Také se ukázalo, že soužití s dětmi do značné míry uspokojuje potřeby dospělého člověka, i když děti také mohou bránit v dosažení žádoucích hodnot či uspokojení psychických potřeb (Matějček & kol., 1999).

1.2 Motivace k osvojení

V člověku existují nepochybně kromě potřeb biologických i potřeby psychické a společenské, které podmiňují touhu po dětech. Pokud je tato touha velmi silná a dlouho neuspokojená, může vest jedince k přijetí „cizího“ dítěte (Matějček & Dytrych, 1999). Motivací k adopci jsou nejčastěji dva činitele, neplodnost a náhrada za zemřelé dítě. Tato motivace je dnes již zřídka, a právě neplodnost se svými psychickými důsledky vysoce převažuje. Neplodnost je pro manželský pár natolik tíživý, že bývá překrýván nejrůznějšími racionalizacemi (Matějček & kol., 1999).

1.2.1 Bezdětnost

Bezdětnost je stavem, který může být stigmatizující. Míra závisí na sociálním prostředí, v němž jedinec žije a na předpokládané příčině bezdětnosti. V naší společnosti roste počet neplodných manželství. Pokud si partneři přejí zplodit dítě a běžným způsobem jim to nejde, mohou se obrátit na lékařskou pomoc v podobě některé z metod asistované reprodukce. Někteří dospělí se k bezdětnosti svobodně rozhodnou. Pokud však je neplodnost příčinou bezdětnosti, jedná se o traumatizující zkušenost, která se pojí se ztrátou potenciální hodnoty, kterou symbolizuje dítě jako pokračovatele rodu. Prožívání této symbolické ztráty je obtížné, protože nedošlo k narození dítěte a jeho existence byla pouze očekávána (Vágnerová, 2007). Podle průzkumu z 90. let prožívaly ženy v souvislosti s bezdětností hlubokou beznaděj, opuštění, nenaplnění, cítily se neužitečné, zlomené, zahořklé a sklíčené. Muži vyjadřovali podobné pocity, cítili se zklamaní, frustrovaní a nedostateční (Kirk, 1984).

Společnost na tyto páry pohlíží jako na méněcenné a převládá názor, že vinu nese žena, i když tomu tak není. Neschopnost mít děti je více zatěžující pro ženy, i když je příčina na straně muže. Je to z důvodu, že ženu to znehodnocuje v její ženské roli a znemožňuje jí to se naplnit v jedné z důležitých oblastí dospělosti. Větší zátěž přináší i náročnost léčby neplodnosti u žen, které musí podstupovat více nepříjemných procedur a vytváří si tak větší pocit zodpovědnosti za výsledek. K tomuhle Vágnerová (2007, str. 143) píše: „*Na druhé straně ženy dostávají více sociální podpory a umí ji lépe využívat než muži. Mužská reakce se liší podle toho, zda oni sami trpí poruchou plodnosti, kterou chápou jako vlastní selhání v roli ploditele, nebo zda je neplodná jejich partnerka.*“

Uvědomění a postupné zvládání vlastní neplodnosti je proces, který lze rozdělit do několika fází podle Keye:

1. Přichází uvědomění si problému s početím potomka, kdy partneři odmítají uvěřit tomu, že nemohou mít děti. Popírají nepříjemnou skutečnost, která trvá různě dlouho a její přijetí ukazuje posun k další fázi.
2. Partneři hledají příčiny a možnosti léčby. Hledají viníka, kdy obvykle kolísají mezi obviňováním někoho jiného a sebeobviňováním. V této fázi může dojít i k narušení partnerského vztahu.
3. Léčba, která trvá různě dlouho a může vést i různým výsledkům je obdobím, kdy partneři zažívají sérii dílčích neúspěchů, kdy prožívají pocity naděje a zklamání.

Pokud je léčba úspěšná, což je v dnešní době časté, psychické problémy vlivem zátěže vymizí. Pokud tomu tak není, přechází pár do další fáze.

4. Pár rezignuje na léčbu a smíruje se se situací, zároveň hledá náhradní varianty, kterými může být právě adopce, či přijetí bezdětnosti (Matějů, Weiss, & Urbánek, 2005).

Vyrovňávání se s neplodností je dlouhodobý proces, kdy se střídají pocity naděje, zlosti, pocitů křivdy, truchlení i deprese či beznaděj. Vágnerová (2007, str. 143) dále píše: *„Zhoršuje se sebehodnocení takového jedince, objevují se pocity méněcennosti a viny, spojené s depresemi a pocity ztráty smyslu života či celkové prázdnoty. Vzhledem k tomu, že je rodičovství chápáno jako norma, resp. morální povinnost, cítí se neplodný pár svou neschopností mít děti stigmatizovaný. Neplodnost narušuje i partnerský vztah, negativně jej ovlivňuje potřeba najít viníka, reálného či zástupného. Potřeba zplodit dítě může nabývat až nutkavého charakteru.“* I pro rodiče, kteří vlastní dítě mít mohou, je velmi důležité o tuto schopnost a možnost stát se rodičem nepřijít, i když už další dítě nechtějí (Říčan, 2004). I když partneři najdou cestu řešení bezdětnosti, jedná se řešení stavu nikoli kauzální léčbu. Je potřeba se s neplodností smířit i s pomocí odborníků a naučit se s tím žít (Zezulová, 2012). Nedobrovolná bezdětnost staví pár do nevýhodného postavení. Bezdětný pár čelí mnoha ztrátám, zvlášť v očekávání od sebe samého a v očekávání druhých. Ztráta možnosti být rodičem biologického dítěte, které by pokračovalo v rodové linii, a mohli by ho představit prarodičům, může vést ke ztrátě sebe samého nebo partnera. Neplodnost jako motivace k adopci vede pár k ujímání se rodičovské role z jiného podnětu, než očekávali. Musí své plány pozměnit. Adopce jako poslední naděje na založení rodiny, může rodiče zaslepit vůči skutečnostem, které jsou adoptivnímu vztahu vlastní (Kirk, 1984).

2 Náhradní rodinná péče

Jako řešení bezdětnosti pár často volí právě jednu z forem náhradní rodinné péče, proto je důležité její náležitosti vysvětlit. Rodina by měla znamenat pro dítě základní životní jistotu, proto je zde snaha, aby dítě vyrůstalo v rodině. Náhradní rodinná péče (NRP) je forma péče o děti, ve které jsou vychovávány děti „náhradními“ rodiči v prostředí, které se co nejvíce podobá životu běžné rodiny. Jedná se zejména o osvojení a pěstounskou péči. Děti, které z různých důvodů nemohou vyrůstat ve své vlastní rodině, ať už z důvodu, že se rodina

nemůže, nechce nebo neumí postarat, případně dítě o rodinu přišlo (Matějček & kol., 1999). Náhradní rodinná péče je realizací sociálně právní ochrany dětí. Při rozhodování soudu, na základně Úmluvy o právech dítěte má přednost zařazení dítěte do náhradní rodinné péče před ústavní. Všechny formy péče definuje občanský zákoník č. 89/2012 Sb. a podrobnosti pak zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně – právní ochraně dětí (Sychrová, 2015). V České republice je počet těchto dětí podobný jako v ostatních evropských zemích (kolem 1 % z celkového počtu dětí, z čehož jsou pouhé 2 % dětí úplní sirotci). Některé děti jsou umístěny v náhradních rodinách, jiné v náhradní výchovné péči (www.eurochild.org, 2010).

Děti, přicházející do náhradních rodin, jsou často z méně stabilních rodin, které selhávají a neplní své základní funkce, jsou často asociální a rozvrácené (Sychrová, 2015). Pro děti, u kterých je velká pravděpodobnost rychlého a trvalého řešení, a to buď osvojením nebo dlouhodobou pěstounskou péčí, či návratem do původní rodiny, je tu pěstounská péče na přechodnou dobu, což je forma dočasné péče o děti. Tato péče o děti je zároveň prevencí proti citové deprivaci, protože umožňuje vytvoření specifického vztahu a pocitu bezpečného světa. Pěstouni jsou od začátku připravováni, že dítě bude v nejbližší možné době předáno do adoptivní nebo pěstounské rodiny, tak aby co nejméně docházelo k rušivým situacím během předávání dítěte. Vždy by mělo dítě být v co nejnižším věku předáno adoptivním rodičům, nebo alespoň dříve, nežli dovrší osmého měsíce, kdy dítě prochází tzv. separační úzkostí.

Pěstounská péče je pro děti, které nejsou tzv. právně volné nebo se do adopce nehodí, protože nejsou zcela zdravé, mají odlišné etnikum či mají sourozence. Rodičovská práva a vyživovací povinnost zůstává rodiči, ale stát přebírá dohled nad výchovou dítěte. Forma pěstounské péče může být individuální v rodinách nebo skupinová (v SOS vesničkách a podobných zařízeních). Naopak do osvojení jdou děti, které jsou tzv. právně volné, kdy se jich rodiče vzdali hned po narození a rozhodnutí potvrdili po uplynutí ochranné lhůty – tedy po šesti týdnech (Zezulová, 2012). Po uplynutí této doby je souhlas platný, pokud je před soudem potvrzen. Avšak lze jej odvolat ještě po dobu tří měsíců (Zákon č.89 ze dne 3. února 2012 občanský zákoník). Často se bohužel stává, že se matky k tomuto potvrzení nedostaví a dítě tak musí čekat na soudní vyslovení tzv. kvalifikovaného nezájmu (Konečná, 2003) nebo opravdového nezájmu, což je po dobu nejméně dvou měsíců u novorozenců a u starších dětí po dobu šesti měsíců (www.sancedetem.cz). Dítě, u něhož došlo k právnímu uvolnění z důvodu, že rodiče byli zbaveni rodičovské zodpovědnosti v případech zneužívání nebo zanedbávání jejich povinnosti, lze také osvojit (Matějček, Koluchová, Bubleová, Kovařík, &

Benešová, 2002). Děti jsou poté právně uvolněny a nabídnuty schváleným žadatelům o adopci. Po soudním rozhodnutí dojde k výmazu biologických rodičů z rodného listu dítěte a je vydán nový rodný list, ve kterém jsou zapsáni adoptivní rodiče, kteří se tak stávají vlastní (Zezulová, 2012).

Kromě náhradní rodinné péče, může dítě být ještě zařazeno do náhradní výchovné péče, což je péče o dítě nejčastěji ústavní formou, jako jsou kojenecké a dětské domovy atd. Tato sestupná řada forem péče o dítě, od osvojení až po ústavní formu, ukazuje také, jak v péči ubývá znaků rodinné výchovy, s čímž se pojí i možnost uspokojování základních psychických potřeb dítěte a jeho nových vychovatelů. Náhradní péče má však jednu stejnou charakteristiku, dítě je vychováváno lidmi, jimž se nenarodilo. Jeho současní pečovatelé neměli možnost sžít se s ním v období prenatalního vývoje, neprožívali jeho porod ani první okamžiky v jeho postnatálním období, přijali dítě jako „cizí“. Proto je jejich úkolem naučit se mu rozumět, přizpůsobit se mu a upravit svůj životní rytmus a styl, aby vyhovoval také dítěti (Matějček & kol., 1999).

Poruchy rodičovství vznikají, pokud se o dítě nemohou, neumí nebo nechtějí rodiče postarat. Může docházet k zanedbávání a jiným nevhodným chováním vůči dítěti. Přičemž „nemohou“ je většinou z objektivních důvodů finančních, zdravotních či právních. Pak rodiče „neumí“ zabezpečit potřeby dítěte z důvodu nezralosti či neznalosti. Pokud rodič „nechce“, je to posuzováno nejzávažněji, situace jim z různých důvodů vyhovuje a nechtějí ji měnit. Pak není vhodné udržovat uměle vztahy s původní rodinou a čekat, že si to rozmyslí. Tyto matky často zanechávají své děti rovnou v porodnici, nebo je odkládají do Babyboxů či ústavních zařízení (Sychrová, 2015). Společnost dosud vnímá rozhodnutí matky svěřit dítě do adopce jako morální prohřešek, zatímco interrupce je přijímána bez větších morálních zábran. Takové mateřství je hodnoceno jako nedostatek mateřského citu a je vystaveno mnoha dotazům, odsuzujícím a posměšným komentářům, ačkoliv se většina těchto žen rozhoduje uvážlivě a s náležitou odpovědností vůči dítěti, aby mu zajistila lepší budoucnost. Matka, která uspokojivě projde poporodním obdobím a zacházení personálu i okolí je šetrné, nemá poté tendenci své dítě hledat a pátrat po adoptivních rodičích, což je dobrou ochranou nového adoptivního svazku (Matějček & Dytrych, 1994).

2.1 Osvojení

Pro dobrý vývoj zdravé osobnosti dítě, jak po stránce duševní, tak i charakterové, potřebuje vyrůstat v prostředí stálém a citově příznivém. Rodinou pro dítě může být jedna starající se osoba nebo více osob, ať jsou vzájemné vztahy zákonem potvrzeny nebo ne (Matějček Z. , 1994). Existují dva druhy vztahů. Jedním z nich je biologického rázu. Jde o vztah s našimi rodiči, sourozenci a širší rodinou, jehož trvalost nemůže nic narušit. Druhý vztah je založen na slibu, jako je třeba manželství nebo osvojení. Jde o slib stát se trvalou rodinou dítěti, které se narodilo někomu jinému (Schooler, 2002). K osvojení Matějček (1999, str. 33) píše: *„Při osvojení přijímají manželé či jednotlivci opuštěné dítě za své a mají k němu stejná práva a povinnosti, jako by byli jeho rodiči. Osvojením vzniká mezi osvojitelem a dítětem vztah jako mezi biologickými rodiči a vlastními dětmi. Zároveň dítě získává příjmení nových rodičů. Vztah mezi dítětem a příbuznými osvojitelů je tedy příbuzenský. Osvojit lze pouze dítě nezletilé.* „Osvojením získává dítě právně nejstabilnější prostředí, toto rozhodnutí by mělo být ale zváženo, jakmile se vyčerpají všechny pokusy o návrat do biologické nebo širší rodiny, protože osvojení mění identitu dítěte (Sychrová, 2015).

Občanský zákoník č. 89/2012 Sb. ustanovuje, že osvojitelem se může stát pouze zletilá a svéprávná osoba, která bude dobrým rodičem. Minimální věkový rozdíl je 16 let. Osvojit mohou společně jen manželé, nebo jeden z manželů či jednotlivec. Důraz se klade především na osobní vlastnosti, způsob života a důvody k osvojení. Také soud zjišťuje zdravotní stav dítěte, jeho osobnost nebo původní sociální prostředí, pak soud hodnotí vzájemnou vhodnost osvojitelů a dítěte. Na návrh osoby, která chce dítě osvojit, soud rozhodne o osvojení. Před soudním rozhodnutím pobývá dítě šest měsíců v tzv. předadopční péči a následně soud zjišťuje, zda se vytváří vztahy mezi rodiči a dítětem, což je smyslem osvojení. Toto rozhodnutí lze ze závažných důvodů zrušit, jakmile však uběhnou tři roky od osvojení, již rozhodnutí zrušit nelze. Osvojitelé také tento fakt nesmí zatajovat, mají povinnost dítě s tím seznámit nejpozději do zahájení školní docházky (Sychrová, 2015, Zákon č. 89 ze dne 3. února 2012 občanský zákoník). Zprostředkování osvojení je legální cestou možné pouze státem, který se řídí tím, aby vyhledal nejvhodnější rodinu pro konkrétní dítě (Zezulová, 2012). Mezinárodní Úmluva o právech dítěte, která je závazná, udává, že zájem dítěte má přednost před zájmem rodičů (Matějček, Koluchová, Bubleová, Kovařík, & Benešová, 2002). To má nesporné výhody, protože všechny děti mají stejné šance, zamezuje se tím „experimentování nebo braním dětí na zkoušku“, navíc je to více podobné běžnému

rodičovství, kdy matka také neví, jaké dítě se jí narodí (Sychrová, 2015). K tomuto má jistou kritiku paní Zezulová, která je přesvědčena, že by měli být naplněny potřeby obou stran a navíc se stává, že úředníci zprostředkovávající osvojení mnohdy rodiny ani děti dobře neznají, mají k dispozici pouze spis, který obsahuje výsledky vyšetření apod., ale osobní kontakt chybí (Zezulová, 2012).

Bez ohledu na právní situaci dítěte, mají děti stejné potřeby a stejné zkušenosti, záleží jim na vlastním přežití, potřebují najít jistotu a bezpečí v náruči matky, aby si vytvořili důvěru v okolní svět. Jak poukazuje Zdeněk Matějček, dítě by mělo být do rodiny umístěno co nejdříve, ideálně před prvním úsměvem (Matějček & kol., 1999). Bez ohledu na soud a jiné instituce, dítěti záleží na „jeho“ lidech, ti, kteří se o něho starají, představují jeho rodinu (Matějček Z. , 1994). Dítě si potřebuje vytvořit bezpečnou vazbu k jedné osobě, pro jeho zdárný citový a emoční vývoj, který nelze nahradit materiálním zabezpečením či péčí o dítě v ústavním zařízení.

O osvojení usilují především bezdětné páry, které chtějí naplnit svoji rodičovskou roli, kdy jejich motivací je především touha po dítěti. Dali by přednost vlastnímu dítěti, ale po několika neúspěšných pokusech o zplození vlastního dítěte a po mnoha prožitých zklamáních, pár dochází k rozhodnutí dítě si adoptovat. V jejich rozhodnutí je jakási nedobrovolnost, která však neznamená, že by nemohli být velmi dobří rodiče pro opuštěné dítě (Zezulová, 2012). Nadšení adoptivní rodiče do vztahu založeného na slibu často vstupují, aniž by si příliš uvědomovali, nebo byli připraveni na nevšední úkoly, které adopce přináší (Schooler, 2002). Je proto důležité, aby osvojení přijímali jako řešení své bezdětnosti až po zralém uvážení a pár by do osvojení neměl vkládat falešné představy. Je potřeba tedy věnovat pozornost přípravě a očekávání. Rodiče si volí formu osvojení, protože se často obávají rušivých zásahů do výchovy ze strany biologické rodiny, popřípadě chtějí zamezit riziku návratu dítěte do původní rodiny. Dítě ani žádný člověk nemůže být však majetkem někoho druhého. Je dobré, aby to rodiče měli na paměti. Tím předejdou zklamáním a nereálným očekáváním (Zezulová, 2012). O adopci Schoolerová (2002, str. 22) píše: *„Adopce je skutečně porodem v lidském srdci – ale i v hlavě! Začíná obdobím náročné přípravy a pokračuje měsíci, někdy i léty, postupného procesu. Samou svou podstatou s sebou adopce nese celoživotní dilemata, která mohou potencionálně rozhodnout o úspěchu nebo selhání.“* V následující podkapitole se tedy budeme zabývat tím, co rodiče během osvojovacího procesu i po něm zažívají.

2.2 Na cestě k dítěti, osvojitelský proces

Většina párů si pečlivě rozmyslí osvojení, než se rozhodne učinit první krok. Od chvíle, kdy dvojice o osvojení začne mluvit, do chvíle, kdy se rozhodne podat žádost, obvykle uplyne jeden rok. V tomto čase je důležité, aby pár zvážil své postoje, současnou situaci, rodinný život, způsob, jakým se sami přizpůsobují okolnímu společenskému prostředí (Schooler, 2002). K rozhodnutí pár dochází často postupně, kdy jeden z partnerů přináší myšlenku osvojení a druhý ji postupně přijímá, málokdy k rozhodnutí dospějí současně (Zezulová, 2012). Na jejich rozhodnutí budou mít velký vliv právě jejich rodiče, jejich souhlas nebo nesouhlas s rozhodnutím jim slouží jako kompas. Pokud se k tomuto kroku rozhodnou, je třeba, aby se připravili nejen budoucí rodiče, ale i jejich okolí, prarodiče, sousedé, příbuzní, přátelé, odborníci nebo i biologické děti, které už v rodině jsou (Schooler, 2002).

Pokud se rodiče rozhodnou pro osvojení dítěte, musí podstoupit mnohdy zdlouhavý proces, který obsahuje mnoho kroků. Vše začíná podáním žádosti na odboru sociální péče, kde žadatele příslušná úřednice informuje o celém procesu a jeho fázích a potřebných dokladech (Zezulová, 2012). Po odevzdání žádosti o přijetí dítěte do náhradní rodinné péče, k žadatelům do domácnosti přichází sociální pracovníce na sociální šetření. Zjišťuje vhodné podmínky pro dítě a napíše zprávu. Ta spolu s dalšími dokumenty postupuje krajskému pracovišti. Poté jsou žadatelé pozváni na psychologické posouzení, kde se zjišťují především osobnostní vlastnosti žadatelů, jejich motivace, výchovné předpoklady a partnerský soulad. Je proveden anamnestický rozhovor zaměřený na rodinné a osobní záležitosti, následně jsou probrány otázky spojené s problematikou náhradní rodinné péče a žadatelé jsou vyšetřeni psychodiagnostickými metodami. Zkoumá se zdraví žadatelů, věk, osobnost, zkušenosti z vlastní výchovy, vztahy rodinné, manželské hmotné a sociální zabezpečení. Pak je vypracovaná zpráva s doporučením nebo zamítnutím uchazečů (Konečná, 2003).

Proto, aby žadatelé byli schváleni a zařazeni do registru, musí absolvovat povinnou přípravu, která předává teoretické znalosti, či zkušenosti jiných rodičů. Tyto informace ještě neznamenají, dobré zvládnutí praxe. Rodiče se proti některým informacím uzavírají, a věří, že se jim nestanou (Zezulová, 2012). Přípravný kurz, zajišťuje kraj ve spolupráci s pověřenou organizací. Budoucí rodiče jsou společně s ostatními žadateli seznámeni s obvyklými problémy, které se vážou s osvojením a jejich možným řešením (Konečná, 2003).

2.2.1 Příprava žadatelů o osvojení

Vzdělávání v oblasti náhradní rodinné péče se ukazuje jako nezbytné, proto byla zavedena povinná odborná příprava před přijetím dítěte. Pomáhá náhradní rodiče připravit na přijetí dítěte a po jeho umístění pomáhá snazší adaptaci dítěte i rodiny. Příprava je součástí odborného posouzení žadatelů a funguje také jako diagnostický nástroj při rozhodování krajského úřadu. Příprava by měla pomáhat ke snížení neúspěšnosti náhradních rodin, a proto by její tematické okruhy měli odpovídat současné realitě NRP a jejím problematickým oblastem (Sychrová, 2015).

Rodiče, kteří si uvědomují, že se na svoji úlohu musí připravit jinak než běžní rodiče, budou v budoucnu lépe zvládat nejistoty, které se přirozeně objeví (Schooler, 2002). K tomuto tématu Zezulová (2012, str. 22) dodává: *„Zodpovědní zájemci o náhradní rodinnou péči si kladou otázky, zda jsou dost silní, zda je jejich dobrá vůle přijmout dítě se složitou minulostí dostatečnou zárukou, že budou dítěti dobrými rodiči. K tomu, aby si člověk dokázal na tyto otázky odpovědět, složí povinná příprava žadatelů o NRP. Ovšem vzhledem k tomu, že si přípravu každý kraj vytváří podle vlastních vnitřních pravidel, mají přípravy různých krajů odlišnou úroveň.“* V rámci přípravy mají žadatelé možnost setkat se s odborníky i rodiči s podobnou zkušeností a mohou se zeptat na vše, co je zajímá (Matějček, Koluchová, Bubleová, Kovařík, & Benešová, 2002).

Forma přípravy bývá většinou skupinová, a může fungovat také jako určitá forma terapie, kdy se rozkrývají motivy a hodnotí se psychické síly žadatelů. Následkem toho dochází často ke změnám představ a požadavků na dítě (Sychrová, 2015). Během přípravy by se mělo pracovat i s mužskými pocity vůči přijímání dítěte do rodiny, protože přijaté dítě může být v počátečním období velmi náročné a rušivé, je dobré pro stabilitu vztahu, aby mužovo rozhodnutí bylo svobodné, a ne pouhé vyhovění manželce. Ovšem žádná příprava budoucí rodiče nepřipraví na to jejich jedno konkrétní dítě, je tu tolik proměnných, jak v rodině, tak na straně dítěte, že příprava nemůže postihnout všechny aspekty. I když se děti mohou ve svých projevech podobat, nemusí vždy jít o stejnou potřebu a je proto důležité najít individuální přístup k dítěti (Zezulová, 2012). Nejúspěšnější adopce však probíhá, když jí předchází příprava všech zainteresovaných stran v předadopční době.

Jako obtíže přípravného procesu, mohou být skutečnosti, že adoptivní rodiče nemají žádný vzor, neznají se s nikým, kdo tímto procesem prošel (Schooler, 2002). Osobní kontakt s jinými rodinami, které prošli či procházejí péčí o dítě v náhradní rodinné péči, je pro

žadatele velmi důležitý. Přínosem pro žadatele či rodiče osvojených dětí, může být i účast na programech pro rodiny s dětmi v NRP, které pořádají různé organizace. Provázení a podpora rodiny po přijetí dítěte, je nutnou péčí, která by měla být samozřejmá, v žádném případě se nejedná o selhání adoptivních rodičů. K tomu účelu slouží i spřátelené rodiny v podobné situaci, je ideální tyto vazby navázat ještě před přijetím dítěte (Zezulová, 2012).

Žadatelé o adopci jsou podrobeni osobnímu prověřování, rozhodování a ovlivňování ze strany druhých a nemají na vybranou. Musejí procházet řadou prověrek ze strany sociálních pracovníků, psychologů a soudních úředníků. To vede žadatele k pocitu, že nemohou vše říci, aby triviální poznámka nezmařila celý proces (Schooler, 2002). Proces šetření vhodnosti žadatelů pro osvojení je pro žadatele neznámý, a proto jsou pochopitelně ve stresu, zda jím zdárně projdou. Vše je vnímáno vyostřeně, a ačkoliv většina pracovníků, kteří proces zajišťují, jsou příjemní a nápomocní, i mezi nimi, tak jako všude jinde, jsou i lidé jednající necitlivě a neprofesionálně a mohou účastníky procesu nějak ranit. Proces je náročný, jak časově, tak psychicky a žadatele doprovází ztráta soukromí a možnost věci ovládat. Také je zde nejistota a pochyby, zda zvolili správné řešení (Konečná, 2003).

2.2.2 Kritéria na dítě

Bezdětní žadatelé z důvodu neplodnosti, bývají v požadavcích na dítě více vyhranění a žádají především o osvojení dítěte, protože tím řeší především svoji neplodnost tedy touhu po dítěti, nikoli touhu pomoci dítěti. S tím souvisí přehnané nároky či představy o dítěti, větší rasová vyhraněnost a snaha dostat co nejmladší dítě. Rodiče mají pak tendenci skutečnost zatajovat před okolím a díky nereálným očekáváním mohou být děti tlačeny k výkonům, což narušuje výchovu i rodičovskou identitu (Sychrová, 2015). Osvojení je svazkem definitivním. Dítě nemůže být nahrazeno, a tedy vede žadatele o osvojení, aby žádali, pokud možno zdravé a úspěšné dítě. Rodiče do osvojeného dítěte promítají svá životní očekávání, což oslabuje jejich toleranci k nižší inteligenci, či k méně příjemným vlastnostem dětí, které se objevují často s příchodem do školy (Matějček & kol., 1999). Zezulová (2012, str. 17) dále k tématu uvádí: *„Je přirozené, že lidem, kteří chtějí řešit vlastní bezdětnost, záleží na nízkém věku dítěte, jeho dobrém zdravotním stavu, inteligenci a vzhledu, i oni by ale měli umět přijmout, že dítě má někde své první rodiče, případně sourozence, a je ovlivněno prožitky z raného období. Toto dítě sice po právní stránce bude už navždy jejich, jeho vnitřní nastavení je však výsledkem genetických zákonitostí přírody a nelze je přepisem rodného listu vymazat.“*

Jako častý požadavek na pohlaví, pokud ho pár volí, je touha po holčičce. Autorka tento požadavek vysvětluje na základě rozhovorů s několika zájemci jako obecně rozšířený mýtus, kdy je dívka považována za hodnější a snadněji vychovatelnou. Také vznáší názor, že muž bere dívku jako „dočasnou půjčku“, než se dívka provdá, zatímco syn by nesl příjmení, byl by pokračovatelem rodu, a přitom by nebyl vlastní krve (Zezulová, 2012). Výběr konkrétní rodiny pro dítě není tedy tak závislý na pořadníku, ale spíše na míře požadavků a nároků, toleranci a sociálně-psychologickém posouzení (Sychrová, 2015).

2.2.3 Blízké i vzdálené okolí adoptivních rodičů

Protože rodina jako systém je zapojena do širšího okolí, jako je příbuzenstvo, přátelé, sousedi a všichni ostatní, kteří jsou ve styku s rodinou, dochází k vzájemnému ovlivňování. Tito lidé mohou být pro rodinu pomocí, ochranou, úlevou nebo také zátěží a narušením (Matějček Z. , 1994). Povinná příprava žadatelů se soustředí na pár, ale je potřeba připravit i zbytek rodiny, který je dobré v určité fázi informovat o plánech. Prarodiče by se k plánům měli vyjádřit a pár by jim měl dát odpovědi na jejich otázky či obavy. Mělo by se dohodnout oslovení, dárky, jak s dítětem mluvit o původu a mnoho jiných situací. Někteří prarodiče dítě s radostí přijmou za své, jiní s tím mají problém, pár by však neměl tlačit a nechat jim prostor, aby si k dítěti cestu našli (Zezulová, 2012).

Seznámit rodinu s rozhodnutím přijmout dítě a získat jejich podporu, poskytnout jim informace, aby i oni pochopili, kde je jejich místo a probrat s nimi otázku dalšího vlivu na další děti v rodině, to jsou úkoly budoucích rodičů. Dále je potřeba vybudovat a používat pozitivní slovník v rozhovorech o adopci. Informace poskytovat jen některé a připravit se na zvládnutí a odpouštění nepromyšlených nebo necitlivých poznámek (Konečná, 2003). Přijetí dítěte je sice společensky žádoucí, obecně je na to pohlíženo jako na prospěšné, ale přece jen nezvyklé. Následkem toho je více sledováno a vystaveno mnohdy až vtíravému zájmu (Matějček & kol., 1999). Znepokojivé reakce okolí jsou často důsledkem chybějících znalostí a porozumění. Postupem času, jak adoptivní rodiče budou poznávat potřeby svých přijatých dětí a vychovávat i ostatní členy širší rodiny a naučí se zvládat reakce ze strany svých blízkých i cizích lidí, tak zjistí, že jejich blízké okolí je posilou pro jejich rozhodnutí (Zezulová, 2012).

2.2.4 Telefonát a přijetí dítěte do rodiny

Pokud partneři úspěšně projdou povinnou přípravou a psychotesty, jsou schváleni a zařazeni do registru žadatelů o osvojení. Poté nastává období čekání, které je často delší, než by si budoucí rodiče přáli (Zezulová, 2012). Těžkostí se tedy stává vnímání času. Během těhotenství mají rodiče představu časového horizontu čekání. Adoptivní rodiče čekají neurčitě dlouho. Již od podání žádosti musí podstoupit řadu pohovorů a prověřování, než jsou zařazeni do přípravy a následně schváleni. Toto je také pro každý pár jinak časově dlouhé, podle kraje a jeho množství zájemců. Když tento proces skončí a začíná skutečné čekání a každé zazvonění telefonu může znamenat, že se rodiče dočkali (Schooler, 2002). Jako vhodné využití času se jeví jeho trávení s partnerem, přáteli, rodinou a také jeho využití jako času pro sebe, k sebevzdělávání a svým zájmům. Protože úspěšné přijetí dítěte a jeho další harmonický vývoj bude záležet na tom, jak jsou rodiče připraveni, jaká je atmosféra v rodině a jak se cítí budoucí rodiče (Matějček, Koluchová, Bubleová, Kovařík, & Benešová, 2002).

Ukončení tohoto období přichází v momentě, kdy úřad kontaktuje pár, že pro ně vybral dítě. Tento okamžik bývá pro partnery skutečně radostnou událostí a spouští kolotoč, kdy se řeší mnoho věcí najednou, ať už jde o úřední záležitosti, nákup a přípravu věcí pro dítě či seznámení se s dítětem. První setkání s dítětem, na které dlouho čekali a těšili se, je plné zvědavosti, napětí, očekávání i obav (Zezulová, 2012). Jde o okamžik nabitý emocemi, napjatého očekávání a úzkosti. Při zvažování rozhodnutí o osvojení, zaplavuje mysl rodičů řada otázek. Měli by tedy nejprve zjistit, co nejvíce informací o dítěti, aby věděli, co má za sebou a jaké jsou překážky v budování vazby (Schooler, 2002). Žadatelé se o dítěti dozvědí všechny dostupné informace o jeho zdravotním a psychickém stavu, o rodině dítěte a sociálně právních otázkách. Mají možnost zvážit svoji současnou situaci a otevřeně vyjádřit své pocity a názory. Pokud nabízené dítě chtějí, mají možnost se s ním seznámit (Konečná, 2003). Po seznámení si dítě nevezou hned domů, mají čas se vzpamatovat a připravit sebe i všechno potřebné pro dítě a postupně se navazovat, aby i ono se připravilo na odchod do nového prostředí (Konečná, 2003). U kojenců je dobré, aby rodiče prošli adaptační fází, kdy s dítětem tráví čas. V této době by si na sebe měli zvyknout, pochopit denní režim dítěte a jeho zvyklosti a mohli se prozatímních pečovateli vyptat na různé otázky. U starších dětí do procesu více vstupuje osobnost dítěte a jeho zkušenosti s dospělými, což se může projevit na jejich chování vůči jiným lidem. Mohou být ochotny odejít s každým, nebo jsou opatrné či nedůvěřivé (Zezulová, 2012). Na vzájemné poznávání by se nemělo spěchat, rodiče tím

usnadní sblížení s dítětem. Stupňujícím se kontaktem přestávají být pro dítě cizí a děti pak nemusí překonávat trauma (Schooler, 2002). Pokud se vztahy zdárně vyvíjí, je možné předat dítě do rodiny. Tento den je předem domluven. Rozhodující je dobrý zdravotní stav dítěte a připravenost rodiny (Matějček, Koluchová, Bubleová, Kovařík, & Benešová, 2002).

3 Rodičovství biologické a psychologické

Než se budeme věnovat adaptaci na rodičovství po přijetí dítěte do rodiny, podíváme se, co také do života rodičů zasahuje. Jde o přijímání psychologického rodičovství. Role matky a otce, přijetí nové identity adoptivního rodiče a změny sebepojetí.

Rodičovské postoje k dětem se v ontogenezi lidského jedince tvoří mnohem dříve, než dojde k těhotenství a porodu. Dříve než na dítě mladí lidé konkrétně pomyslí (Matějček & kol., 1999). Některými formami rodičovského chování jsou vybavena obě pohlaví a toto chování se objevuje ve vývoji jedince již ve středním školním věku. U dívek kolem osmého a u chlapců kolem devátého roku věku, kdy se u nich diferencuje pohlavní identita (Matějček Z. , 1996). Rodičovství biologické i psychologické existují vedle sebe a spolu, jedno však není druhému nutnou podmínkou. Najdeme oba případy, rodičovství biologické bez psychického, kdy rodiče děti opouštějí, nebo naopak náhradní rodiče, kteří přijímají cizí dítě za své, jsou nositeli výhradně psychologického rodičovství. Dítě přijímá za rodiče toho, kdo se k němu mateřsky a otcovsky chová, nikoliv toho, kdo se tak nechová, ačkoliv je biologickým rodičem. Podstatou specifického vztahu mezi dítětem a rodiči není krmení a tím působení tělesné příjemnosti, jde o jistotu a oporu v poznávání neznámého světa. Krmit dítě bez lásky lze, ale nelze bez lásky dítěti dávat pocit důvěry, opory a jistoty. Upokožování základní psychické potřeby bezpečí a jistoty je princip citového vztahu. Tento fakt mluví ve prospěch rodičovství psychického tedy ve prospěch náhradní rodinné péče, která je založená na citových vztazích oproti péči ústavní (Matějček & Dytrych, 1999).

Pro náhradní rodinnou péči svědčí také výsledky dlouhodobého sledování dětí, které byly v dětství vystaveny psychické deprivaci. Tento nepříznivý vývoj, lze zachytit a svést do sociálně příznivých kolejí i v předškolním, mladistvém, či ve věku mladší dospělosti (Lagmeier & Matějčík, 1997). Rodičovské postoje, které se vytvářejí ještě dříve než v těhotenství, rozhodují o psychickém přijetí dítěte. Ve vnitřním přijetí dítěte je psychologická podstata rodičovství. V tomto bodě jsou si tedy rodiče vlastní stejně jako

nevlastní, osvojitelé i pěstouni rovni. Rodiče se pohybují na téže rovině a mají před sebou stejný úkol, naplnit psychické potřeby svoje i dítěte (Matějček & kol., 1999). Pokud do rodiny přichází vlastní dítě, nevíme předem, jak bude geneticky namícháno z obou rodičů a prarodičů, ale známe naše i rodinné charakteristiky a máme tak pro ně větší pochopení. U osvojeného dítěte je toto pochopení ztíženo, protože je dítě geneticky zcela jiné. Adoptivní rodiče mají k přijatému dítěti vřelý vztah, který porozumění může usnadňovat, ale je-li přepjatý, bývá spíše na překážku (Matějček & Dytrych, 1999).

4 Role rodiče

Rodičovská role je jednou z důležitých součástí identity dospělého člověka. Role je primárně biologicky podmíněná a má i svou psychickou a sociální hodnotu. Role rodiče je specifická a liší se od ostatních rolí dospělého věku svojí asymetrickostí, kdy má rodič moc a kontrolu nad dítětem. Role není vratná, je navždy. Dítě je poutem k druhému partnerovi, rodičovství představuje zásadní zvrát v životě člověka a vyžaduje změnu životního stylu.

Příchod dítěte do rodiny přináší určité sociální a emoční plusy. Minusem je ovšem jisté omezení volnosti, nová zodpovědnost a změna obsahu dosavadních rolí. Dítě rodinu mnohem více váže ke společnosti, k sociálním institucím, které zasahují do výchovy a vzdělávání dítěte. Rodiče podřizují veškerá svá rozhodnutí potřebám rodiny, stávají se více manipulovatelnými (Vágnerová, 2007). Dítě rodičům přináší stálou frustraci potřeby bezpečnosti, kdy mají strach, aby se dítěti něco nestalo, aby nezlobilo a nedostalo se na scestí. Jejich prostřednictvím se rodiče stávají zranitelní, jsou jimi vázáni a svázáni, protože skrze děti se dá vyvíjet nátlak (Matějček & kol., 1999). Rodičovská role přináší vyrovnání se s vlastními rodiči a toto zakusení podobné zkušenosti může vést ke sblížení a k lepšímu porozumění. Přichází uvědomění náročnosti role, její zodpovědnost a nejistota pozitivního budoucího zhodnocení (Vágnerová, 2007).

4.1 Role matky

Mateřská role je jednou z nejdůležitějších součástí ženské identity. Proměna ženské role, k níž dochází s příchodem dítěte, je náročnější než proměna mužské role. Tato role je zatížena společenským očekáváním, které je často vysoké až nereálné. Představuje matku jako jednoznačně šťastnou a zcela vyrovnanou a její dítě a péče o něj ji má naplňovat pouze

pozitivními pocity. Od matky se očekává citová vřelost, potlačení vlastních potřeb ve prospěch dítěte a empatická péče o něj (Vágnerová, 2007). Dnešní představa mateřství je často vázaná na dokonalost jak z hlediska péče o dítě, tak z hlediska vzhledu a úspěšnosti v profesním životě. Dnešní ženy tedy mohou být vystaveny většímu tlaku, než tomu bývalo dříve, což může adaptaci na roli matky ztěžovat (Masopustová, Daňsová, & Lacinová, 2018). Toto idealizující očekávání však neodpovídá reálným možnostem, protože skutečnost je jiná. Mateřství přináší i celou řadu problémů, nejistot, omezení a nepříjemných zážitků. Od ženy se očekává uspokojení mateřstvím natolik, že nebude toužit po něčem jiném, ale zejména vzdělané ženy jsou frustrované svou nejistotou i tlakem okolí, který vyžaduje, aby byly perfektními matkami. Role ženy v domácnosti nemá takovou prestiž jako role matky, která je vysoce ceněna společností, ale v realitě je to spíše znevýhodnění. Zejména u matek s více dětmi. Role ženy v domácnosti je zatížena ekonomickou závislostí a nejistotou v sebehodnocení, proto žena může mít potřebu potvrdit si vlastní hodnotu ještě jinak (studiem, pracovním úvazkem atd.). Práce v domácnosti je špatně měřitelná a často dočasná. Pokud mateřství pro ženu není alespoň přijatelné, může se cítit velmi frustrována (Vágnerová, 2007).

4.2 Role otce

Role otce je ve společnosti vnímána s větší variabilitou a bez jasně vymezených práv a povinností. Je považována za druhotnou, stává se alternativou a obohacením mateřské role. Očekávání je nižší než u role matky, proto je společnost více tolerantní (Zoja, 2005 In Vágnerová, 2007). Role otce je ovlivněna chováním partnerky-matky a na ní záleží nakolik otec bude sdílet povinnosti spojené s výchovou a péčí o dítě, tak aby se stal spolurodičem (Lamb, 2004). Otec dítěti reprezentuje vzor mocného, silného a statečného jedince, který může fungovat jako respektovaná autorita, ale zároveň se od otce vyžaduje v současné době i citová vřelost a emoční podpora dítěte, která bývala dříve vyhrazena pouze matkám. Toto sblížení rolí může být pro některé muže náročné a zmatečné, proto se o to ani nepokusí. Otcovská role nebývá pro muže nejvýznamnější součástí identity, z jejich pohledu jsou i důležitější cíle (Vágnerová, 2007).

5 Rodičovská identita u adoptivních rodičů

Rodičovská identita je jedním ze základních rozměrů člověka a pokud jí rozumíme, umožňuje nám to v mnohém porozumět vývoji dítěte a pomoci mu (Matějček Z. , 1994). Každý z nás má základní potřebu pozitivní identity. Tato potřeba musí být uspokojována v náležité míře a ve vhodné době, má-li se lidská osobnost zdravě vyvíjet. Matějček (1999, str. 67) k tomu dodává: „*Výsledkem uspokojení této potřeby je pozitivní přijetí sama sebe, což se mezi jiným pokládá za jednu ze základních podmínek pro pozitivní přijímání druhých lidí a pro uspokojivé společenské zařazení daného lidského jedince. Identita je naše společenské „já“, naše vnitřní odpověď na otázku, kdo jsem, co znamenám pro sebe a pro druhé, jaké místo zaujímám v předivu vztahů ve svém sociálním světě.*“ Identita má i vnější znaky, jako je jméno, příjmení, národnost, osobní údaje, občanský průkaz nebo i rodinné a přátelské přezdívký. Protože se dítě osvojené se svými rodiči identifikuje, je dobré, aby toto dítě v rodném listě i všech dalších dokladech, mělo uvedeno právě jména svých osvojitelů. Součástí identity je i původ a naše životní historie (Matějček & kol., 1999). Co je však rozhodující, to, jak sami sebe přijímáme a jaké máme o sobě mínění. Proto je důležitá historie našeho rodu, naší rodiny, náš osobní původ a vše co se nás osobně týká, i když se to stalo v časném dětství, že si to nepamatujeme (Matějček & Dytrych, 1999).

Na přelomu dospívání a dospělosti usilujeme na své životní cestě o nalezení vlastní osobní identity. Identita do sebe postupně přijímá jednotlivé další dílčí identity spojené s důležitými životními rolemi. Kromě identity profesní usilujeme o identitu partnerskou a rodičovskou, která má být v centru našeho zájmu (Matějček, Koluchová, Bubleová, Kovařík, & Benešová, 2002). Mužská osobnost pomaleji zraje, a to se projevuje v pozdějším zvládnutí intimity i pozdějším nárůstem významu rodičovství. Proto u některých mužů přijetí otcovské identity může představovat jeden z nejtěžších úkolů dospělého věku (Vágnerová, 2007).

Jedni přijmou identitu bezdětného manželství, jiní se potřeby rodičovské identity nevzdávají a hledají uspokojení například ve formě osvojení dítěte. Adopce ukazuje na mimořádnou sílu potřeby rodičovské identity. Pokud spolu s dítětem rodiče přijmou i představu sebe jako vlastního rodiče, mohou mít poté problém, říci pravdu o adopci svým dětem (Matějček Z. , 1994). Je přirozené, že po dlouhém čekání a nenaplněné pouze po dítěti, přichází tendence rodičovskou identitu chránit a pojistit, když je náhle potřeba naplněna a dítě přijde do rodiny. Někteří rodiče proto mají potřebu stylizovat se do rodičů vlastních se vším všudy a na

skutečnost zapomenout. Protože skutečnost je ale jiná, tvoří se v pozadí napětí, nejistoty a pochybnosti. Nejlepší obranu své identity mohou rodiče nalézt v přijetí své pravé identity náhradních rodičů. Nejde o identitu méně hodnotnou, nýbrž jinou. Její přijetí vyžaduje velké vnitřní úsilí (Matějček & kol., 1999). Osvojitelé mají za úkol najít svou autentickou rodičovskou identitu, která by měla být důležitou a završující složkou jejich dosavadní osobní identity (Matějček, Koluchová, Bubleová, Kovařík, & Benešová, 2002).

6 Sebepojetí a jeho změny u rodičů

Sebepojetí lze definovat jako představu o sobě a toho, jak jedinec vidí sám sebe. V sebepojetí je zdůrazněná poznávací složka a obsahuje popisnou i hodnotící dimenzi. Součástí jsou kognitivní mapy, sebedůvěra a jiné (Hartl & Hartlová, 2015). Specifickým rysem osobnosti jedince je vědomí vlastního já, na němž závisí rozvoj vymezení identity a uchování její kontinuity v čase a sebepojetí (Vágnerová, 2010a). Já, zpracovává a sjednocuje všechny zkušenosti. Je centrem integrace a koordinace všech psychických projevů, které jsou prožívány a chápány jako součást já a také je určitým způsobem reguluje (Balcar, 1983). Vágnerová (2010b, str. 253) dodává: „*Specifickým rysem sebepoznání a sebehodnocení je skutečnost, že poznávané a hodnocené já je zároveň já poznávající, tzn., že může být i aktivním činitelem*“. Sebepojetí je výsledkem zobecnění zkušeností se sebou samým na základě smyslových vjemů, sebezkušenosti a uvažování o sobě pod vlivem postojů a reakcí druhých lidí. Každý z nás nějak hodnotí takto získané informace, prožívá je a rozumově zpracovává.

Představa sebe sama se skládá ze tří základních složek sebepojetí, respektive identity tělesné, psychické a sociální. Tělesná identita obsahuje vnímání, prožívání, poznávání, hodnocení vlastního těla a jeho regulaci aktivity. Tělové schéma s hranicemi tělového já, které je uchováno v paměti a je důležitou součástí identity. Proto některé tělesné změny jsou intenzivně prožívány. Je důležité, aby se člověk přijal takový, jaký je a byl se sebou identifikován. Psychická identita obsahuje individuálně typické duševní procesy a vlastnosti, které vytváří představu o vlastní psychice, která je součástí já. Je souhrnem toho, jak vnímáme své psychické projevy, pocity, myšlenky, postoje i projevy chování a jak prožíváme svoji existenci a zároveň i rozumově zpracováváme všechny informace obsažené ve vědomí. Některé pocity a myšlenky přijímáme, zatímco jiné nechceme přijmout jako součást našeho

já. Součástí sebepojetí je i sociální identita, tedy příslušnost k sociálním skupinám, naše role a jejich míra prestiže a míra identifikace s nimi, ty jsou integrovány do celkového sebepojetí, našeho obrazu já. Důležité jsou pro nás i názory, postoje a chování jiných k nám. Poskytují nám tím informaci o nás samých, jak se jim jevíme, jak nás hodnotí, jak nás akceptují a kam patříme (Vágnerová, 2010a). Kdo jsme a za koho se považujeme, souvisí také s kulturou, ve které vyrůstáme a sociálním prostředím, v němž se nacházíme (Hayesová, 1998).

Zatímco identitu chápeme jako prožívání a uvědomování si sebe sama, vědomí toho, kdo a jaký jsem ve své jedinečnosti a odlišnosti od ostatních, sebepojetí má více kognitivní charakter. Jedná se o vyjádření toho, co si člověk o sobě myslí a jak se hodnotí. Pro sebehodnocení, člověk potřebuje znát vlastní kompetence, svoji zkušenost s úspěchem i neúspěchem, ohodnocení a názory ostatních atd. Jako kritérium mohou sloužit společenské normy, které se během vývoje zvnitřní a stávají se součástí svědomí. Když je jednáno dle svědomí, je příznivá zpětná vazba okolí, je pozitivní i sebehodnocení. Sebehodnocení je možné i na základě srovnávání se s někým jiným, mně podobným nebo s osobním vzorem nebo představovaným idolem (Vágnerová, 2010b). Sebehodnocení je jedním z nejdynamičtějších a nejcitlivějších rysů osobnosti. Může procházet proměnami během života a jeho úroveň může být zvýšená, snižená nebo zdravá. Zdravé sebehodnocení je přiměřené ke skutečným schopnostem člověka. Je nejlepším předpokladem pro jejich rozvoj. Čím realističtěji se člověk vnímá a hodnotí, tím objektivněji hodnotí i druhé. Musíme se přiměřeně akceptaci sebe sama naučit. Hraje zde důležitou roli výchova v dětství (Kohoutek, 2000). V dětství záleží na hodnocení okolí dítěte, především rodičů (Kohoutek & kol., 1998). Pokud je dítě rodiči pozitivně přijímán bez ohledu na to, co dělá, cítí se pak bezpečně a může plně rozvíjet své nadání a schopnosti. To se odráží na jeho sebepojetí a má přiměřeně vysokou sebeúctu (Hayesová, 1998). Sebehodnocení se může měnit od situace k situaci, ale sebeúcta zůstává relativně stejná. Je spojením minulých i přítomných sebehodnocení. Kohoutek (1998, str. 129) dále říká: „*Udržení sebeúcty vzdor některým chybám, vadám a nedostatkům pomáhá udržet identitu, integritu osobnosti a sílu její individuality.* „Sebepojetí je poté relativně stabilizovaný výsledek složitého procesu sebehodnocení, hodnocení vlastních kvalit ve vztahu k druhým a ve vztahu k vlastním cílům.

Sebehodnocení je centrem osobnosti. Bez minimální úrovně pocitu vlastní hodnoty nemůžeme žít, proto si ji střežíme a snažíme se o její vyrovnaní. Každý z nás nalézá svůj zdroj sebedůvěry v něčem jiném dle našich hodnot (Kohoutek, 2000). Tím, jak se člověk

poznává a hodnotí, získává představu vlastních možností a očekávání úspěšnosti. Míra sebedůvěry je spojená s pocitem kontroly a možnosti ovlivňovat svůj život. Zároveň spoluurčuje motivaci a úroveň cílů, které si stanovujeme. Když má člověk spíše pozitivní sebehodnocení, důvěřuje vlastním schopnostem a je stabilnější. Sebeláska je součástí postoje k sobě samému a ukazuje, jak moc se člověk akceptuje (Vágnerová, 2010a). Jako přínosný lze vnímat ideální já, které je realistickým projektem seberealizace. Aktivujeme chování, které by mohlo přinést dosažení cíle a zdroj motivace (Říčan, 1972). Seberealizace je důležitým zdrojem spokojenosti, využití vlastního nadání, dovedností a vitality. Je i předpokladem dobrého zdraví jak fyzického, psychického i mravního (Kohoutek, 2000).

Sebepojetí umožňuje udržet časovou kontinuitu, která zahrnuje minulost, současnost i předzvěst budoucího sebepojetí, v rámci zachování vlastní totožnosti. Vágnerová (2010b, str. 257) píše: „Člověk si uvědomuje, že je to stále on, i když se v průběhu času více či méně mění. Kontinuita já je udržována stabilními znaky osobnosti, jako je trvalý pocit vlastního těla, jméno, pohlaví, určitá sociální příslušnost, rodinná identita, popřípadě místo, kde se člověk narodil, kde žije atd. Osobní kontinuita je ve značné míře sociálně podmíněná, je posilována i reakcemi lidí v okolí, které člověku jeho totožnost průběžně potvrzují.“ K tomu abychom vyhověli potřebě orientace, jistoty a bezpečí potřebujeme poznat sebe i naše okolí a vytvořit si o obou kognitivní schéma. Protože pokud se dostatečně dobře vyznáme v sobě a ve světě, cítíme se bezpečně. V obou oblastech se však orientujeme selektivně, vybíráme si informace, které pro nás mají nějaký význam a vzhledem k dřívějším zkušenostem je zpracováváme a interpretujeme. Rušivé informace máme tendenci eliminovat, zkruslit nebo zjednodušit, protože tlak na změnu sebepojetí je prožíván jako zátěžová situace. Této změně se bráníme, někdy není snadné přijmout ani veskrze pozitivní změnu danou novou rolí rodiče. Po nějaké době změnu přijmeme a přizpůsobíme své sebepojetí nové situaci. Sebepojetí tak potřebuje stálou strukturu, stejně tak jako se přizpůsobovat změnám během celého života. Sebepojetí se v průběhu vývoje vytváří v interakci s okolím. V různém věku prochází proměnami a obohacím. V dospělém věku bychom měli mít jasno, kdo jsme. Sebepojetí se nadále rozvíjí. Člověk je většinou schopen navázat trvalý vztah a zodpovědně přijmout rodičovskou roli, což se stává součástí jeho sebepojetí (Vágnerová, 2010b, Vágnerová, 2010a).

7 Adaptace na rodičovství

V této kapitole se budeme věnovat adaptaci na rodičovství. Zaměříme se na rodiče, kteří si osvojili dítě. Běžná adaptace na rodičovství probíhá přes početí dítěte, těhotenství, porod až po zvykání si na novou situaci. Adoptivní rodiče to mají v mnohém jiné, avšak z mého pohledu proces přípravy a čekání na telefonát připomíná období těhotenství. Rychlý spád během telefonátu a předání dítěte připomíná porod a následná adaptace na život s dítětem je do značné míry podobná běžnému rodičovství.

Pokud do rodiny přijde nový člen, ať už narozením nebo osvojením, mění se celý rodinný systém. Z příjemné rovnováhy se stává chaos a zmatek ve vztazích. Jak na tyto změny všichni přítomní zareagují, bude mít vliv na vzájemné sbližování. Nová adoptivní rodina musí přijmout vytvoření nového rodinného systému, který s sebou nese i nové povinnosti a nepsaná pravidla, což může být vyčerpávající. U adoptivních rodičů je kromě odlišné cesty k dítěti a přípravě na rodičovství odlišná i otázka rodičovské zodpovědnosti. Kdy se tito rodiče skutečně stávají rodiči? Fyzicky v den předání dítěte adoptivním rodičům, ale legislativně ještě ne, protože dítě spadá do zákonného opatrovnictví svých biologických rodičů, nebo soudem určeného opatrovníka. Rodinu pak navštěvují sociální pracovníce a rodičům tak připomínají odlišnost jejich úlohy (Schooler, 2002). Rodiče často bojují s nárokem na dítě, a to jak právně, tak emocionálně. Jakmile se ukončí osvojení soudem, právní nárok se vyřeší. Emocionální oprávněnost je však procesem a postupem času se zvyšuje (Lakin, 1996 In Cohen, Coyne, & Duvall, 1996). Ovšem tomuto procesu nepomáhají komentáře druhých týkající se „vrácení dítěte“ pokud nastanou problémy. V ideálním případě tento proces vede ke stejným právům a postavení dítěte jako mají ostatní členové rodiny. Tomu napomáhá, pojmenování dítěte, tvorba rodinných fotografií a rituálů oslavujících osvojení (Bourguignon & Watson, 1987).

Adaptace má několik fází a prochází jí dítě i novopečení rodiče. Fáze adaptace dítěte můžeme podle Zezulové rozdělit na:

1. Poznávání
2. Uvolnění
3. Přijetí

V první fázi poznávání je dítě méně jisté, ztrácí rituály dosavadního prostředí a většinou má silnou tendenci zalíbit se. Vše se odvíjí do jeho věku a vývoje. V tomto období by měli rodiče dodržovat jakési „šestinedělí“, kdy si budou vzájemně zvykat, poznávat se, seznamovat se s novým prostředím, aby dítě nebylo vystaveno chaosu a častým návštěvám. V druhé fázi dítě pochopí, že toto je jeho nový domov a začne testovat jeho stabilitu. Hledá si svoje místo v rodině a ověřuje pevnost hranic. Dítě opakovaně opuštěné, může jít novému opuštění naproti, nebo se tohoto scénáře bát, tím že nepřipouští vzdálení rodiče. Pro rodiče může být tato fáze velmi těžká. Také se mohou setkat s regresí dítěte, které rodinu přijalo za svojí a má potřebu odžít první měsíce či roky života, v kterých mu tato jistota chyběla. Regrese je důsledkem dosavadního chudého emočního, citového a sociálního vývoje. Tato konečná fáze přináší vyjasnění pozic a hranic. Začínají se tvořit specifické vazby mezi konkrétními členy rodiny.

Rodiče ve své adaptaci také prochází fázemi:

1. Nadšení
2. Rozčarování
3. Smíření

První fáze je v období po oznámení, že úředníci mají pro pár vhodné dítě. Rodiče jsou šťastni a většinou je pro ně dítě nádherné, skvělé a úžasné. Poté přichází fáze rozčarování, která je tím hlubší, čím méně jsou rodiče připraveni. Jde o reakci na chování dítěte, které také prochází adaptačními fázemi. Rodiče se začínají poznávat v nových situacích. Ve třetí fázi přichází smíření s tím, že ani rodiče, ani dítě nejsou dokonalí a už se to od nich nečeká, začíná se vytvářet bezpodmínečné přijetí (Zezulová, 2012).

S procesem adaptace se pojí pocity odpovědnosti, nedůvěry v sebe sama, pocit neznalosti dítěte a jeho reakcí a pocit nejasné budoucnosti, což vyvolává stres. Rozhodnutí přijmout dítě, přináší trápení rodičům, zvláště pokud dítě reaguje odcizeně a méně vstřícně. Rodiče v této fázi mohou zažít postadopční depresi a pocity chladu po převzetí dítěte. Fáze však nesouvisí s hormonálními změnami, ale s dosažením dlouhodobého cíle, který si žádal mnoho času, úsilí, emočního strádání a trpělivosti (Tiňová, 2006 In Sychrová, 2015). Proces může být provázen otázkami a negativními pocity. Rodiče se za ně často stydí, protože se domnívali, že je již mají zpracované, nebo je neočekávali, proto tyto pocity na veřejnosti neprojevují. V této situaci je důležitá podpora partnerských vztahů (Sychrová, 2015). Kromě adaptace prožívají

rodiče velký strach, že někdo přijde a dítě jim sebere. Tento strach neskončí, dokud se osvojení soudně neschválí. Mnoho adoptivních rodičů se i nadále může obávat, že jednoho dne budou chtít biologičtí rodiče získat dítě zpět. Rodiče by o tom měli dopředu vědět a připravit se na to, případně svoje nejistoty řešit s odborníky. To jim pomůže strachy překonat (Konečná, 2003).

Příchod dítěte do rodiny přináší rozvoj rodičovských postojů. Dochází k zintenzivnění vazby k dítěti. Nezbytná je i změna denního režimu, změna rozdělení domácích povinností, zúžení možností způsobů trávení volného času a také změna chování obou rodičů a jejich vztahu. Řešení nových problémů rozvíjí mnohé kompetence a podporuje rozvoj určitých osobnostních vlastností a postojů (např. posílení empatie, trpělivost, schopnosti odložit vlastní uspokojení atd.). Rodičovství přináší v této fázi různé pocity a prožitky, které bývají často rozporuplné, ambivalentní a přijetí této skutečnosti, tj. vědomí, že život s dítětem bude občas vyvolávat i nepříjemné pocity, je nezbytnou podmínkou jejich zvládnutí. Vágnerová (2007, str. 125) k tomu dodává: „*Pro vývoj rodičovských postojů a vztahu k dítěti je důležité, jakou má pro ně právě toto dítě hodnotu, co jim přináší pozitivního, jaké potřeby saturuje a v čem je naopak ochudilo a omezilo, event. v čem by mohlo přispět ke kompenzaci jiné, dosud nenaplněné potřeby svých rodičů.*“

Bylo zjištěno, že adaptace byla obtížnější, pokud měli mladí lidé romantickou představu o rodičovství (Dyer, 1963). Mladí rodiče mají často pocity nejistoty a obavy, zda nároky rodičovství zvládnou. Důležité je, aby rodiče pochopili, že se žádoucí péči o dítě musí nejprve naučit a intuitivní rodičovské schopnosti fungují pouze za příznivých podmínek (Vágnerová, 2007). Dle izraelské studie, která zkoumala rozdíly v očekávání adoptivních a biologických rodičů, se ukázalo, že přechod k rodičovství se u těchto rodičů značně liší. Adoptivní rodiče měli pozitivnější očekávání a uváděli uspokojivější zkušenosti s adaptací na rodičovství než ti biologičtí. Tato pozitivní očekávání nejspíše vycházejí z dlouhodobé neuspokojenosti rodičovské potřeby a ze stresujícího čekání na dítě. Proto pak často nerozpoznají míru skutečné, většinou stresující adaptace a přínos spojený se změnou jejich role je nadhodnocen (Levy-Shiff, Goldshmidt, & Har-even, 1991). Pocit naplnění a naděje může zastínit jak specifické stresy spojené s adoptivním rodičovstvím, tak i běžné stresy spojené s rodičovstvím (Levy-schiff, Bar, & Har-even, 1990). Vysoká očekávání však mohou odrážet nejen špatný úsudek budoucích rodičů, ale také jejich záměry a naděje. Autoři své výsledky dále vysvětlují tím, že adoptivní rodiče bývají často věkově starší, tedy i zralejší

a vybavenější, aby zvládli stres a obtíže spojené s rodičovstvím (Grossman, 1980 In Levy-Shiff, Goldshmidt, & Har-even, 1991), případně snahou popírat potíže a ujistit sebe i ostatní, že se neliší od biologických rodičů (Kirk, 1984 In Levy-Shiff, Goldshmidt, & Har-even, 1991). To znamená, že rodiče kteří využívají strategie popírání, jsou pravděpodobně méně ovlivněni problémy v adaptaci na adoptivní rodičovství, nebo je nevnímají jako stresové, protože si obtíže nepřiznají. Tím se může narušit i psychické nastavení či partnerské fungování (Levy-schiff, Bar, & Har-even, 1990). Adaptace na rodičovství se zdá poměrně šťastným obdobím navzdory stresům s ním spojeným. Jiné studie však naznačují, že adoptivní rodiny jsou vystaveny většímu riziku pro pozdější psychologické problémy než ty biologické. Je možné, že tato pozitivní očekávání v raném rodičovství mohou později přispět k problémům tím, že nastanou konflikty mezi integrovanými nadějemi a skutečností (Levy-Shiff, Goldshmidt, & Har-even, 1991). Zahnutí určité míry negativních očekávání do představ o rodičovské roli, tak aby byly více realistické, zabraňuje nadměrné idealizaci rodičovské role a po přijetí dítě napomáhá lepší adaptaci (Mindell, Leichman, Lee, Williamson, & Walters, 2017).

7.1 Tvorba vazeb

Pro rodiče, kteří si adoptují novorozence, je během oněch prvních rozhodujících měsíců důležité porozumět procesu utváření vazeb. Ti, kteří si adoptují dítě, které ve svém raném životě zažilo více než jednoho pěstouna, by měli pochopit, že proces utváření vazeb může ovlivnit jejich vztah s dítětem v počátečních i pozdějších stádiích přizpůsobování. Pokud tomuto rodiče porozumí, mohou pro nového člena rodiny připravit vstřícné prostředí. Vazba představuje psychologické spojení mezi lidmi a umožňuje jim být si navzájem důležitými. Vazbě se začínáme učit krátce po narození a pokračujeme v tom po další tři roky života. Naplňováním fyzických i psychických potřeb dítěte budují rodiče vzájemné pouto a tato bezpečná vazba vede u dětí k rozvoji dalších důležitých funkcí jako společenské citění, rozvoj intelektu a nalezení vlastní identity (Schooler, 2002). Podle Bowlbyho teorie citové vazby, kterou poprvé formuloval v 50. letech 20. století, je matka pro dítě bezpečnou základnou, na kterou se může spolehnout. Bezpečná vazba nabízí oporu a spolehlivost, nesmíme jí však zaměňovat s nadměrným ochraňováním a udržováním dítěte v závislosti. Díky pevné vazbě dochází k vzájemnému uvolňování, kdy rodiče dítěti ponechávají samostatnost, aby mohlo stát na vlastních nohách a nevyrůstalo v nejistého dospívajícího (Rogge, 1999). Přesvědčení, že dítě v kojeneckém věku musí být v neustálé přítomnosti matky, která je v péči

nezastupitelná, jsou mylná. Naopak krátkodobá odloučení (ne dlouhodobá odloučení a nestabilita pečujících osob) matky a dítěte mohou působit psychohygienicky a pokud ji v nepřítomnosti v péči o dítě zastupuje otec, dochází k posilování vztahu mezi nimi a zapojení otce do výchovy. Z dat výzkumu „Jak to mají mámy“ vyplývá, že ženy pociťují nižší míru stresu, pokud měly možnost být bez dítěte než ty, které bez dítěte nebývaly (Masopustová, Daňsová, & Lacinová, 2018).

Nesnadné vytváření vztahu zažívají i biologické matky, jen se o tom méně mluví. Matka si musí po porodu vztah k dítěti postupně vytvořit. Stejně tak to může být i u osvojených dětí. Doba přijetí může být různě dlouhá. Někdy je to hned a někdy to prostě trvá trochu déle (Konečná, 2003). Adoptovaní novorozenci se o mnoho neliší v utváření vazeb od neadoptovaných miminek. Rozdíly vznikají u dětí ve věku okolo šestého měsíce, kdy se vazba po příchodu do rodiny utváří obtížněji. Dítě projevuje úzkost formou poruch spánku, trávení, plivání jídla či bezdůvodného pláče. Tyto obtíže mohou být větší i menší. Děti starší, šesti měsíců si osvojují důmyslnější způsoby projevů úzkosti. Jejich projevy chování jsou, jako by hledaly svého pečovatele, nebo také nekontrolovatelný pláč, uzavřenost, nezájem o hraní a jídlo, málo pohybu, lpění na druhých, úbytek na váze či nemoc. Ačkoliv mají tyto děti start do života složitější, jsou houževnaté a většina z nich se přizpůsobuje celkem bez problémů (Brodzinsky, Schechter, & Henig, 1992).

Utváření vazeb je proces. Záleží na míře citlivosti k potřebám dítěte, jak si rodiče v naplňování potřeb věří a jak dítě reaguje. Ukazatelem dobré vazby mezi rodičem a dítětem je pozitivní reakce dítěte po návratu k rodičům po kratším odloučení. To svými výzkumy na konci 60. let minulého století prokázala spolupracovnice Bowlbyho, Mary Ainsworth (Schooler, 2002). Většina osvojených dětí nevykazuje obtíže se sebepojetím. Ti, kteří nemají ambivalentní vazební vztah, mají vyšší sebepojetí (Groze, 1992).

Rodiče, kteří adoptují starší děti, by si měli být vědomi zpretrhaných citových pout, které dětem působí bolest. Při tvorbě nových vazeb musí být rodič citlivý a otevřený potřebám dítěte, protože odmítnutí v srdci dětí způsobuje hluboké rány a narušuje pocit vlastní hodnoty a sebejistoty. Nutí ho zůstat odpoutaný od významných lidí ze strachu z bolesti. Některé děti svoji uzavřenost projevují potlačovaným hněvem. Proto adoptivní rodiče ve větší či menší míře budou muset své osvojené děti ve své lásce utvrzovat až do dospělosti, protože odmítnutí vyvolává zranitelnost při tvorbě nových vztahů (Schooler, 2002).

Rodiče mají vrozené předpoklady chovat se k dítěti specifickým způsobem přispívající k jeho rozvoji. Matky mají toto chování podpořeno i hormonálně (Vágnerová, 2007). Dokonce i náhradním matkám stoupá hladina oxytocinu, podobně jako matkám biologickým. Zdá se, že je spojena s pečovatelským chováním k dítěti a tvorbou vazby (Bick, Dozier, Bernard, Grasso, & Simons, 2013). Projevy dítěte stimulují rodičovské chování a díky zkušenosti dochází ke sladění interakce mezi dítětem a rodičem. To, jak dítě reaguje na rodičovo chování přináší rodiči zpětnou vazbu a reguluje jeho aktivitu. K lepšímu porozumění projevů dítěte vede i tendence dítě napodobovat. Zkušenost z každodenní interakce mezi rodičem a dítětem se stává základem pro vzájemný vztah (Vágnerová, 2007). Tělesná i duševní blízkost a něha ve vztahu k dítěti rodiče obohacuje a dodává rodičovství význam. Každodenně objevovat na dítěti něco nového, roztomilého a sledovat jeho vývoj a drobné krůčky na cestě životem, je velká rodičovská radost (Říčan, 2004). Významné jsou prvotní zkušenosti, které ovlivňují sebehodnocení v rodičovské roli, její uspokojivost a efektivnost rodičovského chování. Většina matek má vrozenou potřebu se dítětem zabývat, sledovat ho a mluvit s ním. Směna radosti mateřské a dětské je podmínkou pro vytvoření pozitivního citového vztahu (Matějček Z., 1994).

Otcovský vztah k dítěti se rozvíjí pomaleji a postupně. Je zde absence hormonální změny, emočního vyladění a intenzivního zaměření na dítě. Otec se nemůže v takové míře spoléhat na pudový základ. Jeho vztah k dítěti musí vyplývat z rozhodnutí, přestože mají vrozené tendence k pečovatelskému chování. Muž se stane otcem, až v kontaktu s dítětem a v rámci postupného navazování vztahu s ním. Proto je důležitý společně strávený čas (Vágnerová, 2007). Vazba otce na dítě je součástí vztahové triády otec-matka-dítě a je mnohem zranitelnější nežli vztah mezi matkou a dítětem (Lamb, 2004).

7.2 Adaptační a její zátěž

Vhodně vybraní rodiče prokázali a prokazují lepší vztah k přijatému dítěti i předpoklady pro jeho výchovu než mnozí biologičtí rodiče. Adoptivní rodičovství je vždy jiné než biologické a přináší mnoho otázek. Neznamená to však, že je méně šťastné. Konečná (2003, stránky 143-144) píše: *„I příchod adoptivního dítěte vnímá většina rodičů příjemně. Pro někoho to ale je situace zátěžová, těžko zvládnutelná. Stejně jako rodině biologické i rodině adoptivní přináší nová situace náročné úkoly, které jsou pro někoho zvládnutelné, pro jiného nezvládnutelné. Adoptivní rodiče se ve své situaci mohou cítit osamoceni a bez pomoci. Adoptivní rodič,*

možná ještě snáz než biologický, může uvažovat o tom, že potíže se zvládnutím úkolu mohou vyplývat z příčin nebo následků neplodnosti. Mezi následky patří kromě psychických následků dlouhodobé neúspěšné léčby, také následek biologický, tedy nepřibuznost s dítětem. Zvláštní problémy, se kterými se musí vypořádat adoptivní rodiče, jsou nenaplnění biologického rodičovství, dočasná ztráta soukromí, přijetí adoptivního dítěte, a především zvláštní výchovné úkoly, kterým je hlavně sdělení faktu adopce dítěti.“

Potíže raného rodičovství pomáhá překonat vzájemná otevřenost partnerů, zvláště pokud je zde ochota pochopit jeden druhého a podpořit se navzájem. I sebeuspokojivější rodičovství se stává zátěží, pokud není možnost si od něho alespoň na krátkou dobu odpočinout. Dítě svým příchodem do rodiny narušuje rovnováhu a rodiče si musí životní změnu zpracovat a vyrovnat se s ní. Zátěž představuje i zhoršení ekonomické situace rodiny, která je závislá na jednom příjmu (Vágnerová, 2007). Způsob, jakým se rodiče vyrovnávají se zátěží, závisí na mnoha somatických, psychických i sociálních faktorech. Tělesné zdraví souvisí se schopností zvládat únavu, nedostatek odpočinku či spánkový deficit. Osobnostní vlastnosti rodičů ovlivňují jejich přístup k hodnocení stresujících situací, jejich prožívání a zvládání. Výhodné osobnostní vlastnosti jsou extroverze, kdy rodič umí dát najevo, co ho trápí, říct si o pomoc a tu přijmout. Emoční stabilita pomáhá posoudit problém z většího nadhledu a zkoušet různé způsoby zvládání, a tedy i k lepšímu přizpůsobení stresující situace. Navíc pomáhá k vytvoření sítě lidí, kteří jsou zdrojem pomoci. Optimismus usnadňuje přijetí faktu a volbu účinnějších strategií zvládání zátěže. Neváže se jen na prožívání, ale i interpretaci situací. Pozitivní vztah k druhým i k sobě samému se projeví schopností vcítit se do dítěte, i když je odlišné, ochraňovat ho a pomáhat mu. Důvěra ve vlastní schopnosti ukazuje na určitý stupeň adaptace na zátěžovou situaci. Přijatelně sebejisté matky se dokážou lépe vyrovnat s většinou potíží vyplývajících z péče o dítě (Vágnerová, Strnadová, & Krejčová, 2009). U adoptivních rodin je pro adaptaci významná sociální podpora. Získávání vhodné podpory sociálním okolím závisí na osobní vynalézavosti a sebepojetí (Wandersman & Wandersman, 1980 In Levy-Shiff, Goldshmidt, & Har-even, 1991).

7.3 Adaptace matky

Mateřství je zdrojem nových zážitků a osobního uspokojení. Zároveň je velmi časově náročné a většina ostatních aktivit je dočasně odsunuta. Mateřství přináší změnu prožívání, uvažování, mnoho povinností a nutnou změnu stylu života včetně mateřské dovolené, setrvávání

v domácnosti, omezuje svobodu rozhodování o vlastním životě. Matka pečující o dítě může péči prožívat stereotypně. Může být pro ni unavující a frustrující. Mateřství může přinést i pocit izolovanosti od světa, zlost na sebe i okolí, problémy sama se sebou, trápení se změnou vzhledu, nedostatkem času pro sebe či na odpočinek, někdy i dočasného vyloučení z profesního společenství či pocit ztráty vlastní kvalifikace (Vágnerová, 2007). Představy o rodičovství a průběh adaptace na rodičovskou roli se odráží v mateřském sebehodnocení. Ženy, které měly zkušenosti s péčí o dítě, roli mohou následně přijmout samozřejměji a nemusí jim přinášet tolik nejistot. Z těchto předchozích zkušeností mohou profitovat, což může vést k lepšímu mateřskému sebehodnocení (Masopustová, Daňsová, & Lacinová, 2018). Matky, které jsou schopné vidět své dítě spíše pozitivně, bez ohledu na jeho problematické chování, nepodléhají tolik stresu, který je s jejich výchovou spojován. Na úrovni sebedůvěry, sebejistoty a sebehodnocení rodiče, závisí postoj k zátěžím a schopnost najít řešení. Pokud se člověk považuje za dostatečně schopného zvládnout výchovu dítěte, obvykle si volí účinnější strategie a aktivnější způsoby řešení při získávání informací, odborné pomoci, či sociální opory, a nakonec se lépe přizpůsobí daným okolnostem (Vágnerová, Strnadová, & Krejčová, 2009).

Studie zkoumající klíčové otázky adopce vzhledem k individuální a manželské zkušenosti adoptivních matek ukázala, že se vyskytují problémy (se ztrátou, nárokem na dítě, adaptací, vazbou, identitou a pocitem kontroly), avšak setkání s nimi, matky hodnotí tak, že zátěž některá manželství posílila (Timm, Mooradian, & Hock, 2011). Český výzkum „Jak to mají mámy“ (Masopustová, Daňsová, & Lacinová, 2018, stránky 19-20) ukázal: „... že čím více opory se ženě dostává od blízkých lidí, tím méně má potíží s adaptací na rodičovskou roli (méně deprese, úzkosti, obav a více pocitů štěstí).“ Matky, které měly méně adaptačních potíží, si byly více jisté, že rodičovskou roli zvládají, což následně pomáhalo v realistickém očekávání od rodičovství (Mindell, Leichman, Lee, Williamson, & Walters, 2017). Dále se ukázalo, že většina matek nemá vůbec žádné zkušenosti s péčí o dítě. U některých žen mohou tak být idealistické představy o mateřství založené na informacích z médií, sociálních sítí a různých kurzů (Masopustová, Daňsová, & Lacinová, 2018).

Jak dítě roste komunikace a interakce s malým dítětem se postupem času stává zábavnější a dává matce zpětnou vazbu v citové i seberealizační oblasti. V této době si mnoho matek uvědomuje, že se mateřství stává jednou z nejdůležitějších složek jejich identity a jsou schopné ztotožnit se s novou rolí. V péči, výchově a rozvoji dítěte objevují smysl života,

i když často nejen v něm. Pokud spokojenost není dostatečná, hledá žena alternativu ve formě profesního uplatnění, vzdělávání se či volnočasové aktivitě (Vágnerová, 2007).

7.4 Adaptační otec

Otec většinou neprochází takovou změnou života, přinejmenším profesní život zůstává stejný a každodenní stereotypní péče o dítě se otce v takové míře nedotýká jako ženy, i když jsou ochotni pomáhat. Někteří otcové mohou být svojí rolí stresováni a požadavky nezvládat, mění se způsoby trávení volného času a otec přestává být středem pozornosti a dítě může vnímat jako rušivý faktor. Proto muži mohou mít vzhledem ke svému otcovství smíšené pocity, navíc jejich chování k dítěti může ovlivnit představa, že pro dítě nejsou tak důležití jako matka. Ale i otcové pociťují silné emoce ke svým dětem a dovedou se o ně postarat, pokud mají příležitost a jsou v péči podporováni matkou i okolím. Čím dříve a více se muži zabývají dítětem, tím lepší vztah naváží. Vágnerová (2007, str. 129) dodává: *„Jestliže si muž pod vlivem přetrvávajících předsudků zafixuje, že by s malým dítětem stejně neuměl zacházet, bude se podle toho chovat. Tato charakteristika se stane součástí jeho sebehodnocení. Péče o dítě a pravidelný kontakt s ním je užitečný nejen pro budování vzájemné vazby, ale i pro obohacení otcovské osobnosti, pomáhá otcům rozvíjet mnohé kompetence, především v oblasti emoční a sociální inteligence.“* Často otcové přejímají či se podílejí na výchovných a pečovatelských aktivitách, jen když se jim to hodí nebo jsou o pomoc požádáni. Otcové se ve větší míře účastní volnočasových aktivit, ačkoliv průměrně věnují méně času dětem, mohou se jim věnovat intenzivněji či se zaměřují na určité aktivity s dítětem. Otec bývá v pozici doplňkového rodiče, který je vzácnější a sdílí s dítětem atraktivní aktivity (Vágnerová, 2007).

7.5 Adaptační páru

Změna života rodičovského páru se projeví i na změně jejich vztahu. Proměna nebývá rychlá ani jednoduchá, pár skoro vždycky projde několika krizovými obdobími, kdy se alespoň jeden z partnerů cítí špatně, frustrovaně a nepochopen, překonání krizí může vést k prohloubení intimity a kvality partnerské vazby. U otců je riziko zvládnutí menšího zájmu partnerky a u žen pocitu menší atraktivity či pocitu nepochopení zátěže vyplývající z role matky, ze strany partnera. Navíc pokud nastává jakýkoliv extrém v přístupu k rodičovství, ať už jde o nadměrné soustředění se na dítě nebo jeho odmítání, může to vést k narušení partnerského vztahu (Vágnerová, 2007). Společná starost o dítě, a především angažovanost otce na péči

o dítě od samého začátku velmi napomáhá rodičovské soudržnosti a stabilitě, je prevencí rodinných rozvratů a rozvodů (Matějček Z. , 1994). Pro nepevné a nesžité partnery může znamenat narušení citové rovnováhy příchodem dítěte těžkou zkoušku. Dítě se může stát předmětem sporů, výčitek, manipulace a vydírání druhého poutem, jímž si udrží partnera, či rukojmím. Rodičovství je velká zkouška osobní zralosti. Ti, jejichž vývoj byl v předešlých stádiích poškozen, mohou snadno selhat (Říčan, 2004). Hladký průběh sbližování s dítětem v rodině závisí na zdraví manželského vztahu. Pokud vztah není dostatečně pevný, může se jejich vztah ještě zhoršit. To může nastat také, pokud partneři ve svém rozhodnutí adoptovat nejsou za jedno. Tento nesoulad vyvolává tlaky a krize v jejich vztahu (Schooler, 2002).

Po uplynutí fáze bazální adaptace se mohou rodiče cítit spokojenější nežli dříve. Jejich život se postupně stabilizuje v obvyklé podobě tradičního modelu, kdy jsou ženy v domácnosti, pečují o děti a otec se stává živitelem rodiny. Z důvodu péče o dítě a omezení způsobů trávení volného času, jsou i partnerské interakce a jejich kvalita redukovány. Pár na sebe nemá tolik času a partneři mohou strádat nedostatkem pozitivních zážitků. Měli by tedy věnovat pozornost i vztahu a svým osobním potřebám, aby se vyhnuli riziku hledání náhradního uspokojení (Vágnerová, 2007).

Společná péče o dítě posiluje partnerskou intimitu. V partnerovi milují také otce nebo matku svého dítěte, objevují nové, sympatické stránky jeho nebo její povahy. Každým šťastně překonaným sporem či dobrou zkušeností vztah sílí (Říčan, 2004). Rodiny s přijatým dítětem jsou často stabilnější nežli rodiny běžné, ačkoliv si procházejí závažnějšími potížemi (Zezulová, 2012). Tím, že adoptivní rodiče spolu zůstali navzdory stresů a otřesům spojených s bezdětností a následnou adopcí, je podpořilo ve větší citlivosti, empatii a sdělování pocitů, což vedlo k silnějšímu manželskému svazku (Kraft, Palombo, Mitchell, Dean, Meyers, & Schmidt, 1980). Ačkoliv si adoptivní rodiny procházejí specifickými problémy ve tvorbě rodičovské identity, očekávání, budování vazby s dítětem atd., je jejich manželství právě díky tomu posíleno (Timm, Mooradian, & Hock, 2011). Mezi adoptivními páry je menší pravděpodobnost manželského konfliktu nežli u běžných manželů. Partneři si navzájem projevují více náklonnosti a přijetí (Hoopes, 1982, Humphrey & Kirkwood, 1982).

8 Specifika adoptivního rodičovství

Výchova dětí rodiči je odlišná od profesionálních vychovatelů. Rodiče jsou angažováni na osudu dítěte a rodiči zůstávají po celou dobu, i když odcházejí do práce. Jejich interakce je především výměna citových podnětů a vzájemné zaujetí, to dělá rodinu rodinou (Matějček Z. , 1994). Pro osvojitele je důležité seznámit se s dosavadními pečovateli a zjistit, jak probíhaly všední dny dítěte. Je nesmírně důležité alespoň nakrátko zachovat co nejvíce z jeho předchozího prostředí. Dodržovat stejný řád a rytmus, používat stejné oblečení, prací prášky, kojenecká mléka atd. Tím mohou rodiče zajistit klidnou adaptaci na nový domov. Alespoň měsíc by měly dítě provázet známé vůně. Pozvolna by se mělo dále seznamovat s dotykem rodiče, jeho vůní, hlasem, obličejem a ostatními smyslovými vjemy. Když rodiče budou připraveni na možné těžkosti a dynamický vztah s dítětem, zvýší tím šance na vytvoření dobré vazby. To je nejlepší základ pro zranitelné dítě a vede ke snížení úzkostí a jeho lepšímu rozvoji. Dítě v prvních letech potřebuje kontinuitu a stálost, proto se nedoporučuje příliš cestovat nebo se stěhovat. Nějakou dobu by rodiče měli proto také počkat s dalším přírůstkem do rodiny. Dítě by mělo dostat dostatek citového prostoru, aby mělo pocit bezpečí. Archerová také rodičům radí, aby si na dítě udělali hodně času a často jej nosili, hladili, mazlili se s ním, voněli k němu, pozorovali jej a zpívali mu. Z počátku je hlavní úlohou otce být tu pro matku a podporovat ji ve vztahu k dítěti. Následně i otec dostane příležitost k tvorbě vazby s dítětem a stát se jeho průvodcem do „velkého světa“. Dítě může matku zprvu odmítat, což je tvrdá zkouška její sebedůvěry, je však v jeho zájmu, aby prožilo blízkost poprvé právě s ní (Archrová, 2001).

Úsilí také stojí hledání se cesty k dítěti a porozumění mu. Rodiče musejí více vychovatelsky myslet, více toho procítit a čerpat z větších hloubek osobnosti, aby ve zkoušce obstáli. Tím, že přijetí a výchova osvojeného dítěte klade na rodiče větší požadavky, přináší jim i větší růst osobnosti. Výchova je vždy tvořivé dílo, ne výroba dokonalých produktů. Rodiče u osvojených dětí musí počítat s genetickou výbavou po jejich biologických předcích. Smějí dítě dobře vést, ale nemají se snažit jeho dědičný vklad vymazat (Schooler, 2002). Výchova dítěte v náhradní rodině by měla obsahovat kladný vztah k dítěti a také jasné vymezení hranic, které poskytují dítěti jistotu a bezpečí (Sychrová, 2015).

Do výchovy vstupuje rodičovské očekávání. Čím více je vyhraněnější, ohledně toho, jak by se dítě mělo v jejich péči vyvíjet a čeho by mělo dosáhnout, tím více bývá problematictější jejich

výchovné působení i výsledek. Velká očekávání jsou nebezpečná, protože zklamání, které následuje, roztáčí sled událostí, které vedou k poruchám chování u dětí a bolesti rodičů nad výchovatským nezdarem (Matějček & Dytrych, 1999). Rodiče se často cítí bezmocní v otázce neplodnosti a jsou nuceni nechat druhé rozhodovat, zda jsou „dost dobří“ na osvojení dítěte. V důsledku toho pak rodiče hledají způsoby, jak nalézt znovu pocit kontroly nad svým životem, což může vést k mocenským bojům s dítětem (Smith & Howard, 1999).

Osvojené děti, tak jako všechny děti, přicházejí do rodiny s potřebou stát se součástí rodiny, což pro rodiče představuje náročnější úkol. Navíc někteří rodiče budou muset řešit následky rané psychické deprivace či nevhodného chování biologických rodičů. Rodiče musí najít rovnováhu mezi popíráním rozdílů ve výchovném procesu a jejich uznáním ve chvílích, kdy dítěti sdělují informace o jeho minulosti (Schooler, 2002). Cílem výchovy osvojeného dítěte je pomoci mu a podpořit ho ve tvorbě smíšené identity, aby začlenil i tu část sebe sama, která je odlišná od náhradních rodičů (Sychrová, 2015).

Důvodů, proč byla zákonem ošetřena povinnost sdělit osvojeným dětem pravdu, je nejspíše více. Mimo jiné ošetřuje prozrazení v nepravý čas, což nese riziko narušení důvěry, vybudované identity dítěte a může dojít k odcizení či odvetnému jednání dítěte. To, že dítě něco tuší, nebo mu nejbližší odmítají jeho původ vysvětlit, může vést k závažným poruchám chování. Popírání pravdy a následné vyzrazení tedy může vést k rozpadu adoptivního svazku nebo poruchám chování u dětí. Povinnost rodičů osvojených dětí říci pravdu, nicméně ošetřuje a pomáhá rodičům přijmout svoji rodičovskou identitu, která je stejně hodnotná jako u biologických rodičů. Dříve se rodiče, kteří tuto povinnost neměli, stylizovali mnohem více do rodičů vlastních, jak o tom dlouho snili. Jejich potřeba rodičovství byla dlouhou dobu nenaplněná, proto pak měli větší potíže v přijetí sebe sama jako náhradních či nevlastních rodičů. Tyto problémy s identitou mohou být překážkou v pochopení individuality adoptovaného dítěte (Matějček & kol., 1999). Někteří adoptivní rodiče reagují na své postavení tak, že se co nejvíce snaží napodobit neadoptivní rodiny. Tím vlastně odmítají rozdílnosti. Po dítěti chtějí, aby zapomnělo na fakt adopce, což může zarazit rozvoj vstřícného rodinného ovzduší, které napomáhá k otevřenému hledání odpovědí na otázky s adopcí spojené (Kirk, 1984). K odmítání odlišností rodiče vede buď pokus minimalizovat pocity bolesti nad ztrátou, doufají, že před bolestí uchrání dítě, nebo se takto snaží chránit před ztrátou lásky a oddanosti dítěte (Brodzinsky, Schechter, & Henig, 1992). K tomu Matějček (1999, stránky 70-71) dodává: „*Jestliže se náhradní rodiče bojí prozradit dítěti a veřejnosti,*

že se jim nenarodilo, ale že je přijali za své, znamená to, že sami své náhradní psychologické rodičovství pokládají za něco méně hodnotného, než je rodičovství vlastní. S takovýmto pocitem rodičovské méněcennosti se nejen hůře žije, ale i hůře vychovává.“

Adoptivní rodiče musí rozhodnout kdy, jak a kolik toho dítěti řeknou v dané situaci. Měli by si však být vědomi toho, že sebeúcta dítěte je ovlivněna vnímáním genetického původu (Schooler, 2002). Sdělení by mělo být citlivě a pravdivě podané v závislosti na věku a vnímání dítěte (Zezulová, 2012). Jedná se o jeden z důležitých výchovných principů, který nelze beztrestně překročit, tedy princip pravdy. Pokud se ho rodiče snaží oklamat, připravují si nová a nová trápení (Matějček & kol., 1999). Zezulová radí, že je dobré pravdu podat pozitivně a najít na té jedinečné historce něco humorného nebo laskavého a příliš se nestresovat tím, že dítěti adoptivní rodiče působí trauma (Zezulová, 2012). Ovšem nestačí skutečnost sdělit, je třeba ji sdílet. Dítě by tedy mělo s vědomím, že je osvojené vyrůstat a vyspívat. Jako vhodná doba k sdělení je již kolem tří let věku dítěte či celý předškolní věk. Nic by se nemělo odkládat, protože pozdější sdělení je vždy problematické. Přinejmenším před nástupem do školy by v této věci mělo být všem jasno, jak dítěti, tak rodičům a jejich okolí. Vhodnou formou je využití pohádky nebo společné sdílení dětství, kdy rodiče naváží vlastním vyprávěním, které by se však nemělo zásadně měnit, postupem by se mělo obohacovat o další podrobnosti, ale dítě nesmí zůstat v citovém zmatku, proto by mělo být sdělení vždy pozitivně zabarveno (Matějček & Dytrych, 1994). Také je zvykem tvořit dítěti knihu života, do které jsou zapisovány společné zážitky, důležité události a vkládány fotografie. Tato kniha pomůže dítěti zaplnit bílá místa. Dnes se začíná psát již v kojeneckých ústavech a je předávána osvojitelům při převzetí dítěte (Sychrová, 2015).

Rodiče by měli počítat s tím, že přijde doba, kdy se dítě bude chtít o své minulosti dozvědět co nejvíce. Neměli by se bát přiznat, že v jeho životě jsou úseky smutné, ale současní rodiče za ně nenesou vinu (Archrová, 2001). Zároveň je důležité nedopustit, aby dítě hledalo vinu v sobě. I adoptivní rodiče by měli v sobě najít alespoň částečné pochopení pro biologické rodiče a vděčnost za dítě, kterému dali život. Dále k tématu Zezulová (2012, str. 113) říká: *„Děti se mohou trápit tím, že je rodiče neměli rádi. Ulevilo by se jim, kdyby se ukázalo, že to byly nějaké vnější okolnosti, nemoc nebo nějaká jiná neovlivnitelná situace, která nedovolila rodičům se o své dítě postarat. Vždyť to, že se matka vzdá svého dítěte, aby mu zajistila hezké dětství, je projev velké lásky k němu.“* Důležitou potřebou osvojených dětí je stále ujišťování v bezpodmínečné lásce, že bez ohledu na okolnosti jejich opuštění biologickými rodiči mají

svoji cenu. Ačkoliv role biologických rodičů je v životě dětí jiná než rodičů osvojitelů, je pro děti stále důležitá (Zezulová, 2012). Protože k identitě dítěte patří biologičtí rodiče, měli by adoptivní rodiče o nich mluvit jen dobře, i když toho moc není (Matějček & Dytrych, 1999).

Jak se tedy mění sebepojetí rodiče? Z poznatků z literatury, která zde byla uvedena, můžeme zjistit, že rodičovské postoje se vytvářejí daleko před tím, než o dítěti vůbec začínají uvažovat. Záleží v mnohém na našem dětství a vnímání zátěže rodičovských rolí. Pro většinu z nás je rodičovství hlavním životním tématem. Usilujeme o identitu rodiče a pokud narazíme na problém v podobě neplodnosti, musíme se se ztrátou očekávané rodiny a biologického dítěte vyrovnat. Vyrovnávání se s touto ztrátou je proces, který není snadný a může narušit sebehodnocení. Jedinec i pár musí své sebepojetí přizpůsobit okolnostem a najít jiné řešení. Důležitým momentem je poté rozhodnutí k adopci dítěte, na kterém se musí ideálně partneři shodnout. Osvojitelský proces by je měl připravit na problematiku dětí v NRP, na ujasnění si vlastních možností a požadavků na dítě a také se připravit na přijetí nové identity náhradního rodiče, což není vůbec snadný úkol. Celý proces a čekání klade na budoucí rodiče velké požadavky. Především na jejich sebehodnocení a sebedůvěru. S telefonátem se roztáčí velký kolotoč emocí a po příchodu dítěte tomu není jinak. Tvorba vazby k dítěti, mnohé změny v prožívání, chování, chodu domácnosti, přijímání nových rolí a vnitřní přijímání dítěte, celková změna sebepojetí a mnohé jiné, jsou úkoly, které musí novopečení rodiče zvládnout. Pro úspěšné zvládnutí je důležitý pevný partnerský vztah, společná péče o dítě, ale i míra sebehodnocení, sebedůvěry a osobnostní nastavení. Důležité je přijmout roli rodiče i dítě takové jaké je. Rodičovství se tak stane součástí identity a sebepojetí.

EMPIRICKÁ ČÁST

9 Cíle výzkumu

Cílem této diplomové práce, tedy i výzkumu, je zjistit jakou změnu popisují v sebepojetí rodiče, kteří adoptovali dítě. Jedná se o retrospektivní popis prožívání a proměn v důsledku různých vlivů na sebepojetí rodiče. Pozornost je věnována vyrovnávání se s bezdětností, rozhodnutí adoptovat dítě a zvládání celého procesu přípravy a následné adaptace na život s osvojeným dítětem. Výsledky tohoto výzkumu jsou následně porovnány s údaji v teoretické části diplomové práce.

9.1 Výzkumné otázky

Hlavní výzkumnou otázkou je:

- Jaké změny vnímají a popisují v sebepojetí rodiče, kteří si osvojili dítě?

Doplňující výzkumné otázky:

- Jaké změny v sebepojetí popisují matky, které přijaly dítě osvojením?
- Jaké změny v sebepojetí popisují otcové, kteří přijali dítě osvojením?
- Jak se měnilo sebepojetí v průběhu času při rozhodování, při procesu adopce a jak po příchodu dítěte do rodiny, dle popisu rodičů?

10 Výzkumný soubor

Pro zjištění daných cílů, byli osloveni rodiče, kteří adoptovali dítě. V uzavřené skupině na Facebooku jsem formou příspěvku „na zdi“ popsala téma diplomové práce a vyzvala členy skupiny ke spolupráci. Pro představu, zde příkládám zmíněný příspěvek:

Hezký den, ráda bych Vás oslovila a požádala o spoluúčast na mé diplomové práci, která se bude týkat tématu změn sebepojetí rodičů, kteří adoptovali dítě. Jednalo by se o rozhovory, které budou zpětně ukazovat na změny prožívání, chování, očekávání, chodu domácnosti atd. vzhledem k příchodu dítěte a stávání se rodičem. Rozhovory budou provedeny buď osobně, nebo přes Skype či jinou platformu a následně anonymizovány. Rozhovory bych ráda

provedla s oběma rodiči během letošního podzimu. Pokud byste byli ochotni poskytnout mi rozhovor a sdílet vás příběh pro moji diplomovou práci, budu moc ráda, když se mi ozvete.
Jana Ransdorfová

Takto oslovovat budoucí respondenty jsem začala začátkem října 2020 a postupně se mi ozývaly matky, které byly ochotny poskytnout rozhovor. Některé z nich rovnou zmiňovaly manžela, který je či není ochoten rozhovor poskytnout. Kritériem pro vhodnost respondentů bylo již osvojené dítě v domácnosti, přestože osvojení ještě nebylo soudně potvrzeno. Ke spolupráci na diplomové práci se mi ozvalo celkem šest matek. S rozhovorem nakonec souhlasily čtyři páry rodičů a jedna matka. U dvou otců proběhl rozhovor formou zodpovězení otázek přes email. S jednou matkou, jsme se nakonec na rozhovoru nedomluvily. Na konci října jsem provedla pilotážní rozhovor a dalšího měsíce všechny rozhovory výzkumné s vybranými respondenty.

10.1 Základní informace o rodičích

V této části práce bych ráda uvedla základní údaje o rodičích, kteří adoptovali dítě a účastnili se výzkumu. Tyto informace byly získávány během rozhovorů položením písemných otázek, které jim předcházely. Písemné otázky měly za cíl získat základní data pro individualizaci rozhovorů. Mimo jiné mě zajímalo, zda mají v domácnosti pouze jedno dítě nebo více a kolik z nich je osvojených, abych se v následném rozhovoru mohla zaměřit i na případné sourozenecké vztahy. Díky svým otázkám jsem zjistila, že ve všech rodinách je jen jedno dítě, to osvojené. Z důvodu zachování anonymity jsou v celé diplomové práci změněna jména respondentů a jejich adoptovaných dětí včetně informací, které by je mohli identifikovat.

M1

- **Jméno:** Kristýna
- **Věk:** 35let
- **Vzdělání:** střední škola bez maturity, **Profese:** Provozní manažerka
- **Kraj:** Plzeňský
- **Délka vztahu:** 5let, **Manželství:** 3roky
- **Složení rodiny:** matka Kristýna, otec Jonáš, syn Michal a zvířata
- **Osvojené dítě:** jeden syn, **Věk:** 17 m., **Věk při příchodu do rodiny:** 5 m., při poznání dítěte 3/4 m.
- **Dítě šlo k adoptivním rodičům od:** pěstounky

- **Délka doby osvojení dítěte:** 1 r, 1 t
- **Délka čekání na dítě od schválení:** 9 m
- **Celková délka od podání žádosti o osvojení:** asi 1,5 r
- **Žádost i o druhé dítě:** Ano
- **Rozhovor:** online přes Skype

O1

- **Jméno:** Jonáš
- **Věk:** 31 let
- **Vzdělání:** střední škola průmyslová dopravní s maturitou, **Profese:** Vedoucí střediska
- **Rozhovor:** otázky zaslané na email

M2

- **Jméno:** Karolína
- **Věk:** 35let
- **Vzdělání:** VŠ pedagogický směr, **Profese:** Pedagog volného času
- **Kraj:** Jihomoravský
- **Délka vztahu:** 7let, **Manželství:** 5let
- **Složení rodiny:** matka Karolína, otec Martin, syn Mirek a matka Karolíny
- **Osvojené dítě:** jeden syn, **Věk:** 7 m., **Věk při příchodu do rodiny:** 1 t.
- **Dítě šlo k adoptivním rodičům z:** Babyboxu/ nemocnice
- **Délka doby osvojení dítěte:** necelých 7 m.
- **Délka čekání na dítě od schválení:** asi 8 m.
- **Celková délka od podání žádosti o osvojení:** asi 2,5r
- **Žádost o druhé dítě:** ještě nevědí
- **Rozhovor:** online přes Skype

O2

- **Jméno:** Martin
- **Věk:** 34 let
- **Vzdělání:** SOU elektrikář, střední škola průmyslová elektrotechnická s maturitou
Profese: IT

- **Rozhovor:** online přes Skype

M3

- **Jméno:** Jitka
- **Věk:** 31let
- **Vzdělání:** zdravotní, **Profese:** zdravotní sestra
- **Kraj:** Ústecký
- **Délka vztahu:** 12let, **Manželství:** 5let
- **Složení rodiny:** Matka Jitka, otec Jiří, dcera Kristýnka a matka Jitky, psi
- **Osvojené dítě:** jedna dcera, **Věk:** 9 m., **Věk při příchodu do rodiny:** 1 t.
- **Dítě šlo k adoptivním rodičům z:** porodnice
- **Délka doby osvojení dítěte:** necelých 9 m.
- **Délka čekání na dítě od schválení:** asi 1,52r
- **Celková délka od podání žádosti o osvojení:** 4 roky
- **Žádost o druhé dítě:** Ano
- **Rozhovor:** online přes Skype

O3

- **Jméno:** Jiří
- **Věk:** 32 let
- **Vzdělání:** střední škola s maturitou, **Profese:** řidič sanitního vozu
- **Rozhovor:** online přes Skype

M4

- **Jméno:** Zita
- **Věk:** 35let
- **Vzdělání:** VŠ pedagogický směr, **Profese:** Pedagog
- **Kraj:** Praha
- **Délka vztahu:** 9let, **Manželství:** 7 let
- **Složení rodiny:** matka Zita, otec Tibor, dcera Markétka
- **Osvojené dítě:** jedna dcera, **Věk:** necelé 3 r., **Věk při příchodu do rodiny:** 3 t.
- **Dítě šlo k adoptivním rodičům z:** Babyboxu/ nemocnice

- **Délka doby osvojení dítěte:** necelé 3 r.
- **Délka čekání na dítě od schválení:** asi 1 r a 10 m.
- **Celková délka od podání žádosti o osvojení:** 4 roky
- **Žádost o druhé dítě:** ano, již čekají
- **Rozhovor:** online přes Skype

O4

- **Jméno:** Martin
- **Věk:** 34 let
- **Vzdělání:** SOU elektrikář, SŠ průmyslová elektrotechnická s maturitou, **Profese:** IT
- **Rozhovor:** online přes Skype

M5

- **Jméno:** Lucie
- **Věk:** 39 let
- **Vzdělání:** VŠ, **Profese:** OSVČ výzkumník
- **Kraj:** Praha
- **Délka vztahu:** 16let, **Manželství:** 5 let
- **Složení rodiny:** matka Lucie, otec, dcera
- **Osvojené dítě:** jedna dcera, **Věk:** 2 r a 9 m, **Věk při příchodu do rodiny:** 6 m.
- **Dítě šlo k adoptivním rodičům od:** pěstounů
- **Délka doby osvojení dítěte:** 2 r a 3 m.
- **Délka čekání na dítě od schválení:** 1,5r
- **Celková délka od podání žádosti o osvojení:** 2,5r
- **Žádost o druhé dítě:** nezmiňuje se
- **Rozhovor:** online přes Skype

O5

- **Věk:** 44
- **Profese:** IT
- **Rozhovor:** neproveden

11 Metody sběru a analýza dat

Vzhledem k cíli diplomové práce byl zvolen kvalitativní výzkum. Ten lze definovat jako proces hledání porozumění založený na různých metodologických tradicích zkoumání daného sociálního nebo lidského problému, kdy výzkumník vytváří konceptuální, holistický obraz, analyzuje různé typy textů, informuje o názorech účastníků výzkumu a provádí zkoumání v přirozených podmínkách (Hendl, 2005). Kvalitativní přístup využívá principů jedinečnosti, kontextuálnosti, neopakovatelnosti, také procesuálnosti a dynamiky. V tomto rámci záměrně pracujeme s reflexivní povahou psychologického zkoumání (Miovský, 2006).

Jako metodu sběru dat byl zvolen polostrukturovaný rozhovor, který je považován za jeden ze dvou nejpoužívanějších hloubkových rozhovorů pro sběr dat v kvalitativním výzkumu (Šedřová, Švaříček, & kol., 2014). Polostrukturovaný rozhovor dovoluje zmapovat oblast prožívání, očekávání a motivace více do hloubky a zachytit jejich dynamiku v čase. Předem jsem si připravila otevřené otázky a zjistila přibližné složení rodiny. Při rozhovoru jsem pokládala připravené otázky a případně jsem se doptávala, abych všemu správně porozuměla. Metoda mi umožnila změnit pořadí otázek, vyptat se na zajímavé informace a taky reagovat na respondentovo rozpoložení a odpovědi, čímž jsem maximalizovala výtěžnost (Miovský, 2006).

Rozhovory byly s informovaným souhlasem všech respondentů zaznamenány jako videozáznam. Všechny respondenty jsem ujistila o anonymizaci jejich dat a také jsem je upozornila na dobrovolnou otevřenost jejich odpovědí. Pokud by některé otázky byly pro ně příliš citlivé nebo nepříjemné, bylo jen na respondentech, zda mi odpověď dají. Záznamy jsem následně přepsala do písemné podoby a videozáznam mi umožnil znovu sledovat vzájemnou interakci a neverbální projevy, které se v pouhém audio záznamu ztratí. Proto jsem mohla rozhovor obohatit o prvky vzájemného smíchu a příjemné atmosféry, která je zaznamenaná v přepisu vždy v závorkách.

Připravila jsem si zhruba 47 otázek, které jsem dala do chronologického pořadí, tak aby postupně zmapovaly rozhodování a důvody k osvojení. Zajímalo mě proces, který vedl respondenty k jejich současnému dítěti, jak následně prožívali změny v různých oblastech a jak se s osvojením dítěte vyrovnali. Následně jsem otázky zkonzultovala s vedoucí práce a pak je položila svým přátelům, kteří tou dobou procházeli osvojitelským procesem. Ti mi mohli dát dostatečně relevantní odpovědi a v mnohém mi pomoci udělat si představu

o požadavcích na budoucí rodiče osvojitele a jejich prožívání. Tento pilotážní rozhovor byl proveden a nahrán s oběma partnery zvlášť. Nejprve jsem hovořila s otcem a následně s matkou. Rozhovory vždy končily zpětnou vazbou na uspořádání otázek – zda jim bylo něco nepříjemné nebo otázky nerozuměli a měla by tedy znít jinak. Sestavení otázek dávalo smysl a jejich správné pochopení bylo bezproblémové, proto jsem se pustila do dalších rozhovorů s respondenty v tomto výzkumu.

Z rozhovorů vyplynuly zajímavé skutečnosti. Například ohledně přípravy osvojitelů a jejím odlišným vedením, různých sporů s někým, kdo pár posuzoval apod. Proto jsem na základě předchozích rozhovorů využívala možnosti okruhy otázek rozšířit. Na začátku každého rozhovoru byli respondenti ujištěni o anonymizaci dat a následně vyzváni k povídání o sobě, kde mě zajímali především informace týkající se jejich věku, vzdělání, profese, délky vztahu a manželství, případně složení rodiny. Poté jsem se ptala na časové rozpětí týkající se osvojení a na důvody, které je vedli ke zvolení adopce dítěte. Poté jsme mluvili o procesu, jeho náležitostech a prožitcích jak z přípravy, posuzování, tak i čekání. Pro všechny respondenty byl velkým mezníkem právě moment telefonátu a seznámení se s dítětem. Zde se vše lámalo, zrychlovalo a nabíralo na otáčkách. S příchodem dítěte do rodiny přicházely změny jak ve vztazích, fungování domácnosti a partnerství, tak v očekávání a představách do budoucna. Všechny otázky se snažily o zachycení změn sebepojetí rodičů.

Rozhovory byly provedeny s každým respondentem zvlášť. Partneři se v různém pořadí vystřídali. Případně matky předaly informaci manželovi, že je budu kontaktovat přes email. Rozhovory trvaly zhruba hodinu, někdy i trochu déle. Vždy záleželo na míře sdílnosti jednotlivých respondentů a jejich ochotě o tématu hovořit.

11.1 Způsob zpracování dat

V této podkapitole bych ráda popsala, jak bylo postupováno při zpracování dat, které byly získány během rozhovorů. Nahrané rozhovory jsem nejprve přepsala do písemné podoby a pro zachování autentičnosti, jsem ponechala i nespisovné výrazy. Poté jsem začala analyzovat přepsané rozhovory. Jak Hendl (2005, str. 35) uvádí: *„Analýza spočívá v rozdělení celku na jeho komponenty a zkoumání, jak tyto komponenty fungují jako relativně samostatné prvky a jaké jsou mezi nimi vztahy.“* Při otevřeném kódování získaných dat jsem nejprve analyzovala rozhovory s matkami a následně s otcí. Text jsem si roztřídila na významové jednotky, kterým následně byly přiřazeny jednotlivé kódy. Postup jsem s nějakým časovým

odstupem opakovala a kódy sjednotila. Následně jsem text kódovala po párech rodičů. Tento postup mi pomohl najít v textu opakující se témata a rozebrat rozhovory. Všechny takto vzniklé kódy jsem seskupila podle podobnosti do příslušné nadřazené kategorie (viz příloha číslo 2). Na základě této postupné kategorizace jsem pak hledala ve výpovědích respondentů společné body pro analýzu získaných dat. Dále jsem si vytvořila myšlenkovou mapu nebo schéma, které ukazuje, čím vším je syceno sebepojetí rodiče, co vše jej ovlivňuje (viz schéma č. 1).

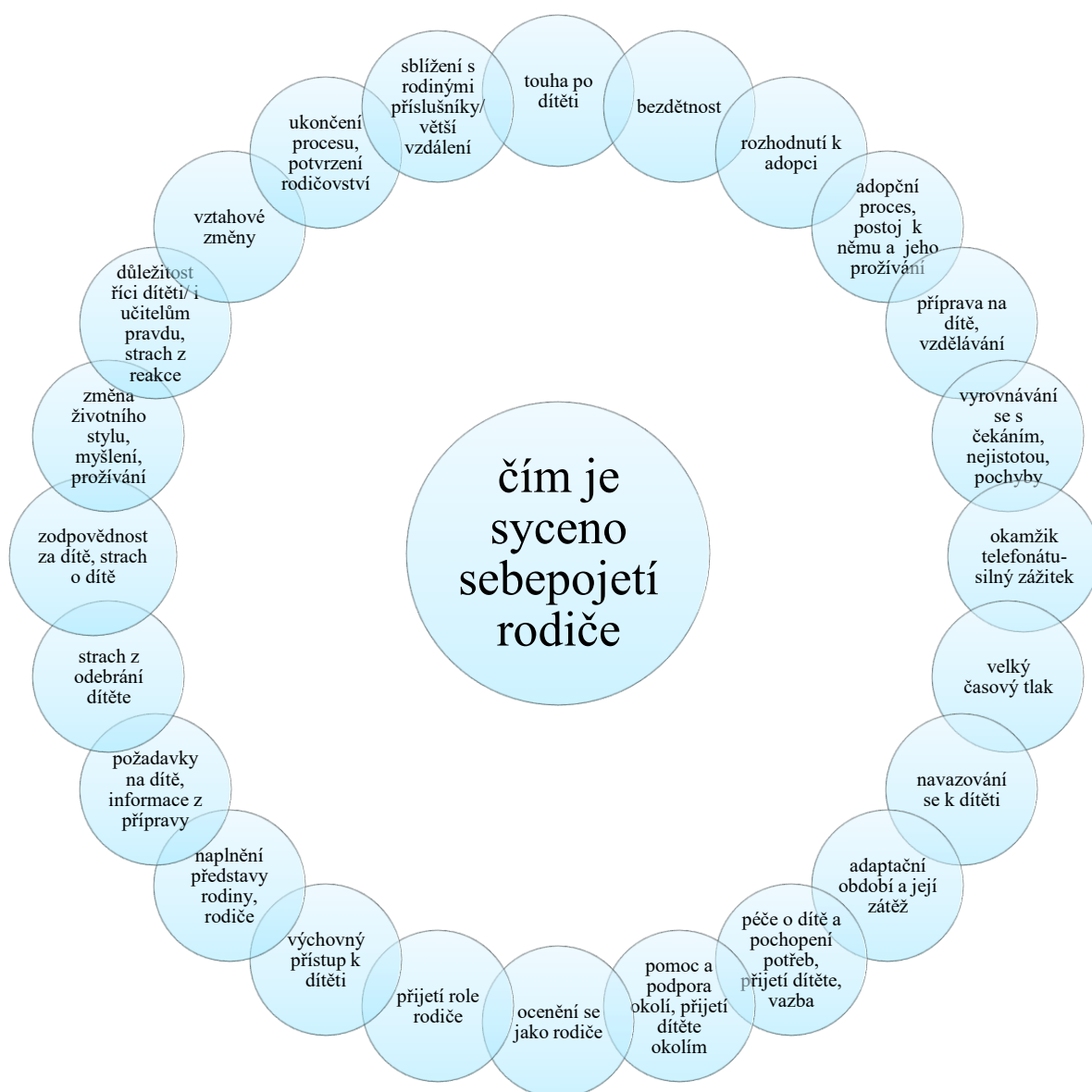

Schéma č. 1 - Oblasti sycení sebepojetí adoptivních rodičů

11.2 Analýza a interpretace dat

V této části diplomové práce se budu zabývat analýzou a interpretací dat, která jsem získala prostřednictvím rozhovorů s respondenty. Nejprve představím jednotlivé rozhovory a stručně

rozeberu jejich formální stránku a celkové vyznění. V následujících částech textu se budu věnovat analýze a podrobnějšímu rozboru rozhovorů. V rámci jednotlivých nadřazených významových kategorií je provedena analýza, která se někdy opírá o doslovné citace z rozhovorů.

11.3 Seznámení s rozhovory

V této podkapitole se zaměřuji na seznámení s jednotlivými rozhovory a jejich celkovým vyzněním. Věnuji se formální stránce rozhovorů a jejich analýze. Také stručně popisuji kontext a atmosféru rozhovoru.

Rozhovor s párem č. 1 – Kristýna, Jonáš a syn Michal

Rozhovor s matkou proběhl přes platformu Skype a s otcem, přes email, na který jsem mu zaslala otázky. Atmosféra rozhovoru s matkou byla příjemná. Mnohdy jsme se společně zasmály, což napomohlo i otevřenosti a upřímnosti v odpovědích. Díky tomu jsem se mohla dozvědět mnoho důležitých informací o jejich cestě k dítěti, kterou zde popíšu.

Kristýna má srdeční vadu a měla lékaři zakázáno mít děti. Poté ji tuto možnost dovolili pouze do třiceti let, což se páru bohužel splnit nepovedlo. Zkoušeli jít cestou asistované reprodukce. To způsobilo Kristýně kolaps a musela na druhou operaci srdce. Tehdy začala brát adopci jako možnost, jak mít rodinu o které snili. S prvním návrhem na řešení bezdětnosti formou osvojení přišel Jonáš. Kristýna s touto variantou rok až dva bojovala a postupně se s ní smířovala a přijímala ji. Pro Jonáše bylo nejtěžší udělat prvotní rozhodnutí k této cestě a připravit se na reakce okolí při sílení svého plánu. Po pečlivém zvážení všech variant se rozhodli oslovit úřady. Podali si žádost a své rozhodnutí sdělili rodině, která vše akceptovala, podpořila je a těšila se s nimi. Přípravu i celý adopční proces brali sportovně. Během schůzky s psycholožkou se pohádali ohledně jiného názoru na zvířata v domácnosti, což přineslo další nejistotu, zda budou schváleni. Informace ohledně dětí v NRP a jejich problémů byly psychicky náročné a některé si Kristýna nepřipouštěla. Také se dozvěděli více o sobě samých a příprava páru otevřela oči především v požadavcích na dítě, které poté upravili. Z důvodu velké nejistoty nechtěli dítě z Babyboxu. Po schválení prožívali nejistotu, nevěděli, jak dlouho mohou čekat, a tak se úřadu často připomínali. Toto období vnímá jako nejtěžší Jonáš. Po nějaké době manželům zazvonil telefon a pracovníci úřadu jim byl nabídnut tehdy tří/čtyř měsíční chlapeček, který byl u přechodných pěstounů. Ti svolili k okamžitému kontaktu. Od té doby jezdili mnoho kilometrů ve svém volném čase seznamovat se

a připravovat na přijetí dítěte do rodiny. Čekali na právní uvolnění dítěte, protože nechtěli jít do soudního procesu s biologickou matkou. Po necelém měsíci navazování kontaktu podali žádost o svěření dítěte do péče. Tento čas, kromě návštěv syna, věnovali přípravám pokojíčku, nakupování věcí a mnoho dalšího. Po schválení žádosti o svěření dítěte do péče si manželé vezli chlapce domů. Syn Michal první večer proplakal. Kristýně tehdy pomohla rada sestry, aby ho zkusila uspat v kočárku. To zabralo té noci i druhý den. Poté byla adaptace syna mnohem klidnější. Možná právě proto, že si některé informace z přípravy nepřipouštěla, bylo pro ni překvapením, že nastalo jakési „šestinedělí“. Zároveň ji informace pomohly mnohá adaptační a vývojová stadia syna zvládnout a být na ně připravena. Přišlo mnoho změn najednou. Odchod ze zaměstnání ze dne na den a péče o dítě na plný úvazek, bez prvotní podpory, jak tomu bývá u novopečených matek ještě v porodnici. I pro Jonáše nebylo lehké zvyknout si na všechny změny. Náhle byli tři. Jako rodiče měli teď velkou zodpovědnost a vše se muselo přizpůsobit potřebám syna. Po adaptační fázi si naplno uvědomila, že je nyní matkou a svoji roli přijala. Jako změnu vnímá především celkové zklidnění. Není tolik výbušná, srovnala si priority a místo úklidu se raději věnuje synovi. Spolu s přijetím nové role/identity přišla i změna myšlení, životního stylu, menší svoboda rozhodování, změna oblékání aj. Změnila se také intenzita péče o sebe a prožívání, které je nyní citlivější k trápení syna. Změnu prožívání, větší citlivost a zodpovědnost pociťuje i otec. Jako nejtěžší období vnímá Kristýna právě to adaptační. V současnosti však prožívá vztek, nepochopení chování a rozhodnutí biologické matky. Do partnerství s příchodem dítěte přišly hádky. Matka měla pocit nedostatečné pomoci s péčí o dítě ze strany manžela. To se s přibývajícím věkem dítěte zlepšilo, a dokonce to napomohlo i jejich intimitě, která byla nějakou dobu odsunuta právě z velké únavy z péče o dítě. Ve výchově se snaží držet jisté hranice, ale zároveň dávat jistou volnost. Ne vždy se však na přístupu shodnou. Rodina i ostatní reagují na osvojení pozitivně. Manželé to nijak netají a hodlají tento fakt sdělit i učitelce v mateřské škole. K přijetí identity náhradních rodičů přispívá i slavení přivezenin (významný den, kdy si dítě přivezli domů) a tvorba památečních knih. Díky dítěti jsou konečně rodina.

Rozhovor s párem č. 2 – Karolína, Martin a syn Mirek

S oběma manželi jsem provedla rozhovor přes platformu Skype během jednoho dne, kdy se postupně vystřídal. Rozhovory byly v přátelském duchu, velmi upřímné a otevřené.

Karolína ze zdravotních důvodů nemůže otěhotnět. Zkoušeli umělé oplodnění. O možnost adopce se začali zajímat po prvním neúspěchu. Tuto cestu oba přijali a po dalších

neúspěšných pokusech se následně poměrně rychle rozhodli. Proces vyrovnávání se s neplodností a podstupování umělého oplodnění byl pro Karolínu psychicky náročný. Rozhodnutí jít cestou adopce přineslo uklidnění. Ačkoliv nevěděli, co je čeká, začali vyřizovat všechny potřebné doklady. Pro Martina to bylo náročné. Na úřadech se setkali s dobrým přístupem a příprava jim přinesla nové informace ohledně vývoje dětí v NRP a budování vazby. Ocenili praktické zkušenosti rodičů, kteří již procesem prošli i sebezkušenostní část. Také jim pomohlo vědomí, že problémem netrpí sami. Martin by přípravu doporučil všem, byl spokojený. Ohledně Babyboxu hodně diskutovali, ale nakonec se rozhodli pro dítě právě z něj. Karolína jako nepříjemné vnímala psychodiagnostiku během vyšetření psychologem. Jako přínosné vnímá vyhodnocení jejich vztahu jako stabilního a jejich doporučení jakožto vhodných k osvojení. Všechny potřebné kroky k osvojení proběhly s velkou prodlevou, ale byly potřebné, aby se naplnil sen mít rodinu. Po schválení pár čekal na telefonát. Karolína tu dobu využila k sebevzdělávání se v problematice NRP. Během čekání se o možném dítěti nebavili, snažili se na to nemyslet. Martin prožíval velkou nejistotu a u Karolíny se střídalo těšení se na dítě a smutek, že jej ještě nemá doma. Poté se jim svět otočil. V pondělí přišel telefonát ohledně nabízeného asi čtyř denního dítěte a ve čtvrtek už si ho vezli domů. Během těch málo dní však pro dítě stihli vše zařídit a sehnat potřebné vybavení. Byl z Babyboxu a beze jména. To mu dali až noví rodiče. Prožívali velkou radost a splnění svého snu. Spokojenost během bezproblémové adaptace přetrvávala. Karolína vnímá změnu v prožívání a větší citlivost k trápení syna. S odchodem ze zaměstnání, které jí doted' pomáhalo nemyslet na problémy s neplodností a procesem osvojení, přišlo časové uvolnění, které věnuje péči o syna, která ji baví. Citové pouto vniklo přirozeně. Matka si rychle našla svůj systém, poznala potřeby syna a cítí se naplněná. Jako nejtěžší vnímá Karolína celé čekání na dítě a také strach z odebrání. Tato představa byla i pro Martina nejtěžší. Otec se podílí na péči, našel si cestu k porozumění potřeb syna a snaží se ho všemožně rozvíjet. V adaptaci mu pomohlo nebránit se tomu a prostě manželce pomoci. Martin je zodpovědnější a opatrnější ve vztahu k sobě i k synovi. Musel omezit své zájmy a vše přizpůsobil potřebám syna. I partnerský vztah prošel změnami a nějaké věci vyplavali napovrch. Martinovi přibyly povinnosti. Celkově je však jejich vztah více naplněný. Blízcí je podporují a pomáhají. Zatím se nesetkali s negativní reakcí. Na výchovném přístupu se shodnou. Shodli se, že je důležité říci synovi pravdu o adopci, stejně tak i učitelům. Nestydí se a synovi to hodlají začít říkat formou pohádky. Píší mu deník a hodně fotí, aby měl

vzpomínky. Budoucí soudní schválení osvojení pro ně také znamená schválení jejich rodičovských rolí.

Rozhovor s párem č. 3 – Jitka, Jiří a dcera Kristýnka

Rozhovory s manželi jsem provedla během jednoho dne přes platformu Skype. Rozhovory byly vedeny v přátelské atmosféře s otevřeností během odpovědí, kdy se semnou podělili o svoji cestu procesem osvojení a jeho prožívání.

Ještě před tím, než vůbec zjistili, že mají problém s početím dítěte, se partneři domlouvali na osvojení dítěte. Takže když se o tomto problému dozvěděli, ani nezkoušeli možnosti asistované reprodukce. Hned druhý den šli podat žádost o osvojení. Na úřadě jim se vším pomohli a vysvětlili náležitosti procesu. Jiří ještě asi dva měsíce bojoval se strachem, zda dítě přijme a vyrovnával se s tím, že nebude biologicky jeho. S povinnou přípravou žadatelů nebyli tak úplně spokojeni. Informace jim přišli neaktuální. Ocenili jen ty sdílené zkušenosti rodičů, kteří si procesem prošli. Jiří má pocit, že mu příprava až na pár praktických informací nic nedala. Vzhledem k jejich zdravotnické profesi ví, jak děti v NRP vypadají, jaké mají zátěže. Pro pár bylo těžké se otvírat a sdílet některé informace a pocity před ostatními žadateli. Odmítly plnit některé zadané úkoly. Právě toto období vnímá Jiří jako nejtěžší. Bylo pro něj těžké říkat osobní věci před cizími lidmi. Na přípravě však navázali i přátelství s jiným párem, což jim pomohlo nepřijemnosti lépe zvládnout. Jitka jako nejtěžší dobu vnímá období mezi „přípravkou“ a schválením. Tehdy prožívala strach a nejistotu. Oba se také obávali možného kontaktování biologickou rodinou dítěte, proto chtěli dítě, které už bude právně volné, minimálně 3 měsíce staré. Proces se zdál velmi dlouhý, s mnoha prodlevami, ale nakonec schválení byli. Dobu po schválení prožíval více Jiří. Sledoval, jak to mají ostatní žadatelé z přípravy, kdo již dítě dostal a kdo ne. Během čekání na telefonát prožíval nejistotu, netrpělivost, napětí a začínal být odtahitý. Toto trvalo rok. Poté Jiřímu a Jitce bylo sociální pracovníci doporučeno, aby přehodnotili věkové kritérium a souhlasili i s právní nevolností dítěte. Souhlas se jim vyplatil. Po dvou až třech měsících od této chvíle zazvonil telefon znovu, tentokrát s nabídkou dítěte. První kontaktu proběhl v porodnici. Jitka po něm odjela domů pro věci a vrátila se zpět, aby se učila s pomocí sester pečovat o nedonošenou dcerou. Tyto zážitky vnímá jako nejhezčí v životě. Život se změnil ze dne na den. Doteď předělávali dům, chodili do práce. Nyní se Jitky náplň dne změnila v celodenní péči o dítě. První dva měsíce adaptace byly náročné, vyčerpávající ale postupně si vše sedlo i díky pomoci manžela. Tvorbě vazeb pomohla vzájemná interakce a přizpůsobení se potřebám dítěte. I když má Jitka na sebe méně času, je na sebe pyšná a více si sama sebe váží. Po práci se jí stýská, ale je

rozhodnutá zůstat doma do 3 let věku dcery. I Jiřímu se život změnil, adaptaci prožíval jako přirozenou změnu a našel nový smysl. Oba mají pocit, že příchod dcery do rodiny jejich partnerský vztah okořenil a prohloubil. Nyní společně tráví více času. Celkově se jim změnil životní styl, omezili své zájmy a jsou obecně citlivější k dětem. Rodina i blízké okolí je podpořilo. Reakce byly kladné a příchod dítěte do rodiny zlepšil komunikaci v rodině. Manželé se těší na soudní schválení osvojení, až budou moci žít bez dohledu. Bylo pro ně těžké, že se o dceru starají, ale nemohou ve všem rozhodovat a na vše potřebují svolení. Ačkoliv se situace zlepšila, když jim soud svěřil zdravotní péči, pořád tam nějaká omezení jsou. Uzavření procesu pro ně také znamená, že již nebudou muset prožívat strach z odebrání dítěte. Jiřího trápí necitlivě podávané informace o biologické matce od sociální pracovnice, které se ho dotýkají. Jako důležité vnímají, říci dceři pravdu o osvojení. Jiří má ale strach, jak to přijme. Tuto informaci chtějí říci i učitelce v MŠ, případně i dalším učitelům bude-li třeba. Jsou otevření k rozhovorům o adopci. Tento fakt přijímají. Ve výchově se Jitka snaží držet určité hranice. Očekávala, že manžel bude důslednější. Jiří mi také během rozhovoru popsal svůj názor na nelegální získání dítěte skrze prodej, protože má svoji zkušenost s kontaktem s matkou, která chtěla své dítě prodat.

Rozhovor s párem č. 4 – Zita, Tibor a dcera Markétka

Rozhovor jsem provedla s matkou Zitou pomocí platformy Skype, s otcem přes emailové odpovědi. Zita byla během rozhovoru hodně otevřená. Vyjádřila svůj názor na problematiku NRP, kterou se nyní zabývá hlouběji. Rozhovor byl veden v příjemném duchu, s velkou dávkou upřímnosti a citlivosti k danému tématu.

Zita prošla několika potraty, než lékaři přišli na to, že pár je geneticky nekompatibilní. Kvůli tomu se Zitě nedařilo dítě donosit. Už během této doby uvažovala o možnosti adopce. Mají s manželem hezký vztah a nechtěli se rozcházet, proto raději zvolili cestu adopce. Tiborovi trvalo asi rok, než to přijal. Dlouho věřil, že se lékařům povede jejich problém vyřešit. Když k rozhodnutí dospěli oba, přestali možnost asistované reprodukce dále zkoušet, protože ztráty byly pro Zitu velkou psychickou zátěží. Volba adopce byla pro ni obrovskou úlevou. Už nemusela do nemocnice, nemusela znovu prožívat bolest ze ztráty. Teď stačilo vyřídit papíry. Jejich první cesta vedla do doprovodné organizace zabývající se NRP, kde narazili na příjemný přístup a dodnes tam Zita dochází na program pro rodiny. Chodí do skupiny, kde rodiče sdílejí zkušenosti a starosti. Také zde mají klíčovou pracovníci, která jim pomohla s adaptací. S přípravou žadatelů byli moc spokojení, i když pro Tibora nebylo ze začátku

snadné otvírat se. Dozvěděli se spoustu důležitých informací, a kromě přípravy jim pomohla i četba doporučené literatury. Schválení žadatelů a zařazení do registru vyvolalo obrovskou radost a úlevu nad tím, že úspěšně prošli procesem a nemusí již o sobě pochybovat. Dobu čekání využili k sebevzdělávání, cestování a snažili se vydělat na bydlení, což se později ukázalo jako správné řešení – po příchodu dcery do rodiny jim úřednice totiž sdělila, že dítě musí mít vlastní pokoj a bylo nutné se přestěhovat. S telefonátem přišla radost a první seznámení se s dcerou, které byly asi tři týdny. Ty prožila v biologické rodině, kde si prošla špatným zacházením a následně byla odložena do Babyboxu. Pár se rozhodl, že dceru přijme. Nastal velký časový tlak, kdy museli vše zařídit do tří dnů. Pomohla rodina. Poté Zita nastoupila k dceři do nemocnice, kde byla 4 dny a s pomocí sester se učila o dceru pečovat. Prožívala obrovské štěstí, když si dceru vezli domů. Po přijetí dítěte řešili rekonstrukci nového bytu a stěhování, časté návštěvy úřednic i doprovodné organizace. Byli pod velkým tlakem. Navíc dcera procházela náročným adaptačním obdobím. Vyžadovala velkou citlivost vzhledem k raným zážitkům, kterými si prošla. Byla poznamenána traumatem a měla zdravotní komplikace, které se dodnes řeší. Odborná literatura i „přípravka“ je na tyto situace připravily, díky tomu jsou k dítěti citlivější. Najít cestu, jak porozumět dceřinému deprivacnímu chování a pomoci jí ho překonat, s tím jim pomáhá také pracovnice z doprovodné organizace. Rodiče prožívali strach z odebrání dcery i strach, že by se mohla vrátit do rodiny, kde jí bylo ubližováno. Vztah si vytvořili rychle, dceru přijali v první chvíli. Adaptační období, až na tlak na nové bydlení, bylo šťastné. Otec a matka byli rádi, že mají konečně miminko, což pomohlo překonat ztráty. Tibor Zitu překvapil, jaký je skvělý otec a jak o dceru pečuje. Velký problém nastal při hledání pediatra, jelikož dcera nemá z Babyboxu žádné doklady. Tibor vnímá jako náročné nejen čekání na dítě, ale i řešení soudů. Dítě přineslo velkou změnu do celé rodiny, změnil se životní styl, trávení volného času a možnosti cestování. Změnili se priority a sjednotili se s rytmem dítěte. Pár pocítil zodpovědnost za dítě a stal se více tolerantním. Tibor je nyní zodpovědnější, trpělivější, šťastný a osobnostně dozrál. Přestože na sebe mají méně času, manželství je stále stabilní. Snaží se dělat co nejvíce věcí společně. Dceru přijala celá rodina i blízké okolí. Všechny tři je podporují a pomáhají jim. Zita se však bohužel musela vyrovnávat i s necitlivými komentáři vzdáleného okolí – různých sousedů a známých. Ve výchově jsou trpělí, vše dítěti vysvětlují. I když si je manžel v nějakých výchovných věcech nejistý, na přístupu se vcelku shodují. Jako důležité vnímají sdělit pravdu dítěti i učitelům, ale sousedům nic nevysvětlují. Jen to, že dceru s láskou přijali. Se sdílením pravdy o adopci Zita již začala. Dcera to vzala

dobře. Bojí se však, že bude muset říci i o tom, jak jí bylo v původní rodině ublíženo. Přivezeniny slaví. Se soudním ukončením osvojení spadlo z partnerů velké břemeno. Přišlo štěstí a uvolnění. Jako nejtěžší období Zita vnímá adaptaci spojenou s rekonstrukcí, která byla fyzicky náročná. Psychicky náročné bylo pro ni čekání. V současnosti mají otevřenou žádost o druhé dítě a toto čekání Zita prožívá ještě intenzivněji. Díky žádosti o druhé dítě, chybí Tiborovi soukromí. Jejich kritéria na dítě se změnila – téměř žádná nemají. Chtějí nabídnout domov dítěti, které to potřebuje. Uvažovali i o adopci dítěte ze zahraničí. Zita je v kontaktu s policií, protože některé nelegální „prodeje“ dětí nahlašovala. Vzhledem k tomu, že se o problematiku zajímá, uvítala by zavedení celostátního registru, kde by byly vedeny děti vhodné pro NRP.

Rozhovor s maminkou č. 5 – Lucie, manžel a dcera

Lucie se věnuje výzkumu a většinou se dotazuje někoho ona, proto tato pozice pro ni byla jiná. Rozhovor byl proveden před platformu Skype, a ačkoliv byl již večer, byl příjemný a Lucie byla sdílná a upřímná.

Lucie je po transplantaci ledviny. Těhotenství je pro ni riziko a nejspíš i proto dlouho děti nechtěla. Po neúspěšných pokusech o asistovanou reprodukci, které byly psychicky náročné, se jako jediná možnost jevila adopce. O té již na začátku vztahu kvůli možným rizikům v těhotenství s partnerem uvažovali. Spolu s bezdětností, začala Lucie řešit i svoji ženskou stránku pomocí esoteriky. Na adopci se shodli, rozhodnutí bylo pro partnery snadné. Příprava žadatelů pro ni byla náročná a otevírala i strach, co adopce přinese a zda to zvládnou. Atmosféra na přípravě byla dobrá, otevírat se pro ni nebylo těžké. Oba partneři si tam vytvořili přátelský vztah s dalším párem. Získané informace jim pomohly ujasnit si kritéria na dítě. Čekání Lucie moc neřešila. Žila si dál podle svého, i když nějaké napětí pociťovala. Nějak zvlášť se nepřipravovala, nakoupila jen pár věcí. Když zavolali z úřadu a nabízeli jí dceru, byl to šok plný radosti. Hned ten den se šli seznámit se spisem a do konce týdne se seznámili i s dcerou, kterou si po týdnu navazování vezli domů. Během týdne vše zařídili a nakoupili. Dcera přišla do rodiny od pěstounů ve věku šesti měsíců. Lucie zůstala s dcerou na mateřské, později na rodičovskou dovolenou nastoupil manžel. Lucie se však snažila hodně pracovat z domova, ale moc jí tento systém nevyhovoval. Rozhodla se podnikat. I když z toho měla strach, je moc ráda že to udělala. Většinu času tedy tráví všichni společně. Adaptace byla těžká především pro Lucii. Musela si najít cestu, jak k dceři přistupovat a překonat zakořeněná výchovná přesvědčení ve kterých vyrostla. Trvalo nějakou dobu, než

porozuměla dceřiným potřebám a náležitě na ně reagovala. Toto náročné období v ní vyvolávalo pochybnosti, zda to zvládne. Navzdory nepochopení rodiny a absence vzoru v blízkém okolí si Lucie postupně našla svoji cestu k dceři. Vyměnila kočár za nosící šátek a společně s dcerou i spí. Manžel také pochopil, že tato je cesta dobrá a ženu v ní podpořil. Lucie se dobře nastavila na režim dítěte a ráda pro něj připravovala jídlo. Přijetí dcery vnímala přirozeně a přijala i svoji roli matky. Bojovala s nevyžádanými radami. Nejtěžší pro ni bylo vypořádat se se soudy (jeden z nich nejprve žádost o předběžnou péči zamítl). Ukončení osvojovacího procesu vnímá pozitivně hlavně v praktických věcech. Na partnerský vztah již není tolik čas, mají jiné věci k řešení. Přehodnotila priority a s rozvojem ženského principu přišlo i hlubší emoční prožívání. Je si více jistá sama sebou. Negativně se změnilo to, že je více unavená, méně spí a má méně volného času. Rodina jejich volbu podporuje. Neshody jsou ohledně výchovy. Lucie má jiný způsob výchovy, než ve kterém vyrostla. S některými názory tchýně nesouhlasí. Přesto jí přijde důležité, aby i ona s dcerou trávila čas. Okolí a rodina jejich rozhodnutí přijali bez problému. Sdílet to učitelům chce pouze pokud budou nějaké problémy. Ve výchově se snaží být respektující a dceři vysvětlovat, aby chápala důsledky svých činů. Manžel ve výchově postupuje trochu odlišně, a proto se i jemu principy své výchovy snaží vysvětlit. Se sdělováním pravdy dítěti již začala. Vypráví příběh, jak k nim dcera přišla a společně si prohlíží album od pěstounky. Přivezeniny slaví tím, že jsou spolu. Faktem se netají, Lucie je ochotna své zkušenosti sdílet i s těmi, kteří ji osloví.

Společné znaky respondentů

Respondenti, kteří s rozhovorem souhlasili, jsou si v mnohém podobní. Všichni jsou věkově přes třicet let, či lehce přes čtyřicet let a mají v péči osvojené jedno dítě. Tři páry procházeli asistovanou reprodukcí, která se nevydařila. Dva tuto cestu ani nezkoušeli a rovnou volili cestu osvojení. Příprava jim kromě informací přinesla i změnu požadavků na dítě. Všichni respondenti požadovali u dítěte většinové etnikum. Zdravotní stav takový, aby se to běžnými léky dalo zvládnout. Věkové rozpětí většinou od narození zhruba do dvou let. Pohlaví volili pouze Zita s Tiborem. Ti, co pohlaví nevolili, ale původně chtěli dívku, ji také následně dostali. Stejně tomu bylo i u Babyboxu, ti co jej povolili, následně dostali dítě právě odtud. Dva páry chtěli, aby dítě bylo právně volné, ale jedni to nakonec přehodnotili a díky tomu následně byli vybráni pro opuštěné dítě. Pro všechny respondenty bylo čekání nějakým způsobem náročné. Telefonát a následné seznámení s dítětem bylo pro všechny respondenty důležitým momentem, který jim začal měnit život. Pro všechny páry nastal velký časový tlak, kdy museli během několika dní či týdnů stihnout vše připravit a nakoupit, než došlo k předání

dítěte. Dvě děti přišly od pěstounů a dvě z Babyboxu. Jedno dostal pár rovnou z porodnice. Čtyři z dětí byly předány do rodiny už po 1-2 týdnech, jedno dítě šlo až po měsíci, protože rodiče čekali na právní volnost dítěte. Dvě matky byly s dítětem v nemocnici, kde se učily od sester, jak o dítě pečovat.

Dítě do rodin přineslo mnoho změn a čtyři páry prožívaly během adaptačního období zátěž, se kterou se postupně vyrovnaly. Změny nastaly i v partnerských vztazích. Některé vztahy to posílilo, do jiných fáze adaptace přinesla neshody. Ve čtyřech rodinách se otec do péče o dítě zapojil od začátku, což matky kladně hodnotí. V jenom případě to otci trvalo trochu déle, než se do pomoci s péčí o dítě zapojil. Všichni rodiče prožívali strach, že jim dítě bude odebráno. Všichni rodiče dle výpovědí svoji roli rodiče přijali společně s adoptovaným dítětem. Je pro ně důležité říci dítěti i blízkému okolí pravdu o adopci, což ukazuje přijetí nové identity adoptivního rodiče. Všichni jsou otevření komunikaci na toto téma. Všechny rodiny dostaly podporu i přijetí rozhodnutí od svých blízkých a dítě bylo do rodiny plně přijato. Jen v jednom rozhovoru zaznívalo vyrovnávání se s necitlivými poznámkami sousedů, tedy od vzdáleného okolí.

11.4 Analýza významných témat

V této části práce jsou popsány významné kategorie a témata, která se objevovala ve všech rozhovorech. Tato témata se v rozhovorech opakovala, proto jsou shrnuta pod jednu zastřešující kategorii.

Vybrala jsem následující kategorie: Obavy a strachy, Vyrovnávání se se zátěží, Přijetí dítěte a nové identity, Informace o biologické rodině, Vnímané změny

11.4.1 Obavy a strachy

Toto téma se objevilo ve všech rozhovorech. V následujícím schématu (č. 2) je dané téma zpracováno v průběhu času, před rozhodnutím, během adopčního procesu a během adaptace na novou životní změnu a také v období po adaptaci. Na pravé straně jsou popsány důvody, které strachy, obavy a nejistoty vyvolávají a vlevo pak to, co je pomáhá zmírnit či překonat. Pro lepší přehlednost jsou použity barvy a témata jsou svisle překlopena. Téma jsem sice časově rozdělila, ovšem v běžném životě se prolínají a přetrvávají ve více časových obdobích. Stejně tak jejich překonání nebo zmírnění může přijít až v průběhu času. Například obavy, zda rodiče budou mít dítě rádi, se jistě objevují i během osvojovacího procesu či při adaptaci a díky budování vztahu k dítěti, získávají rodiče odpověď na svoji nejistotu, jak následně reflektují v přijetí role rodiče, jak o dítěti mluví, jak jej znají atd. Všichni respondenti dítě

plně přijali a původní nejistota z období rozhodování, zda dítě osvojit byla překonaná. Schéma č. 2 je podrobně vysvětleno, podloženo výpověďmi rodičů a obohaceno o interpretaci.

Schéma 2 - Oblasti syčení kategorie obavy a strachy

Po zjištění problému počít vlastní dítě hledali partneři jiné cesty k dítěti. Někteří podstupovali asistovanou reprodukci, jiní rovnou volili cestu adopce. Například Kristýnu k rozhodnutí dovedly zdravotní problémy po asistované reprodukci a svoje obavy z adopce komentuje takto: „...a po druhý operaci jsem řekla, že ne, že takhle nechci skončit jakoby bezdětná, že už je ta adopce i jo. Já jsem o ni nechtěla slyšet, já jsem měla ten pocit, asi jako každá ta ženská, že to dítě nemůže být její, když v ní nevyroste, není... jo neprožije si to těhotenství, neporodí ho, že prostě, jak ho dokáže mít člověk rád a podobně. Nedokázala jsem si to představit, až pak jako tohle to mi rozsvítilo, a řekli jsme, že jo... no a v dubnu jsme podali žádost a pak to šlo docela taky rychle.“ Všichni respondenti prožívali ohledně rozhodnutí jisté obavy a nejistoty. Objevoval se strach, zda dítě přijmou, nebo zda to zvládnou. Narušovalo se sebehodnocení, jak to vyjadřuje Jiří: „Ne, ne, ne, určitě jsem pochyboval jednou. Jako před

tím, než jsme dostali dítě. Jako než jsme dostali Kristýnku, tak jsem vlastně jako pochyboval, jestli jsme jako udělali dobře, jestli to vůbec budeme zvládat samozřejmě. Ale to já jsem, já se přiznám tajto neventiluju. Takže ona ani o tom manželka neví jo. Já jsem prostě jako pochyboval jenom ze strany sebe a trošku manželky, jestli to dokážeme zvládnout to dítě, ale to fakt přetrvávalo jen chvíli, než se jakoby člověk kousnul a řekl musí to takhle bejt jo a tak. Ale od té doby, co máme Kristýnku, co jí máme doma, tak jsem nepochyboval ani jednou, že bychom to nezvládli nebo že toho lituju, nebo že dokonce toho lituju, že jsem do toho šel, to jako vůbec.“ Některé páry se dlouho nerozhodovaly a žádost podaly. Během osvojovacího procesu partneři společně řešili třeba kritéria a jiné záležitosti. Především pro ženy bylo rozhodnutí jít cestou adopce úlevou, jak pro Karolínu, tak pro Zitu, která to popisuje takto: *„Mně to najednou přišlo - ta adopce jako obrovská úleva, že už jako nemusím do nemocnice, že nemusím prožívat bolest, že stačí vyplnit pár papírů...“* Tyto obavy před rozhodnutím jsou přirozené. Každý z nás se obává něčeho nového, neznámého a prožívá nejistotu či si pokládá otázky, zda to zvládne. Tito rodiče v sobě navíc mají bolest ze zjištění, že ačkoliv by si vlastní dítě přáli. Přirozenou cestou ani pomocí asistované reprodukce se jim to nepovedlo, proto hledají jiné řešení, které je z tohoto ohledu nedobrovolné splnění touhy po dítěti.

Všichni respondenti se na začátku setkali se vstřícným přístupem. Prošli sociálním šetřením a následně byli pozváni na povinnou přípravu, se kterou ne všichni byli spokojeni. Příprava byla pro mnohé psychicky náročná. Lucie to popisuje takto: *„mě tam tehdy naskočilo něco jako vlastní, nevlastní. Stejně to může být mega průser a nevíš, jak to teda dopadne. A tak, takže tohle bylo jako, takový, to hrálo velkou roli. „Pro muže bylo náročné během povinné přípravy žadatelů otvírat se, ale nejspíše také záleželo na vedení přípravy. Samozřejmě záleželo i na přístupu a povaze každého z budoucích otců. Martin byl spokojený, ulevilo se mu, když poznal, že problém nemají sami. Informace si chválil a všem by je doporučil. Naopak Jiří i Jitka byli s „přípravkou“ nespokojeni, takto to popsal Jiří: „...pak jsme šli na tu přípravku.. A toho já jsem se nejvíc bál, že tam budou takový ty psychologický věci jako...samozřejmě házení nějakého klubíčka a říct jaký mám pocity. Já to moc jako nemám rád tajto, jakoby se před cizíma lidma jakoby otvírat jo. A tam byla prostě nějaká paní psycholožka, prostě z jinýho kraje byla a ona nás nutila se jako hodně otvírat jo, a hlavně tam s náma byli i Romové a samozřejmě bylo to jako hodně těžký, hlavně ty první dva dny, jo“* Následně se seznámili s jiným párem, což jim pomohlo překonat nejistoty a spory s posuzující psycholožkou a zdárně přípravou projít. Nespokojenost s povinnou přípravou nespočívala pouze v tom, že jim způsob předávání informací nesedl nebo je již znali. Nepříjemné jim bylo

především mluvit před cizími lidmi, kteří měli jiný úhel pohledu na svět. Jiří mluví dokonce o tom, že se mu nechtělo říkat ani jeho povolání řidiče sanitního vozu, protože se pak na něho ostatní žadatelé koukali jako na „poloboha“. Ostatní páry byly s přípravou spokojeni a všem pomohla přehodnotit původní požadavky na dítě. Jitka i Jiří se velmi obávali neprávni volnosti dítěte, kdy se o nich biologická rodina vše dozví a bude je moci vydírat. Měli proto tento požadavek na dítě, který změnili až po ročním neúspěšném čekání. Všichni také popisují dlouhé prodlevy mezi jednotlivými kroky v procesu schvalování žadatelů. Proces žádosti o osvojení je náročný psychicky i časově, jak popisuje Karolína: „...samozřejmě asi největší strach byl z toho, že to bude dlouho. Což ve finále, jak se to vezme, takže bylo to někdy 2,5 roku jako kdyby. Asi tak dlouho to není, protože někdo čeká mnohem dýl, takže my jsme měli fakt jako štěstí...“ Mnozí respondenti mluví o nejistotě, zda budou schváleni. Pochybují o sobě v různých testových situacích, ať už na přípravě žadatelů nebo u psychologického vyšetření.

Po schválení žadatelů přišli další nejistoty, obavy a strachy. Nevěděli, jak dlouho budou na dítě čekat. Každý telefonát s neznámým číslem vyvolával naděje a zklamání. Téměř všechny ženy zmínily, že kontaktovaly kraj a ptaly se, jak jejich situace vypadá. Většinou ženy se čas snažily využít k přípravě a četbě literatury, která se tématu věnuje. Partneři se s obavami vyrovnávali často tím, že čas trávili v práci a napětí se snažili většinou ignorovat a nepřipouštět si ho. Během čekání běžel život dál, i když často žadatelé prožívali nejistoty a obavy, zda je vyberou. Například Jiří toto období čekání prožíval intenzivně: „...já jsem ty první měsíce furt byl jakoby napjatej. Furt jsem jako čekal na ten telefon, až nám zavolaj jako jo, a potom už, jakoby, abych se přiznal, už jsem, jako než nám zavolali, tak už jsem byl dlouhou dobu takovej odtažitej, jsem si říkal oni nám už snad, už ani nezavolaj jo, protože my jsme byli samozřejmě ve spojení s těma lidma z té komunity, co jsme s nima byli na té přípravce, všichni samozřejmě děti už měli a my ještě ne. A my jsme to věděli a prostě jsme byli poslední, kdo děti ještě neměli. Vlastně předposlední. Byli za náma ještě jedni lidi, s kterýma jsme se víc seznámili a ty dostali ted' nedávno holčičku. Takže to jakoby to jsem prožíval ty první dva měsíce, že jsem byl takovej napjatej a čekal jsem každý den nějaký ten telefon. Nebo né každý den, my jsme věděli, že se schůzka na kraji dělá jednou v měsíci ve středu, takže samozřejmě, když přišla první středa v měsíci, tak člověk skoro na tom telefonu visel, jak se říká jo...“

Poté přišel okamžik, na který dlouho čekali – volali jim z kraje, že pro ně mají vytipované dítě. Po předání dítěte do péče budoucích osvojitelů, nastaly další obavy či nejistoty.

Především v péči o dítě a tvorbě vzájemného vztahu. Rodiče museli pochopit potřeby dítěte a adekvátně na ně reagovat. Dvě matky měly oporu v péči o dítě během začátků v nemocničním personálu. Rodiče byli v péči o dítě podpořeni rodinou a také informacemi z přípravy nebo literatury. Každý rodič má jisté nejistoty ohledně péče o dítě. Během vzájemné adaptace většinou rodič porozumí potřebám a rytmu dítěte a přizpůsobí se mu. Také všichni velmi intenzivně prožívali obavy a strachy ohledně možnosti, že jim dítě může být odebráno, pokud se přihlásí jeho biologická rodina. Takto to popisuje Karolína: „...nejhorší je, že máme furt strach, protože jakoby pořád může někdo, protože úřední šimel je hrozně dlouhý, že mi budeme snad do léta ho pořád nebudeme mít adoptovanýho jo, že ten proces je tak otřesnej, hroznej a krkolomnej a ještě teď s tou Coronou, že to je to, že když mi zavolaj z úřadu jenom to vidím na tom telefonu, tak úplně prostě, taková ta vnitřní křeč, kdy se člověk hrozně bojí jakéhokoli neznámého čísla a tak, že nedej bože, že si to už ani nepřipouštím, protože už nám i na těch úřadech říkali, že kdyby se o něho někdo přihlásil, tak už ho žádnéj soudce, neřeknou nám v životě, ale řeknou, že velká pravděpodobnost, že už se nic nemůže stát. Jako že těch první tři měsíce jsme měli obrovský strach jako kdyby, že by nám ho chtěl někdo vzít, no.“ Obdobně to říká například Tibor: „...ale nejvíce náročný byl strach, že můžeme o dcerku kdykoliv přijít.“ Tím, jak se postupně tvoří vazba mezi dítětem a rodičem, stoupá i strach a nejistota, zda dítě, o které se rodiče starají, jim nebude odebráno. Pomocí překonat obavy z odebrání dítěte, může právní schválení osvojení, kdy jsou noví rodičové zapsáni do nového rodného listu. Také se mohou obrátit na sociální pracovníce, které jim mohou poskytnout oporu.

V době po prvotní adaptaci na příchod dítěte do rodiny, tráví rodiče často spolu čas věnovaný tvorbě vztahu k dítěti. Pociťují zároveň strach, aby se mu něco nestalo. Například otec Martin je na syna velmi opatrný. Přijetí dítěte tedy vyvolává strach o jeho zdraví a větší zodpovědnost, stejně jako u biologických rodičů. Ohledně sdělení pravdy má například Zita strach říci dceři plnou pravdu o tom, že jí v původní rodině bylo ublíženo. Jiří má zase strach, jak tento fakt jednou dcera přijme a také z kontaktu s biologickou rodinou.

Na schématu č. 2 i ve výpovědích respondentů můžeme pozorovat, jak se jejich sebehodnocení muselo měnit a přizpůsobovat aktuálním obavám a strachům. Zjištění, že partneři nemohou mít biologické dítě je pro sebepojetí zátěží. Sebepojetí jedince udržuje kontinuitu a na větší změny si musíme postupně zvyknout a přijmout je do našeho obrazu sebe sama. Přijímání této změny je dlouhodobý proces. Osvojitelský proces vede žadatele

k hlubšímu porozumění a přijetí svého rozhodnutí. Pomáhá pár připravit na další zásadní změnu sebepojetí – změnu v rodiče osvojitele. Přijetí role rodiče a přijetí dítěte je v mnohém těžší. Svazek je kontrolován a musí podstupovat soudní přelíčení. V právní odpovědnosti za dítě rodiče nejsou svobodní a mnohdy se mohou setkat s překážkami jak praktického rázu, tak i necitlivých poznámek na adresu osvojení. V této zásadní změně sebepojetí pomáhá především podpora, pomoc a přijetí těch nejbližších členů rodiny a přátel. Také pomůže přátelství s někým, kdo si osvojením prošel, či oslovení odborné pomoci.

11.4.2 Vyrovnávání se se zátěží

Vyrovnávání se se zátěží je další z významných témat, které se objevovalo ve všech rozhovorech, avšak každý respondent jako zátěž mohl prožívat něco jiného. Téma vyrovnávání se se zátěží je velmi propojeno i s předchozím tématem „Obavy a strachy“. Schéma č. 3 stejně jako u předešlého tématu zobrazuje „Vyrovnávání se se zátěží“ v průběhu času, vpravo najdeme, co zátěž vyvolává, a nalevo co může pomoci.

Schéma č. 3 - Oblasti syčení kategorie vyrovnávání se se zátěží

Všechny páry rodičů se od zjištění problémů počít dítě, až po adaptační období museli vyrovnávat se zátěží, která byla pro každého v podobě něčeho jiného. Proces ztráty

potencionálního biologického rodičovství intenzivněji popisovali právě ženy. Kristýna díky náročnosti asistované reprodukce musela na operaci srdce. Lucie po neúspěšném pokusu o umělé oplodnění prožila šok, takto to popisuje: „*Tak já jsem třeba po prvním neúspěšném IVF, jsem normálně měla posttraumatický šok, jo. Takže když jsem se dozvěděla ten výsledek, a to si myslím, že jsem docela silnej jedinec, takže tak.*“ Zita prošla několika potraty, což pro ni bylo velmi psychicky náročné, jak sama říká: „...*Přece jenom to bylo strašně těžký jak psychicky, tak fyzicky, prostě strašné že, jo, že nic příšernějšího a horšího neznám. A nejhorší byly ty poslední potraty, kdy už to děťátko mělo i 9centimetrů a já jsem prostě potrácela doma a teď jsem ho měla mrtvý na tý dlani a šla jsem ho prostě jako uložit k nám na zahradu, to jsou prostě jako úplně strašný momenty v životě, na který jako, myslím, že se nevymažou z mysli...*“ I Karolína procházela asistovanou reprodukcí. Bylo pro ni těžké problém zjistit a překonat několik neúspěšných pokusů. Rozhodnutí jít formou adopce pro ni ale už těžké nebylo. Pomohlo ji uklidnit se. Jitka po zjištění problému věděla, co asistovaná reprodukce obnáší, a proto se rovnou s partnerem rozhodli pro osvojení. Na ženy, které podstoupily asistovanou reprodukci je vyvíjen větší tlak, a to jak na jejich tělo, tak na psychiku. Příkládají si větší odpovědnost za výsledek a neúspěšné otěhotnění. Tato zátěž končí rozhodnutím jít cestou adopce, čímž se ženám i párům uleví. Najdou cestu, která je sice dlouhá a plná překážek, ale slibuje naději v podobě vytouženého dítěte.

Během osvojovacího procesu si páry vyslechly informace týkající se zátěže osvojených dětí., které jdou do osvojení, Takto to popisuje Kristýna: „*Jo tak, tam si člověk sáhne i na dno. Co se týče jako psychiky, tam fakt jako i ty největší tvrdáci- chlapi, tak tam brečeli. Tam když člověk slyší, co všechno ty děti prožívají nebo podobně, tak to prostě dostane každýho. Ale nevěřila jsem, strašně jsem se tomu smála, ale fakt smála... Projdete si šestinedělím a já jsem si tak v duchu říkala, jo jasně, já neporodím a budu mít šestinedělí, ha. Přivezli jsme malýho, ano šestinedělí u nás bylo. Manžel okolo mě chodil doslova po špičkách. Všechno bylo špatně, všechno bylo ošklivé, všechno mě rozbrečelo, byla jsem hormonálně totálně v háji. Opravdu šestinedělí jak vyšitý.*“ Někteří žadatelé ve své obraně některé informace bagatelizují a nepřipouštějí si je, pro jiné je to emoční zátěž, se kterou se musejí vyrovnat. Informace narušily mnohá přesvědčení, otřásl původními požadavky na dítě a nastínily žadatelům reálnější obrázek dítěte v NRP a jeho možných úskalí.

Dva páry si prošly spory s posuzující osobou, což kromě obav, zda budou i tak schváleni, přineslo zátěž, se kterou se musely vyrovnat. Jiří s Jitkou se museli vymezit a projevit svůj

nesouhlas s úkolem, který jim byl nepříjemný. Nepříjemní bylo pro některé sdílení osobních věcí před skupinou. Zátěží bylo i čekání, které nemělo jasné časové hranice. Takto se s čekáním vyrovnávala Zita: „*Tak já nejdřív jsem se trápila, protože to bylo hrozně dlouhé a takové unavující. Furt jsem hledala nějaké drby na těch diskusích o adoptcích, a pak jsem si říkala, že mě to nedělá úplně dobře, že jsem z toho jenom smutná. Tak jsem se rozhodla, že začnu číst různé publikace týkající se náhradní rodinné péče, že to bude daleko přínosnější a lepší, když se vzdělám ještě víc v té dětské psychologii těchto traumatizovaných dětí a začala jsem chodit aktivně na všechny ty kluby, které nabízelo to NRP Jelení...*” Velkou zátěží byl i časový tlak, kdy od telefonátu ve čtyřech případech šlo dítě do rodiny během 1-2 týdnů. Během této doby, museli vše nakoupit, připravit a vyřídit. Zde byla velkou pomocí právě rodina a přátelé. Takto Zita popisuje časový tlak: „*Takže vlastně za ty tři dny, co nám zavolali, jsme museli úplně všechno nakoupit. Co pro mě bylo nejhorší? Né že to všechno musím nakoupit, ale že to všechno musím vyprat a vyžehlit. Takže jsem chodila spát o půl 4 ráno každý den. Ten třetí den už jsem si říkala, proč mě je tak zle, když jsem tak šťastná a zjistila jsem, že za ty tři dny jsem snědla jednu bagetu, že jsem si ani nevšimla, že nejím, v jakém jsem byla takovém psychickém, no v euforii.*“ Martin časový tlak popisuje takto: „*...v úterý zazvonil telefon, ve středu jsme si vzali oba dva volno, abychom sehnali ty věci a vlastně spoustu lidí nám pomohlo, a i všichni v obchodech, ...my jsme vlastně dokázali sehnat kompletní výbavu za nějakých 36 hodin.*“ Tento velký časový tlak, kdy je potřeba během několika dní vše zařídit, je velmi náročný i proto, že se rodičům náhle mění dosavadní život. Těší se na dítě a zároveň se obávají toho, co přijde. Celkově se tato změna děje překotně. Je potřeba připravit tolik věcí, že budoucí rodiče nemají skoro čas zátěž zpracovat. Všichni respondenti období telefonátu a časového tlaku po něm, popisují velmi podobně – byl to pro ně nejspíše zásadní moment, kdy se jejich život začal měnit.

Adaptace na rodičovství je velkou zátěží pro oba rodiče, někteří si museli najít svoji cestu k dítěti a zvolit i alternativní metody jako Lucie, která říká: „*...Já si do dneška pamatuju, jak jsem seděla pod postýlkou a jako brečela jsem, že nechtěla spát. Sama brečela že, jo. Až potom jsem si jako, mi došlo, ty vole, jaká postýlka? Vykašli se na postýlku. Jdeme do postele, nazdar jako jo. Nebo v kočárku, když jsem sní šla do botanický zahrady, tak jako prořvala celou cestu. Já jsem brečela celou cestu taky, protože jsem nevěděla, proč brečím. Doma jsem zjistila, že je pokaděná. Že to mě jako nenapadne jo, jako v tu chvíli. Takže to byli takový jako, pak jsem objevila, já jsem jako věděla, že to existuje, ale nikdy jsem se o to nezajímala, jako šátky na nošení. Takže jsem začala dceru jako nosit, jo a to bylo úplně nejvíc. To bylo*

moje další nejskvělejší rozhodnutí v mém životě. A tak, takže ty první, podle mě první tři týdny prostě byly jako hukot, jako že člověk moc neví, která bije jo, a jo, má nějakou intuici a tak. Prostě, než to všechno jako naskočí, tak to chvílku trvalo, a pak už jako podle mě bylo dobrý.“ Většina matek popisuje jakési „šestinedělí“, kdy se sžívaly společně s dítětem, naučily se chápat jeho potřeby a rytmus a navázaly vzájemný vztah. Jediná Karolína neměla s adaptací na rodičovství problémy, vysvětluje to takto: „No tak já jsem hodně systémovej člověk, takže jsem si fakt našla na ty děcka jako systém a řád a mám podporu muže, a takže... No jako dívejte, ten pocit toho, že člověk je rodičem, je krásnej. Že někoho vychováváte, učíte ho a že prostě...to je jako pěkný, já neumím...nevim, co vám na to, nepřišlo mi to nepřirozený... nebo neměli jsme problém se navázat. A myslím, že i tím, že muž je na tom doma homeoffice, tak si myslím, že i on se na něho krásně navázal. Takže já se o něho můžu opřít jako na 100 %. Že když jsem se potřebovala jít během dne vyspat, tak prostě muž hlídal a já jsem se šla vyspat. Co se týká tady toho, že bych z toho byla pak nějaká unavená a tak, to víte, že jsem byla, to si člověk tak nepřipouští.“ Jitce pomohlo překonat náročnou adaptaci, když dcera trochu povyrostla a Jitka už nemusela tak často vstávat. Taky pomohlo, když dcera více projevovala zájem o vzájemnou interakci, když se usmála. Velkou pomocí a oporou jsou matkám právě manželé nebo rodina, kteří se postupně podílejí na péči o dítě. Adaptace je však náročná pro oba rodiče, takto to popisuje například Jonáš: „První chvíle byly krušné, malej si zvykal na jiné prostředí, jiné lidi. Vše bylo jiné a nové pro všechny a musely jsme přejít do role rodičů, kteří mají radost a zodpovědnost za malé stvoření, které bude rozdávat radost. Vychovat z malého člověka, za kterého se nebudu muset stydět, který bude dělat radost a aby mu dal člověk do života to nejlepší.“ I pro otce se mnoho věcí mění a je potřeba se s tím vyrovnat a přizpůsobit vše potřebám dítěte. Tím, že například Martin byl doma během adaptačního období, z důvodu nařízeného homeoffice kvůli vypuklé pandemii Covidu 19, byl manželce oporou a pomocí v péči a také navázal pevný vztah s dítětem.

V době po počáteční adaptaci se rodiče také museli vyrovnávat s různou zátěží. Partnerské vztahy se některé vlivem zátěže upevnily, jinde vyplávaly dosud nevyřčené věci, nebo se změnily, jak popisuje Kristýna: „Dost. Ze začátku to nevypadalo, ale...vyčítala jsem manželovi...ale ono je to prej všude jakoby, ten chlap o to dítě nejeví zájem, dokud nezačne chodit, nebo nezačne se nějak projevovat. Pro ty chlapy je to prej v tu chvíli jenom...hm leží to, nepotřebuje mě to, jo, není s tím zábava. Takže my jsme se s manželem hrozně hádali, já jsem hlavně na něj vylítávala, ty si ho nevšímáš, nemůžeš si ho vzít? Nemůžeš si s ním povídat? Aspoň mu dej to mlíko, přebal ho...a manžel se od toho distancoval, jakože ne, až

pak těžko začal malej chodit, tak už je jinačí, ale změnilo to nás oba dva.“ V tomto případě otcí trvalo trochu déle, než se do péče o syna zapojil a novou situaci přijal, posléze si o všem promluvili a postupně se krize překonaly a přinesly obnovu intimního života. Matka potřebuje velkou podporu hlavně na začátku a také pomoc, aby i ona měla chvíli čas si od péče odpočinout a novou situaci přijmout.

Dále se musí rodiče vyrovnávat s necitlivými poznámkami okolí. Jiří se vyrovnával s necitlivou reakcí sociální pracovnice, která měla touhu říkat mu podrobnosti o biologické matce. Zita se musela vyrovnat s necitlivými otázkami sousedů na vsi, kde mají chalupu: *„...když jsem jela poprvé s kočárkem, tak se na mě sesypalo hejno Kelišových...a začal výslech, vždyť neměla břicho, kdes to dítě vzala? A je bílá? A víš něco o tý biologický matce? A mohli jste si to dítě jako vybrat? Takže takovýhle jako otázky a na tu malou se některý ty lidi koukali do kočárku jako ze secondhandu. Jo, takže to bylo pro mě takový strašně těžký. Ta první reakce, že jsem se prostě vrátila domů, tam jsem se rozbředla a rozklepala jsem se. Ale pak jsem se tak jako obrnila a už jsem se naučila s tím pracovat...“* Zita se mnou sdílí i další příhodu, kdy zažila necitlivé otázky a taky říká, jak to na vsi vyřešila. Uspořádali v místním kostele křtiny a všechny pozvali, aby viděli, že je dcera milovaná a taky ji přijali.

Vyrovňávání se se zátěží přináší i výchova, kdy děti procházejí různými vývojovými fázemi, které může být náročné zvládat. Výchova může být také tématem sporů, jak například popisuje Lucie, která vyrůstala v rodině vojáka, kde je respektující a citlivý přístup k dětem, který Lucie vyznává, nepochopitelný a vyvolává spory. Lucie také plně nesouhlasí s výchovou svého manžela a snaží se mu tedy vysvětlovat, jak má některé situace řešit jinak. Když jsem se jí ptala, jak prožívala právní schválení osvojení, odpověděla: *„já to většinou s těma náročnýma věcmi, který maj dlouhý proces, že já už pak toho moc necejtim jo. Prostě jenom jako odfrknu, že hotovo, odšrtnuto, fajn, že můžem svobodně dál jako fungovat. Takže mě to vždycky natolik vyčerpá emočně, že já pak ty emoce už jako nemam“* Tuto reakci lze vysvětlit dle literatury jako „postadopční depresi“, tedy pocítění jakéhosi emočního chladu, když člověk dosáhne emočně a časově náročného cíle. Emoce jsou natolik vyčerpané, že již neprožívá takovou radost ze schválení osvojení, o které tak dlouho usilovala.

Velkou zátěží je jak proces přijímání neplodnosti, tak i proces podstupování asistované reprodukce, kdy se střídá naděje se smutkem a bezmocí. Každý se dle své osobnostní výbavy staví k zátěži trochu jinak, někteří popisují tyto různé strategie zvládání zátěže: popírání, vyhýbání se tématu, snaha zaměstnat se, uzavřít se a téma nahlas neprobírat nebo naopak

hledat odpovědi v literatuře nebo neziskové organizaci. Vyrovnávání se se zátěží úzce souvisí se sebepojetím. Lidé s vyšším sebehodnocením a důvěrou ve vlastní schopnosti lépe snášejí zátěž. Mají jiný přístup k jejímu hodnocení i prožívání a snáze najdou řešení. Záleží také na zdraví jedince a podpoře okolí. Podpora a pomoc okolí párům pomohla překonat zátěž jak během procesu osvojení, tak především během adaptace, kdy jim rodina i přátelé pomohli a podpořili je v jejich nesnadné úloze. Dalším významným tématem je přijetí dítěte a rodičovské identity.

11.4.3 Přijetí dítěte a identity rodiče osvojitele

Velmi důležitým tématem je také to, zda rodiče dítěte svoji novou identitu adoptivního rodiče přijali. Na schématu č. 4 je zobrazena tato kategorie tak, jak se v rozhovorech na něj vázala důležitá témata, která se ke kategorii pojí. Témata jsou časově uspořádaná podle hodinových ručiček, tak jak šla v průběhu osvojovacího procesu za sebou. Vše je následně podrobně vysvětleno.

Schéma č. 4 - Oblasti syčení kategorie přijetí dítěte a identity rodiče osvojitele

Nejprve muselo dojít k přijetí cesty k dítěti formou adopce a vyrovnání se s faktem, že se to jinou cestou nepodařilo. Během přípravy žadatelů všechny páry změnily své požadavky na dítě vlivem informací, které získaly. Toto je důležitý moment pro následné přijetí dítěte. Budoucí rodiče reálněji zvážili své možnosti a schopnosti a podle toho zvolili kritéria na dítě. Kristýna to popisuje takto: „*hodně, tam člověku za první hodně otevrou oči, hrozně si člověk uvědomí, co v těch požadavcích...on má nějakou představu, jaký dítě chce.*“ Karolína s Martinem zase hodně diskutovali o Babyboxu, ale nakonec se rozhodli, že dítě nemůže za to, jakou cestou se do adopce dostane, a že budou i této cestě otevření, i přes to, že jednou

může být těžší s tímto tématem pracovat. Jiří s Jitkou chtěli nejprve holčičku, ale posléze se volby pohlaví dítěte vzdali. Zita v době rozhovoru čekala na příchod druhého dítěte do rodiny. Takto se změnila její požadavky: „*Já musím říct, že se to ohromně změnilo, protože teď vlastně žádáme o druhé dítě. A když jsme žádali o první dítě, tak jsme měli jasná kritéria a teď po 5 letech vidím, jak jsem byla hloupá a vlastně nemáme skoro žádná kritéria. Prostě nabídneme domov dítěti, které nás potřebuje. Ale poprvé to bylo, určitě jsme si chtěli vybrat pohlaví, tak jsme si vybrali holčičku. Taky jsme nebyli otevření etniku. Ted' otevření etniku jsme. No mimochodem, mně dávali Markétku, jako že je majoritní a ona není majoritní, protože u těch miminek se to ani nepozná.*“ Zde je vidět posun od touhy po dítěti, k touze nabídnout dítěti domov, jak bylo popsáno v teoretické části. Také se zde objevuje požadavek na dívčí pohlaví, což také odpovídá poznatkům z literatury, že pokud žadatelé volí, volí často dívku. Tím, že rodiče dosáhli realističtějšího obrazu problematiky náhradní rodinné péče a dětí v ní, měli možnost ptát se odborníků i lidí, kteří vším prošli, změnili svá kritéria na dítě, dle aktuálních představ, co rodiče zvládnou a co ne.

Rozhodnutí, setkat se s dítětem a následné rozhodnutí dítě přijmout do rodiny, bylo zásadní. Například Lucie popisuje okamžik, kdy zjistila, že jí volají z kraje: „*...tak jsem málem dostala infarkt a... jak jsem odešla z té porady do jiný zasedačky, tam jsem si vyslechla, že teda pro nás mají vytipovanou holčičku, kdy se chceme přijít seznámit s materiálem, na což já jsem jí řekla, že hned, ještě dneska. Bylo pondělí, takže měli dlouhý den a takže jsme tam v 5 prostě naběhli. Vlastně hned potom jsem volala manželovi, a, jo, já jsem měla velký bušení srdce, jako opravdu. Já tomu říkám takový excitovaný stav. Jako když je to tělo úplně takový jako rozechvělý, že se tam chvějou všechny ty atomy, který jsou jako excitovaný a tak. Takže jo, takže hned jsem zavolala manželovi, hned jsem volala mámě a pak jsem volala kamarádce ještě. Pak jsem ještě měla domluvený oběd z nákou jinou kamarádkou a pak jsme ještě šly večer na 5 hodinu se seznámit se spisem.*“ Zde je popsáno mnoho podrobností, jak vše probíhalo, jak to Lucie prožívala. Je zde vyjádřen i časový tlak, který rodiče zažili. I první setkání s dítětem je velmi emotivní zážitek na základě, kterého se žadatelé rozhodují, zda nabízené dítě přijmou. Tibor o prvním setkání hovoří takto: „*První setkání s Markétkou bylo nádherné, je „naše“ od prvního okamžiku*“. Jitka s Jiřím popisují, jak byli za dcerou v porodnici a jak byla malinkatá. Jejich vyprávění je naplněno láskou k dítěti, které se ten den rozhodli přijmout do rodiny. Dva páry navštěvovaly dítě u přechodných pěstounů a postupně se s ním seznamovaly. Většina respondentů si velmi rychle v rámci 1-2 týdnů vezla dítě

domů. Jonáš se během toho, když si syna odvážel domů, cítil takto: „*Jako když si domů vezete křehký poklad*“

Ať byla adaptace náročná nebo ne, vždy to byl čas, kdy rodiče museli svoji novou roli postupně přijímat. V této době se tvořila i vazba k dítěti, porozumění k jeho potřebám a přizpůsobení se mu. Takto prožívala první dny v nemocnici s dcerou Jitka: „*Na jednu stranu hrozně těžký, protože já jsem byla zvyklá jakoby na nákej, to je hrozně těžký jako, celkově ten náběh toho mateřství, protože chodíte do práce a najednou jste prostě máma, no takže jsem...já ani nevím jak, to mám říct, bylo to pro mě těžký v tom smyslu, že najednou prostě je to tady, a že už máme miminko, a že najednou nebude nic jiného než ona. Takový to přehodnotit si tu svojí hlavu a zjistit, kde je A a kde B. No tak to si myslím, že bylo úplně nejtěžší, no. Ale zároveň to bylo prostě hrozně hezký, bylo to možná to nejhezčí, co jsem kdy v životě zažila. První ty dva měsíce si teda vůbec nepamatuju co, se dělo, protože to mám celý jako v mlze, jak jsme furt vstávali po 2hodinách, a že jsme fakt museli vstávat po 2 hodinách, aby přibírala. Ted' nechtěla baštit a takový. Bylo to trochu složitější, ale ještě jsme do toho nastěhovali ty věci, a do toho, jak byla 2kilová, tak jí samozřejmě nic nebylo. Ona se narodila a měla 44cm, takže jsme museli ještě nakupovat jakoby to, co jsme neměli. Protože jsme na ní vlastně nic neměli (směje se), jsem jí navlékla do hadříků a ony zůstaly pod ní. No, takže to bylo takový náročný...“ Jitka mluví o velkých změnách, na které si musela zvyknout. Také o náročné adaptaci na tuto změnu, kdy prožívala jakési „šestinedělí“. Zároveň ve výpovědi zaznívá naplnění mateřstvím. Adaptace je náročná i pro otce, Martin ji popisuje takto: „*Jo to bylo tak prvních 14 dní asi. To bylo než jsme si na sebe zvykli. Tak prvních 14 dní, já bych řekl, neřízená panika prostě. Režim takový, že měl mlíčko, byl teda ukázkovej kluk, že spal, já nevím, každý dvě hodiny se vzbudil a chtěl mlíčko, buď usnul nebo hodinu vydržel koukat a vždycky se vzbudil. Člověk ho přebalil, dal mu mlíčko a vlastně oblékl do suchýho, že jo. A zase zavázal do té zavinovačky, chvilku ponosil a už vděčně usnul, že to bylo takový jednoduchý a pak postupem času člověk jako poznal, co chce. Jestli chce koukat, nebo jestli se chce nosit, mazlit nebo něco ukazovat, nějaký věci, jít ven nebo třeba tak. Takže tam to poznávání trvá do ted'ka a můžu ted' zodpovědně říct, že poslední dva měsíce tuším, co chce. Ne, že se střefím 100 %, ale tak nák jako z prvních třech pokusů to něco je.*“ Martin mluví o tom, jak se postupně učil poznávat a reagovat na potřeby dítěte. Díky tomu, že se na péči od začátku podílel, dítěti rozumí a vytvořil si k němu pevný vztah. I Tibor se do péče dle jeho slov zapojil. První chvíle doma popisuje takto: „*První měsíce byly hodně náročné – péče o dítě, které málo spí a je potřeba ho často nosit v náručí a věnovat mu maximum pozornosti.**

Do toho koupě a rekonstrukce nemovitosti. Časté návštěvy OSPODu a pracovníků doprovodné organizace.“ V adaptaci na změnu mu pomohlo přijetí dcery od prvního okamžiku, zkušenosti manželky, podpora a pomoc rodiny. Podpora a vzájemná pomoc partnerů v péči o dítě posiluje partnerský vztah a je významnou pomocí v adaptaci na novou situaci, na změnu sebepojetí a přijetí role rodiče.

Ve výchově se přijetí dítěte také projevuje tím, jak rodiče k dítěti přistupují. Zda rozumí jeho specifickým potřebám a zda podle nich pak jednají. Někteří rodiče se na výchovném přístupu shodnou, někteří tolik ne. Všichni se však snaží jednat v zájmu dítěte. Zita, která ohledně traumat dcery spolupracuje s terapeutkou neziskové organizace a hledají spolu cestu a vysvětlení deprivčního chování dcery, takto popisuje výchovný přístup: *„No já se teda snažím mít s Markétkou trpělivost božskou, protože to ty děti přesně potřebují. Takže už od malinka, od miminka, já, jako na ní mluvím, mluvím na ní pomalu a hodně zřetelně. Díky tomu si myslím, že začala mluvit rychle a dobře. Všechno se jí snažím vysvětlit. Když jí něco zakážu, tak jí to vlastně s láskou vysvětlím, proč jí to zakazuju. A když jí chci potrestat, tak jí netrestám tím, že bych jí seřvala, nebo byla na ní nějak hrubá, nebo jí uhodila, to ne. Řeknu jí třeba „přestaň skákat na tom gauči“, řeknu jí to třikrát a po čtvrtý řeknu, jestli nepřestaneš, vypnu ti pohádku a dneska už žádná pohádka nebude. A Markétka poslechne, posadí se, je hodná.“* Celkově se ve výchovném přístupu uplatňují jak jisté hranice, tak i volnost. Zita s Lucií se snaží dětem, co nejvíce vysvětlovat. Otcové jsou ve výchově více nesví. Lucie svému manželovi své principy výchovy vysvětluje. Nebo Tibor, který se manželky na některé věci ptá. Otcové jsou zároveň více tolerantní, jak to říká například Jonáš: *„Ode mě dostává víc volnosti než od manželky, jelikož ta je s ním celý den a má toho dost za ten den a je unavená“* Nebo Jiří: *„No já vám to řeknu takhle, ona vám to řekne manželka, já jsem v tomhle měkřej, prostě, jak je to moje první dítě, to je moje zlatíčko, tak já, i kdyby mi skákala po hlavě, tak mě je to jedno, né, jedno, ale já jí to odpustím. Manželka je takovej metr, já jí ani nedokážu dát třeba přes ruku, když trhá koberec, jo...“* Matky jsou s dětmi více času a řeší mnoho věcí naráz. Proto ve výchově drží více hranice. Otcové se naproti tomu dítěti věnují většinou, když přijdou domů z práce a jejich výchova je tak uvolněnější, protože jsou s dítětem jen omezený čas.

To, zda přijali svoji novou roli a identitu se ukazuje na přístupu, důležitosti říci dítěti pravdu a otevřenosti k tomuto tématu. V tomto se všichni respondenti shodují. Je pro ně důležité říci to dítěti. Přípravují se na to a někteří s tím již začali. Také nemají problém bavit se o tématu

náhradní rodinné péče a poskytnout někomu rady. Pro fakt, přijetí identity rodiče osvojitele, svědčí i to, že se rodiče dobrovolně přihlásili na moji výzvu o spolupráci na této diplomové práci. Pokud by s novou identitou ztotožnění nebyli, nejspíše by na výzvu nereagovali. Postoj Jonáše k veřejnému rčení, že je dítě osvojené, zní takto: „*Nevidím na tom nic špatného. Když se na to někdo zeptá, odpovím mu a jsem na to hrdý. A člověk si toho malého človíčka i víc váží.*” Z odpovědi je znát přijetí rodičovství a vědomí si toho, že dítě je hodnotou, které si cení. Dále například Kristýna mluví o důležitosti říci dítěti i učitelům o adopci takto: „*No Mirimu to určitě říct chceme. Tak si myslím, že je důležitý, aby to vědělo i to okolí, a myslím že se k tomu nějaký racionální přístup, né že se tím budeme chlubit, ale prostě, podle mě učitelce nebo učitelovi je to potřeba říct, aby věděl, že možná to jeho chování je proto a proto jiný jo. Takže to říct těm lidem, který jsou potřeba, aby to věděli, těm je prostě potřeba říct, ale těm který to potřeba není, aby taj sousedi z druhýho konce dědiny, i když v rodině to všichni ví, řekli jsme to oficiálně všem. Lidem na setkání to říkat nebudeme, ale lidem, který známe tak jsme to řekli úplně všem, no.*“ Naproti tomu Lucie to má s říkáním pravdy učitelům takto: „*Nevidím důvod to komunikovat. Jako ve školce, ve škole, jako pokud se neukáže, že bude mít nějaké traumata s tím související, že by jí to nějakým způsobem omezovalo, nebo mohlo něco způsobovat nějaký nepřiměřený reakce řekněme, tak nevidím důvod k tomu, aby měla být stigmatizována v podstatě jakoby bezdůvodně, protože pořád je to v té naší společnosti bráno jako nějaké stigma.*“ V obou výrociích matek je slyšet jakási střízlivost a výběr komu tuto soukromou informaci sdělovat a komu již ne.

Přijetí dítěte i role a identity rodiče je zásadním tématem pro sebepojetí. Důležité je zde i sebehodnocení na základě srovnávání s okolím nebo společenskou normou, toho, kdo je rodičem. Pokud rodič novou roli přijal, většinou změnil i životní styl, chování, prožívání některých situací tak, aby byly přednostně uspokojeny potřeby dítěte. Rodiče o sobě mluví jako o matce/otci, jsou hrdí na sebe i své dítě. Kristýna dokonce mluví o změně šatníku, který se více hodí k její nové roli matky.

11.4.4 Informace o biologické rodině

Protože se v některých rozhovorech objevily informace o biologické rodině a různé pocity k tomu vázané, přijde mi důležité, aby toto téma taky tady zaznělo. I biologická rodina hraje roli. Rodiče musí ve svých požadavcích volit, od jakých rodičů jsou ochotni dítě přijmout, nebo zda chtějí dítě právně volné, anebo jim právní nevolnost nevadí. Pokud dítě ještě není právně volné, putují všechny informace o žadateli i k biologické rodině. To Kristýna

s Jonášem a Jitka s Jiřím nechtěli. Chtěli být v anonymitě a ochránit tak svůj vztah s dítětem. Jitka s Jiřím tento požadavek následně opustili a díky tomu vcelku brzy dostali dceru. Ovšem díky právní nevolnosti dítěte musela biologická rodina všechny jejich kroky zasahující do integrity dítěte, jako je třeba očkování, náušnice apod. schvalovat, což se velmi protahovalo a zneprůjemňovalo jim konání v roli rodičů. Měli pocit svázaných rukou. Vše museli řešit s úřady.

Po telefonátu z úřadu se jdou žadatelé o osvojení dítěte nejprve seznámit se spisem. Tehdy se dozvědí všechny dostupné informace o rodině a mohou si rozmyslet, zda se s dítětem setkají. Všichni respondenti se seznámením souhlasili a dítě následně přijali do rodiny. Některé informace se však nesnadno přijímají. Jsou pro rodiče osvojitele náročné. Jak říká Kristýna: *„No my pak musíme do Míšova rodnýho města, kvůli rodnému listu pak a já jsem říkala, ty hale ty mě budeš muset hlídat, protože jestli my jí potkáme, já jí normálně fakt jednu nabalim a bez pardonu, protože pro mě todleto není máma ani ženská v tu chvíli. Jako pochopim, pochopim, ano víme o ní, že je v uvozovkách sociálně slabší v tom smyslu, že... teda antikoncepce je pro ni asi cizí slovo a že ona se o děti jako takový teda jako stará, ale chodí špinavý učení jim moc nejde a takovýhle jo. Prostě, ale není to maminka, která by fetovala nebo pila a podobně, jo. V tomleto ona je super. Ona se i o ty děti jako postará, ale prostě jsou jiný. Ale aby porodila 10 dětí a s tím, že dobrý, chci si nechat 3, tak první 3 si nechám a potom hold, když budu rodit dál, tak je budu dávat dál k adopci. Ale ona porodí dvě, třetí dá k adopci, pak porodí jedno, to si nechá, pak dá další dvě dá k adopci, pak si zase jedno nechá, to mi ta hlava nebere. Jako co je to za matku? To si jako vybírá ty se mi líbíš, tebe si nechám...“* Zde můžeme slyšet jakési ocenění za vcelku zdravý životní styl biologické matky a zároveň velké nepochopení jejího jednání, díky kterému není v očích Kristýny matkou.

Zita s Tiborem mají dceru, která během prvních týdnů v biologické rodině prošla nešetřeným zacházením a následně byla odnesena do Babyboxu. Zita o biologické rodině nemluví se vztekem, jen popisuje, co se nejspíše dceři stalo a jaké to má důsledky, které dlouhodobě řeší. Také popisuje již zmíněné obavy, až bude muset jednou dceři říci pravdu, že jí biologická matka poškodila páteř. Také zmiňuje zajímavou věc, že dcera si některé rané zážitky nejspíše pamatuje.

Jiřího život a osud biologické matky, které říká „paní“, nezajímá. Nerozumí, proč mu sociální pracovnice vypráví o tom, jaké to v životě má a jakému pánovi je dcera asi podobná. Tyto necitlivé a neprofesionální komentáře Jiřího velmi rozčilují a znesnadňují mu jeho roli otce.

Jitka mluví o biologické matce takto: „...ona pani teda trošku je taková desperátka, co Kristýnku porodila, ale byla zodpovědná v tom, že věděla, že se o ni nedokáže postarat a chtěla jí zajistit jako hezkou budoucnost. Nebo aspoň takhle nám to řekli, že ona si to přála. Že udala strašně moc věcí, co ani jako nemusela...“ V této výpovědi je jisté ocenění chování biologické matky, která podala, co nejvíce informací a přání zajistit dceři lepší budoucnost.

Informace, které rodiče osvojitelé dostanou o biologické rodině, jsou důležité a někdy není snadné chování biologických rodičů pochopit a mluvit o nich jen hezky, jak je doporučeno v literatuře. Zároveň sebepojetí rodiče může být tímto posíleno, protože si mohou být vcelku jisti, že oni se stanou lepšími rodiči než ten, který se například k dítěti choval nešetrně. Je zde slyšet, že biologickou matku rodiče osvojitelé za „matku“ nepovažují. Mluví o ní jako o „pani“, která porodila dceru. To znamená, že pochopili to, že rodičovství není pouze biologické, ale také psychologické. Že záleží na tom, kdo se o dítě stará a dává mu pocit bezpečí a jistoty.

11.4.5 Vnímané změny

Důležitou součástí výzkumu byly otázky týkající se změn, které rodiče ve svém životě, partnerském vztahu, sebepojetí, životním stylu aj., vnímají, a to ať pozitivním nebo negativním směrem. Na schématu č. 5 můžeme vidět důležitá témata, která se pojí s vnímanými změnami z pohledu rodičů.

Schéma č. 5 - Oblasti syčení kategorie vnímané změny

Zajímala jsem se o vnímané změny v partnerském vztahu. Takto změny ve vztahu popisuje Martin: „Já bych řekl, že je pořád stejnej, ale víc naplněný ten partnerský vztah, jo. Je tam ten prcek. Je tam to společný štěstí, to, co jsme vždycky chtěli a víceméně, už když jsme si vezli prcka domů, tak jsem Káje říkal, že se můžeme na náhovou práci, tak na 3-4 roky úplně vysrat.

Tak takový upřímný úsměv jsem od ní jako dlouho neviděl, ten šťastnej, takže... jako za mě spokojenost v tom vztahu asi oboustranně vzrostla, jo. Že jsme teď spokojenější.“ Lucie změnu vztahu popisuje takto: *„Asi na sebe máme míň času logicky. Asi jsme samozřejmě víc unavený, máme víc témat jako na řešení...no, tak. Myslím si, že nejvýraznější je, že na sebe máme míň času.“* Většina partnerských vztahů byla posílena a adaptaci na novou situaci partneři zvládli. Popisují, že mají na sebe méně času, nemohou chodit společně do restaurace či jinak trávit čas. Jak již bylo zmíněno v kategorii „vyrovnávání se se zátěží“, vztah Kristýny s Jonášem procházel v období adaptace zátěží. Háдали se, protože Kristýna pocítovala, že Jonáš ji s péčí o syna nepomáhá tak, jak by mohl. Následně si partneři o situaci promluvili a došlo ke zlepšení. Co se týče vztahů s okolím, lepší se komunikace v rodině i s dalšími blízkými, se kterým si dříve moc nerozuměli. Někteří přesto popisují občasné neshody s rodinou ohledně výchovy dítěte.

Příchodem dítěte do rodiny se mnoho změnilo. Novopečení rodiče mají na sebe méně času, nemohou jej věnovat zájmům, či cestování. Také zmiňují sociální izolaci, která byla v době rozhovorů způsobena pandemií Covid 19. Změny v životním stylu popisuje například Karolína: *„No, jo. Víte, je to změna, to je jasný. Je to změna, člověk prostě musí si uvědomit, že my jsme, máme každý prostě svoje koníčky, který prostě člověk musí, chce nechce jako omezit, jo. To si myslím, že to je takový, že oba cítíme, že je to něco za něco, jo. Že si člověk musí omezit, že nejede na víkend na výpravu, nebo Martin nemůže na víkend na ryby, nebo tak.“* Tibor ke změnám říká: *„Určitě žijeme zdravěji, jíme společně s dcerkou více zdravých potravin, chodíme častěji do přírody. Už nemáme čas na večere v restauraci, společné kino. Také se změnil náš největší koníček – cestování.“* Jako důležitou změnu vnímají to, že se vše přizpůsobuje potřebám dítěte. Až když je dítě spokojené, mohou řešit vlastní potřeby. Citlivěji prožívají trápení dítěte, mají o něj větší strach a pocítoují zodpovědnost jak za dítě, tak za rodinu. Ke změně prožívání říká Jiří toto: *„No jediný, co mě ovlivnilo, že jsem, že třeba mi hodně vadí třeba v televizi, jak je, teď třeba běží reklama na Dobrýho anděla, jak jsou tam ty děti, tak já na to nemůžu koukat, jo. Mám takový...ihm, to dítě mě jako změkčilo. Já jsem byl takovej tvrdej, jo. Mě to teda to udělá moje práce, protože v týhle práci musíte bejt chladnej jako. Až úplně jako, myslím, že mě to jako obměkčilo, nevadily mi děti, jako nějaké zraněný děti nebo postižený, mi nevadily, ale teď prostě, když tady máme dítě, tak to je asi jediný, co mě jako ovlivnilo, že to chápu jinak, než jsem to chápal před tím. Že mě to trochu jako dostane, jak se říká, jo.“* U obou rodičů je patrná větší citlivost k potřebám dítěte. Matky zmiňovaly větší obavy o dítě při nemoci či zranění.

Co se týká sebepojetí, některé matky se vlivem mateřství dokážou více ocenit. Jsou rády, že to zvládly. Například Jitka k tomu říká: „*No nemám na sebe tolik času rozhodně, ale třeba jsem pyšná na to, že se snažím dostat Kristýnku nějakým směrem. Že věřím, že jí dobře vychovávám, že z ní vychováme dobrého člověka, tak to ...na to jsem na sebe trochu hrdá, no.*“ Často se u matek také objevuje to, že přehodnotily priority a uspořádaly si žebříček hodnot. Zita popisuje změny sebepojetí takto: „*Určitě jsem trpělivější, nejsem tak výbušná, jsem tolerantnější. Taký jsem přehodnotila některý věci v mém životě, že před tím jsem měla pocit, že to tak musí být, že všechno musí být perfektní. Tak to zjišťuju, že jako nepotřebuju v životě, že jsou důležité daleko jiné věci.*“ Otcové pocítují větší zodpovědnost za rodinu. Takhle se u Martina projevilo, že je otcem: „*No určitě, nemůžu říct, že se to neprojevilo. Už člověk jakoby si dává mnohem víc pozor na sebe, protože už mám zodpovědnost za ženu a za dítě. Jelikož mám jako jedinej příjem v rodině, tak prostě člověk musí být opatrný.*“ Jako negativní změny vnímají, především to, že mají méně času na sebe, své koníčky, péči o sebe nebo na utužování partnerského vztahu. Změnil se i způsob cestování, pocítují i méně volnosti v rozhodování. Často jsou unavení a méně spí, nebo jim chybí soukromí, protože jsou pod kontrolou sociálních pracovníků. Právě nemožnost mít věci pod kontrolou a ovládat je narušuje sebedůvěru rodičů. Rodiče vnímají změny ve vztazích, životním stylu a v sebepojetí. Jejich sebeobraz se změnil vlivem rodičovství. Přijali roli matky nebo otce. Jsou citlivější k dětskému trápení, jsou zodpovědnější, více tolerantní.

Téma sebepojetí je velmi důležité a celá diplomová práce se ho snaží rozebrat. Když jsem téma sebepojetí zpracovávala, nejprve jsem si vytvořila schéma č. 1 (viz výše), které zobrazuje, co vše sytí sebepojetí rodiče. Následně jsem se zaměřila na pozitivní (schéma č. 6), negativní (schéma č. 7) i ambivalentní sycení sebepojetí rodiče (schéma č. 8).

Schéma č. 6 - Oblasti pozitivního sycení sebepojetí

Schéma č. 7 - Oblasti negativního sycení sebepojetí

Schéma č. 8 - Oblasti ambivalentního sycení sebepojetí

Na schématech jsou vidět všechna důležitá témata, která se v rozhovorech s respondenty objevila a nějakým způsobem se vážou na sebepojetí rodičů. Všechna témata byla již zpracována v kategoriích, které předcházely. Pozitivně sebepojetí sytí touha po dítěti a po rodině, která pár vede k hledání jiné cesty a k rozhodnutí pro adopci. Rodiče procházejí zátěží i prací na sobě tak, aby následná adaptace na změnu proběhla co možná nejlépe. Pokud blízcí rozhodnutí podpoří a společně s párem přijmou i osvojené dítě, je to velká pomoc pro novopečené rodiče. Ti se učí chápat potřeby dítěte, vytvářejí si k němu vazbu a dítě vnitřně přijímají za své. Naplňují tak svoji představu o rodině. Soudním schválením osvojení je tento vztah potvrzen. Na druhou stranu však negativně ovlivňuje sebepojetí rodičů právě bezdětnost, tedy zjištění, že přirozenou cestou ani asistovanou reprodukcí se dítě přivést na svět nepodařilo. Cesta adopce je komplikovaná a zdoluhavá. Rodiče o sobě mohou pochybovat a vyrovnávají se s nejistotou. Časový tlak po oznámení, že bylo vybráno vhodné dítě pro rodiče, je spíše zátěží, se kterou se sebepojetí rodičů musí vyrovnat. Nejistoty v péči, které rodiče prožívají, jsou podpořeny strachem z odebrání dítěte, vztekem na biologickou rodinu či nevyžádanými radami okolí. Ambivalentně je vnímán proces, kdy se rodiče rozhodovali, zda zvolí adopci jako cestu. Pro některé zde byly pochyby a velká nejistota, zda to zvládnou. Jiným to přineslo zklidnění, že již nemusí procházet cyklem naděje a zklamání a bolesti při asistované reprodukci. Pro ženy nastala změna i v trávení času. Odchod ze zaměstnání vystřídal celodenní péče o dítě. Tuto změnu ženy prožívaly také ambivalentně. Některým práce chyběla. Trvalo jim, než se s odchodem smířily nebo hledaly, jak práci přizpůsobit nové roli matky, nebo změnu vítaly, protože jim konečně od práce ulevila a život změnila požadovaným směrem. Adaptační období bylo pro mnohé rodiny těžké, přišlo mnoho

změn najednou a rodiče přijímali nové role i dítě. Bylo to období zároveň těžké i krásné. Vznikala vazba k dítěti, vzájemné poznávání a pochopení. Rodiče dosáhli vytouženého cíle. V partnerských vztazích proběhly změny po příchodu dítěte do rodiny. Některé vztahy se utužily, jiné prošly krizemi, které byly zdárně překonány. I prožívání změn v životním stylu je vnímáno ambivalentně. Nějaké změny rodiče vítají jako naladění se na rytmus dítěte a zdravou stravu, jiné změny tak pozitivní nejsou, jako méně času na sebe a své záliby. Výchova a péče o dítě je pro někoho naplněním, pro jiného představuje překážky a nejistoty. Sdělení pravdy vnímají všichni jako důležité, ovšem někteří mají strach, jak to dítě přijme. Všechna zmíněná témata jsou propojena a společně se podílejí na sebepojetí rodičů.

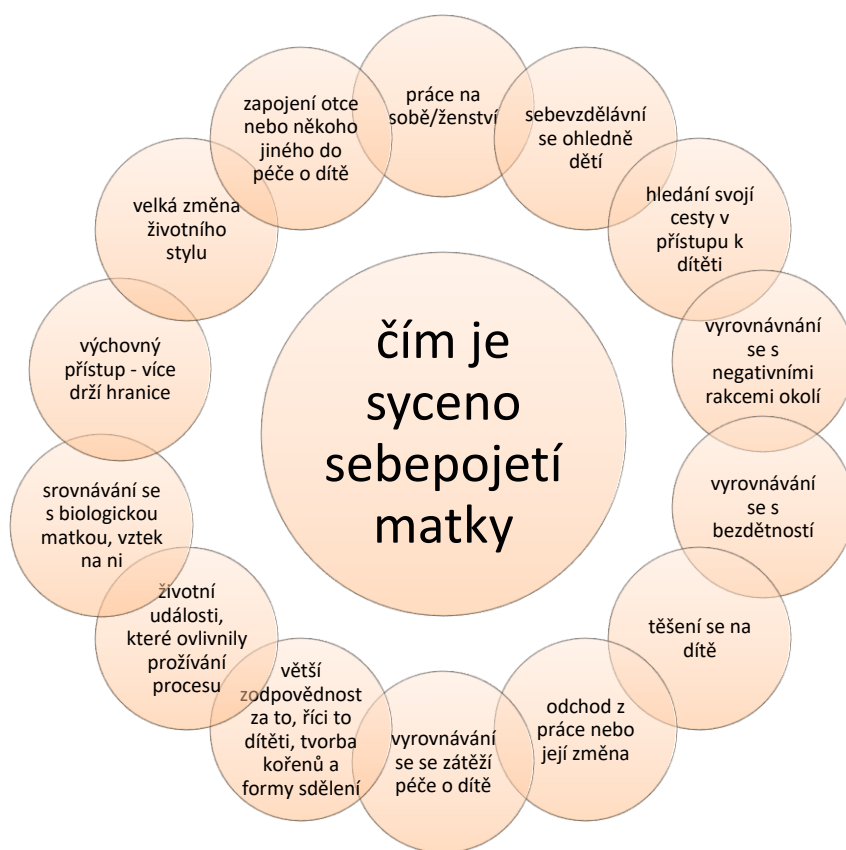

Schéma č. 9 - Oblasti syčení sebepojetí matek

Protože se v rozhovorech objevovala více témata, která se dotýkala sebepojetí žen, zpracovala jsem toto téma taky do schématu č. 9, ve kterém je zobrazeno, co syčí sebepojetí matky. Podrobněji to proberu a srovnám se syčením sebepojetí u otců. Pro ženy bylo těžší vyrovnat se s bezdětností. Toto vyrovnávání emočněji popisovaly a sdílely oproti mužům. Před nebo během procesu osvojení se dvě ženy vyrovnávaly s úmrtím blízké osoby, což ovlivnilo

i prožívání procesu. Ženy se během procesu a čekání na telefonát více zajímaly o problematiku dětí v náhradní rodinné péči, vzdělávaly se a pracovaly na sobě. Muži o tomto příliš nehovoří. Sdělují spíše, že čekání bylo pro ně náročné. Porovnávali se s ostatními žadateli, či se tématu vyhýbali. Ovšem tyto strategie volily i ženy. S příchodem dítěte do rodiny musely ženy oproti mužům odejít z práce a přijmout novou roli matky, která celodenně pečuje o dítě. Byla to pro matky tedy větší změna životního stylu nežli pro otce. Musely se vyrovnávat s větší zátěží vyplývající z péče o dítě. Hledaly si svoji cestu k němu a do péče zapojovaly jak otce, tak jiné blízké osoby. Otcové, kteří se na péči od začátku podíleli, matkám hodně pomohli snášet velkou zátěž prvních týdnů a také se naučili porozumět potřebám dítěte. Matky v rozhovorech vyjadřují větší zodpovědnost, za sdělení pravdy dítěti, a jsou to právě ony, které s tím začaly. Zároveň tvoří dítěti vzpomínky v podobě deníků a fotek. Pouze jedna matka se v tomto výzkumu musela vyrovnávat s negativní a necitlivou reakcí vzdáleného okolí na to, že si osvojili dceru. Tím, jak matky přijaly svou novou identitu a naplňují svoji novou roli, mají problém uznat, či pochopit biologickou matku. To není úplně snadné ale ani pro otce, přestože to tak často nesdělují. Co se týče výchovy, matky více drží hranice, zatímco otcové jsou více nejistí, méně dokážou dítěti nastavit hranice, více mu odpustí.

12 Diskuse

V této kapitole budou rekapitulovány výsledky výzkumu, které pak dále budou srovnány s údaji odborné literatury použité v teoretické části práce. Také zmíním limity práce, které mohly mít na výsledky výzkumu vliv.

Cílem diplomové práce bylo zjistit, jaké změny vnímají a popisují v sebepojetí rodiče, kteří osvojili dítě. Dále mě zajímalo, jak tyto změny popisují matky a otcové, kteří přijali dítě osvojením. Jak se jejich sebepojetí měnilo v průběhu času, při rozhodování, při procesu adopce a jak po příchodu dítěte do rodiny, dle jejich popisu. Na tyto otázky jsem hledala odpověď prostřednictvím rozhovorů se čtyřmi páry rodičů a jednou matkou a následně jejich rozhovory analyzovala.

Z výpovědí respondentů vyplývá, že se jejich sebepojetí muselo měnit a přizpůsobovat aktuální situaci. Po zjištění, že partneři nemohou mít dítě přirozenou cestou, nastal proces vyrovnávání se s bezdětností stejně tak, jak je popsáno v literatuře. Partneři se smířovali

s nemožností mít biologické dítě a hledali cesty k dítěti jiné. Tři páry se nejprve vydaly cestou asistované reprodukce, která však nebyla úspěšná ani v jednom případě. Dva páry volily rovnou cestu adopce, která se ukázala jako zdlouhavá, náročná, ale vedla k vytouženému dítěti. Ačkoliv si sebepojetí udržuje kontinuitu, musí být i schopné přijímat změny. Změny, které narušují dosavadní obraz sebe sama, jsou prožívány jako zátěžové. A právě vyrovňávání se s bezdětností je jednou z nich. Stejně tak i přijímání možnosti adoptivního rodičovství, jak zmiňuje Marie Vágnerová v odborné literatuře. Někteří se postupně smiřovali s cestou adopce, jiní respondenti o tom již uvažovali dříve, a tak pro ně toto rozhodnutí nebylo tolik těžké. Volba cesty adopce vyvolávala v rodičích různé otázky, pochybnosti, obavy a strachy, narušovala jejich sebehodnocení. Nejčastěji se jednalo o obavy, zda dítě přijmou, zda ho budou mít rádi nebo zda adoptivní rodičovství zvládnou. Po podání žádosti byli žadatelé vyzváni k účasti na povinné přípravě žadatelů o osvojení dítěte. Zde se rodiče dozvěděli mnoho informací i praktických rad týkající se problematiky NRP. Ačkoliv nebyli všichni s formou vedení přípravy spokojeni, všichni ocenili praktické rady rodičů, kteří procesem osvojení již prošli. Tyto poznatky odpovídají informaci z literatury Zezulové, že jsou přípravy mnohdy odlišně vedeny a jejich kvalita není v každém kraji stejná. Informace a možnost dotazovat se a také reálnější představa vlastních možností a toho, co jsou schopni a ochotni zvládnout u všech žadatelů způsobila, že svoje původní kritéria na dítě změnili. Zde se výsledky také shodují s literaturou, žadatelé většinou žádali dítě, které bude co nejmladší, zdravé, či s běžně léčitelnými zdravotními problémy, majoritního původu. Dívčí pohlaví preferoval pouze jeden pár, ostatní pohlaví nevolili. To odpovídá poznatkům z teoretické části, která hovoří o tom, že pokud pár volí pohlaví, touží většinou po dívce. Co se týká Babyboxu, ti, co byli otevření této možnosti příchodu dítěte do rodiny, tak se také posléze dočkali. Požadavky jsou také důležitým prvkem, u kterého si rodiče uvědomí své skutečné možnosti a otevírají se přijetí dítěte. Požadavky se však rapidně snížily při žádosti o druhé dítě u jednoho páru, u kterého se změnila touha po dítěti v touhu dát dítěti domov. Tento přístup se vyskytuje spíše u žadatelů o pěstounství než u žadatelů o osvojení, jak vysvětluje literatura. Pro mnohé byly informace o osudech a zátěžích dětí v náhradní rodinné péči psychicky náročné. Někteří je bagatelizovali nebo si je tolik nepřipouštěli. Pro jiné bylo náročné sdílet osobní informace před ostatními žadateli nebo podstupovat psychologické vyšetření, což v některých vyvolávalo nejistoty o sobě samých. Pro všechny byl okamžik schválení žádosti radostným okamžikem, ovšem také znamenal, že teď rodiče budou čekat na telefonát z kraje, o kterém však neví, kdy přijde. Tato nejistota, kdy a jestli vůbec se na

žadatele dostane a budou se tak moci stát rodiči, vyvolávala v rodičích pochyby a obavy, na které reagovali vyhýbáním se tématu, snahou zaměstnat se, srovnáváním se s ostatními žadateli nebo sebevzděláváním prostřednictvím knih zaměřených na problematiku NRP. Období čekání bylo velkou zátěží pro jejich sebepojetí – především sebehodnocení, velkou nejistotou a velkou prací na sobě, aby se s touto zátěží vyrovnali.

Okamžik telefonátu byl pro všechny respondenty velmi významným momentem, popisují ho velmi detailně. Vyjadřují, co vše prožívali, co se odehrálo a jaký nastal velký časový tlak, na to, aby vše stihli zařídit, než přijmou dítě do rodiny. Dva páry své dítě přijali od přechodných pěstounů, dva z Babyboxu a jeden pár rovnou z porodnice. Přijetí bylo ve čtyřech případech v časovém horizontu 1-2 týdnů po telefonátu z kraje a sdělení, že mají vytipované dítě, právě pro tento pár. Dvě matky trávily první chvíle s dítětem v nemocnici, kde se za pomoci sester učily o dítě pečovat. Pouze jedni rodiče čekali na právní uvolnění dítěte a po tuto dobu asi jednoho měsíce dítě navštěvovali. Adaptace byla pro většinu párů náročným obdobím, kdy se měnilo mnoho věcí naráz. Spolu s přijímáním nové role rodiče přišli i nové povinnosti a starosti. Změnil se rodinný systém, partnerský vztah i chování, myšlení a prožívání rodičů. Přijetí nové identity a role rodiče je těžší tím, že je svazek, který se tvoří mezi rodiči a dítětem zvenčí kontrolován, podstupuje soudní přelíčení. Rodiče nemohou plně rozhodovat za dítě a mohou se setkávat s mnohými praktickými překážkami či necitlivými poznámkami okolí, týkající se osvojeného dítěte, což narušuje sebedůvěru rodičů. Rodiče se učili porozumět a reagovat na potřeby dítěte. Budovali si vzájemnou vazbu a dítě vnitřně přijímali. Ačkoliv byla adaptace pro mnohé těžká, byla i obdobím vzájemného poznávání a pochopení. Obdobím, kdy se stávali rodiči. Právní schválení svazku pro rodiče představuje úlevu, dítě už jim nemůže být odebráno, kterou po celou dobu od přijetí dítěte intenzivně prožívali. Také je to možnost plně rozhodovat jako rodič, a i právní schválení rodičovství v podobě nového rodného listu.

Po přijetí dítěte se mnohé v životech rodičů změnilo. Partnerský vztah to většinou posílilo, i když některý vztah procházel krizemi, které překonal. Rodiče se díky dítěti cítí šťastní, naplnění, jsou konečně rodinou, tak jak si to přáli. Vnímané změny sebepojetí jsou především, větší zodpovědnost za rodinu, větší citlivost k dětem a jejich trápení, větší trpělivost a změna priorit, teď jsou důležitější potřeby dítěte před vším ostatním. Všechny změny však nejsou vnímány jen pozitivně, rodiče mají na sebe i své zájmy méně času, jsou více unavení, nemají takovou volnost v rozhodování a možnost cestovat. Také zmiňují sociální izolaci, která byla

v době rozhovorů způsobena především pandemií Covid 19, kdy se veškeré sociální kontakty minimalizovaly. Do rodinných vztahů dítě přineslo lepší komunikaci, ačkoliv v některých případech vznikají spory týkající se výchovy osvojeného dítěte.

Důležitým ukazatelem toho, zda a jak moc rodiče přijali novou identitu a ztotožnili se s ní, je právě vnímaná důležitost říci dítěti pravdu. Dnes je to zákonem dáno jako povinnost, dříve tomu však nebylo a rodiče měli větší tendenci se stylizovat do rodičů vlastních a pravdu dítěti neříkat. To však není přijetím a uznáním odlišností, tyto odlišnosti však nejsou méněhodnotným typem rodičovství, protože dle Matějčka záleží především na vnitřním přijetí dítěte a na tom, kdo dítěti dává jistotu a bezpečí. Ve výzkumu se ukázalo, že ve všech případech toto rodiče pokládají za důležité. Někteří již se sdělováním pravdy o osvojení dítěte začali. Tato povinnost přináší také obavy, jak to dítě přijme. Rodiče také nemají problém o svých zkušenostech mluvit či někomu poskytnout rady. Rodiče se s pravdou netajili před rodinou ani přáteli a všichni se dočkali pouze kladných reakcí a přijetí dítěte. Jedna matka se musela vyrovnávat s necitlivými otázkami sousedů, což potvrzuje informace z literatury, že tento svazek přitahuje pozornost a necitlivé poznámky okolí, s kterými se rodiče budou muset naučit vyrovnávat. Ve vnímané důležitosti tento fakt sdělovat učitelům se většinou shodují, tedy fakt sdělit. Vyrovnávat se musejí i s informacemi o biologické rodině dítěte a najít pro ni pochopení, jak radí literatura. Tento úkol bývá pro rodiče mnohdy velmi těžký, jak ukazují výpovědi respondentů.

Někteří rodiče slaví mimo běžných narozenin jako významný i den, kdy dítě přišlo do rodiny. Slavili by ho však i ostatní, ale tím, že dítě přišlo velmi časně po narození do rodiny, tento den si jen připomínají. Tvorba deníčků a fotek pomáhá s tvorbou kořenů pro dítě i s přijetím adopčního rodičovství. V celém tomto procesu osvojení a vyrovnávání se se zátěží byla pro pár velmi důležitá pomoc blízkých, pro matky během adaptace především pomoc manžela. Jak popsala Vágnerová, vyrovnávání se se zátěží úzce souvisí se sebepojetím, lidé s vyšším sebehodnocením a důvěrou ve vlastní schopnosti lépe snáší zátěž, mají jiný přístup k jejímu hodnocení i prožívání a snáze najdou řešení. Záleží také na zdraví jedince, podpoře okolí. Všechna zmíněná témata jsou propojena a společně se podílejí na sebepojetí rodičů. Sebepojetí se vlivem zátěže, se kterou se museli respondenti vyrovnávat, měnilo od vyrovnávání se s bezdětností až po adaptaci a stávání se rodičem osvojeného dítěte.

Jak změny sebepojetí vnímají a popisují matky a otcové? Pro ženy byla ztráta potencionálního biologického rodičovství těžší, protože ji to znehodnocuje v její ženské roli a znemožňující to

naplnění jedné z důležitých oblastí dospělosti, jak vysvětluje odborná literatura. Na ženy, které podstoupily asistovanou reprodukci, je vyvíjen větší tlak, jak na jejich tělo, tak psychiku, ale především na sebehodnocení. Příkladají si větší odpovědnost za výsledek a neúspěšné otěhotnění, jak uvádí odborná literatura. Tato zátěž končí rozhodnutím jít cestou adopce, čímž se ženám i párům uleví, najdou cestu, která je sice dlouhá a plná překážek, ale slibuje naději v podobě vytouženého dítěte. Ženy během procesu a čekání na telefonát se více zajímaly o problematiku dětí v náhradní rodinné péči, vzdělávali se a pracovaly na sobě. Muži o tomto příliš nehovoří, sdělují spíše, že čekání bylo pro ně náročné, porovnávali se, či se tématu vyhýbali, ovšem tyto strategie volily i ženy. S příchodem dítěte do rodiny musely ženy oproti mužům odejít z práce a přijmout novou roli matky, která celodenně pečuje o dítě. Některým matkám práce chyběla, nebo změnu vítaly, protože jim změnila život požadovaným směrem. Tato proměna rolí je pro ženy náročnější a role ženy v domácnosti přináší i nejistotu v sebehodnocení. Otcové, kteří se na péči od začátku podíleli, matce hodně pomohli a naučili se porozumět potřebám dítěte, jak potvrzuje i výzkum Jak to mají mámy. Matky vyjadřují větší zodpovědnost, za sdělení pravdy dítěti. Někteří rodiče mají problém uznat, či pochopit biologickou matku. Ve výchově matky více drží hranice, zatímco otcové jsou více nejistí, jsou více tolerantní.

Všechny důležité výsledky výzkumu potvrzuje i literatura. Sebepojetí se vlivem zátěže, se kterou se museli respondenti vyrovnávat, měnilo. Od vyrovnávání se s bezdětností až po adaptaci a stávání se rodičem osvojeného dítěte. Nejcitlivěji a nejdynamičtěji procházelo změnami sebehodnocení a výsledkem tohoto složitého procesu je relativně stabilní sebepojetí rodičů. Vnímané změny sebepojetí otců a matek jsou sice v něčem rozdílné, ale v podstatě vyplývají z rozdílného postavení v rodině a jejich rolí. Potvrzují i odbornou literaturu v teoretické části, která popisuje, že se pro matku mění více věcí a prochází větší zátěží i změnami v adaptaci na novou životní roli nežli otec, kterému zůstává nezměněné profesní uplatnění.

Limity práce vnímám v celkem specifickém a v mnohém si podobném výzkumném vzorku. Výsledky výzkumu vypovídají o rodičích nad třicet let, kteří si osvojili první dítě z důvodu vlastní nemožnosti přirozeně počít dítě. Proto by bylo zajímavé v navazujícím výzkumu oslovit i ty, kteří mají více dětí osvojených nebo mají v rodině i dítě biologické. U těchto rodičů by vnímané změny sebepojetí mohly být odlišné.

13 Závěr

Cílem diplomové práce bylo zjistit, jaké změny vnímají rodiče, kteří si osvojili dítě. V teoretické části se práce zabývala motivací k rodičovství a k adopci, náhradní rodinou péčí a procesem, který rodiče musí projít, pokud si dítě chtějí osvojit. Dále je rozebíráno rodičovství biologické a psychologické, změna společenských rolí i změna identity a sebepojetí vlivem rodičovství. Dále se práce zaměřuje na adaptaci matky, otce, páru i dítěte, na její zátěž a budování vzájemné vazby mezi rodiči a dítětem. Adoptivní rodičovství přináší i svá specifika v podobě například sdělení pravdy o osvojení dítěti. V empirické části jsou uvedeny výzkumné cíle, je popsán výzkumný vzorek a postup zpracování dat, která byla získána z polostrukturovaných rozhovorů se čtyřmi páry a jednou matkou, kteří si osvojili dítě. Výsledky, které vzešly z analýzy významných kategorií, jsem následně srovnala s literaturou, použitou v teoretické části.

Přínosem této práce jsou výsledky výzkumu, které jsou uvedeny v empirické části. Na celé téma vnímaných změn sebepojetí bylo nahlíženo perspektivou rodičů. Tento přístup přinesl odpovědi na výzkumné otázky, jak rodiče, kteří osvojili dítě, tyto změny vnímají a popisují. Jak se změny sebepojetí měnili v čase dle popisu rodičů. A jak je vnímají matky a otcové.

Sebepojetí se vlivem zátěže, se kterou se museli respondenti vyrovnávat, měnilo od vyrovnávání se s bezdětností až po adaptaci a stávání se rodičem osvojeného dítěte. Vnímané změny sebepojetí otců a matek jsou sice v něčem rozdílné, ale v podstatě vyplývají z rozdílného postavení v rodině a jejich rolí. Potvrzují i odbornou literaturu v teoretické části, která popisuje, že se pro matku mění více věcí a prochází větší zátěží i změnami nežli otec, kterému zůstává nezměněné profesní uplatnění. Rodiče vnímají a popisují změny v podobě větší zodpovědnosti, větší tolerance či citlivosti k dětem i jejich trápení. Uspořádali si priority a s příchodem dítěte do rodiny, jsou na prvním místě potřeby a spokojenost dítěte. Ačkoliv některé změny jsou vnímány spíše negativně, jsou respondenti svojí novou rolí naplnění a přijali rodičovství jako důležitou součást své identity a sebepojetí.

14 Seznam použitých informačních zdrojů

- Archrová, C. (2001). *Dítě v náhradné rodině*. Praha: Portál.
- Balcar, K. (1983). *Úvod do studia psychologie osobnosti*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.
- Bick, J., Dozier, M., Bernard, K., Grasso, D., & Simons, R. (May-Jun;84(3) 2013). Foster mother-infant bonding: associations between foster mothers' oxytocin production, electrophysiological brain activity, feelings of commitment, and caregiving quality. *Child Development* , str. 826.
- Bourguignon, J., & Watson, K. (1987). After adoption: A manual for professionals working with adoptive families. *Illinois Department of Children and Family Services:Chicago, IL*.
- Brodzinsky, D., Schechter, M. D., & Henig, R. M. (1992). *Being Adopted: The Lifelong Search for Self*. New York: Doubleday.
- Cohen, N., Coyne, J., & Duvall, J. (1996). Parents' sense of "entitlement" in adoptive and nonadoptive families. *Family Process* 35 (4) , stránky 441-454.
- Dyer, F. (1963). Parenthood as crisis: A re-study. *Marriage and Family* (25) , stránky 196-201.
- Grossman, F. K., Eichler, L., & Winickoff, S. (1980). *Pregnancy, birth, and parenthood: Adaptation of mothers, fathers, and infants*. San Francisco: Jossey-Bass. In Levy-Shiff, R., Goldshmidt, I., & Har-even, D. ((1). 27 1991). Transition to Parenthood in Adoptive Families. *Developmental Psychology [online]* , stránky 131-132 [cit. 2021-6-20]. ISSN 00121649. Dostupné z: doi:10.1037/0012-1649.27.1.131.
- Groze, V. ((2). 9 1992). Adoption, Attachment and self-concept. *Child and Adolescent Social Work Journal [online]* , stránky 169-191 [cit. 2021-6-20]. ISSN 07380151. Dostupné z: doi:10.1007/bf00755231.
- Hartl, P., & Hartlová, H. (2015). *Psychologický slovník*. Praha: Potrál.
- Hayesová, N. (1998). *Základy sociální psychologie*. Praha: Potrál.
- Hendl, J. (2005). *Kvalitativní výzkum : základní metody a aplikace*. Praha: Portál.

Hoopes, J. (1982). *Prediction in child development: A longitudinal study of adoptive and nonadaptive families*. New York: Child Welfare League of America.

Humphrey, M., & Kirkwood, R. (1982). Marital relationship among adopters. *Adoption and Fostering*, 6, stránky 44-48.

Kirk, D. (1984). *Shared Fate*. Port Angeles: Ben-Simon Publications. In Levy-Shiff, R., Goldshmidt, I., & Har-even, D. ((1). 27 1991). Transition to Parenthood in Adoptive Families. *Developmental Psychology [online]*, stránky 131-132 [cit. 2021-6-20]. ISSN 00121649. Dostupné z: doi:10.1037/0012-1649.27.1.131.

Kohoutek, R. (2000). *základy psychologie osobnosti*. Brno: Akademické nakladatelství CERM.

Kohoutek, R., & kol., a. (1998). *Základy sociální psychologie*. Brno: Akademické nakladatelství CERM.

Konečná, H. (2003). *Na cestě za dítětem, dvě malá křídla*. Praha: Academia.

Kraft, A., Palombo, J., Mitchell, D., Dean, C., Meyers, A., & Schmidt, A. (1980). Psychological dimensions of infertility. *American Journal of Orthopsychiatry*, 50, stránky 618-628.

Lagmeier, J., & Matějčík, Z. (1997). *Psychická deprivace v dětství*. Praha: Avicenum.

Lakin, D. S. (1996, May). Adoption Support and Preservation Curriculum. Southfield, MI: *The National Resource Center for Special Needs Adoption at Spaulding for Children*. In Cohen, N., Coyne, J., & Duvall, J. (1996). Parents' sense of "entitlement" in adoptive and nonadoptive families. *Family Process* 35 (4), stránky 441-454.

Lamb, M. (2004). *The role of the father in child development*. New Jersey: J. Wiley.

Levy-Shiff, R., Goldshmidt, I., & Har-even, D. ((1). 27 1991). Transition to Parenthood in Adoptive Families. *Developmental Psychology [online]*, stránky 131-132 [cit. 2021-6-20]. ISSN 00121649. Dostupné z: doi:10.1037/0012-1649.27.1.131.

Levy-schiff, R., Bar, O., & Har-even, D. ((2). 60 1990). Psychological adjustment of adoptive parents-to-be. *American Journal of Orthopsychiatry[online]*, stránky 258-267 [cit. 2021-6-20]. ISSN 00029432. Dostupné z: doi:10.1037/h0079165.

- Masopustová, Z., Daňšová, P., & Lacinová, L. (2018). *Jak to mají mámy: psychologický výzkum mateřství*. Brno: Masarykova univerzita.
- Matějček, Koluchová, Bubleová, Kovařík, & Benešová. (2002). *Osvojení a pěstounská péče*. Praha: Portál.
- Matějček, Z. (1996). *Co, kdy a jak ve výchově dětí*. Praha: Portál.
- Matějček, Z. (1994). *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. Praha: Portál.
- Matějček, Z., & Dytrych, Z. (1994). *Děti, rodina a stres, vybrané kapitoly z prevence úsychické zátěže u dětí*. Praha: Galén.
- Matějček, Z., & Dytrych, Z. (1999). *Nevlastní rodiče a nevlastní děti*. Praha: Grada.
- Matějček, Z., & kol., a. (1999). *Náhradní rodinná péče*. Praha: Portál.
- Matějů, I., Weiss, P., & Urbánek, V. (2 2005). Psychologické příčiny neplodnosti. *Čs. Psychologie*, 2, 131-139.
- Mindell, J. A., Leichman, E. S., Lee, C. I., Williamson, A. A., & Walters, R. M. (2017). Implementation of a nightly bedtime routine: How quickly do things improve? *Infant Behavior & Development*, 49, stránky 220–227.
- Miovský, M. (2006). *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada.
- Rogge, J.-U. (1999). *Dětské strachy a úzkosti*. Praha: Portál.
- Říčan, P. (2004). *Cesta životem, Přepřacované vydání*. Praha: Portál.
- Říčan, P. (1972). *Psychologie osobnosti*. Praha: Pyramida.
- Schooler, J. E. (2002). *Adopce: vztah založený na slibu; užitečné rady a postřehy pro adoptivní rodiče a pěstouny*. Praha: Návrat domů.
- Smith, S. L., & Howard, J. A. (1999). *Promoting successful adoptions: Practice with troubled families*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Sychrová, A. (2015). *Pedagogické aspekty náhradní rodinné péče*. Pardubice: Univerzita Pardubice.

Šed'ová, K., Švaříček, R., & kol. (2014). *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál.

Timm, T. M., Mooradian, J. K., & Hock, R. M. ((4). 14 2011). Exploring Core Issues in Adoption: Individual and Marital Experience of Adoptive Mothers. *Adoption Quarterly [online]* , stránky 268 - 283 [cit. 2021-6-20]. ISSN 10926755. Dostupné z: doi:10.1080/10926755.2011.628264.

Tiňová, M. (roč.3, č. 1, 2006). Postadopční depresie. *Nebýt sám* , str. 12. In Sychrová, A. (2015). *Pedagogické aspekty náhradní rodinné péče*. Pardubice: Univerzita Pardubice.

Vágnerová, M. (2010). *Psychologie osobnosti*. Praha: Karolinum.

Vágnerová, M. (2007). *Vývojová psychologie II. Dospělost a stáří*. Praha: Karolinum.

Vágnerová, M. (2010). *Základy psychologie*. Praha: Karolinum.

Vágnerová, M., Strnadová, I., & Krejčová, L. (2009). *Náročné mateřství, být matkou postiženého dítěte*. Praha: Karolinum.

Wandersman, L., & Wandersman, A. (1980). Social support in the transition. *Journal of Community Psychology*, 8 , stránky 8, 332-342. In Levy-Shiff, R., Goldshmidt, I., & Har-even, D. ((1). 27 1991). Transition to Parenthood in Adoptive Families. *Developmental Psychology [online]* , stránky 131-132 [cit. 2021-6-20]. ISSN 00121649. Dostupné z: doi:10.1037/0012-1649.27.1.131.

www.eurochild.org. (2010). Získáno 07. 06 2021, z National Surveys on Children in Alternative Care - 2nd edition: <https://www.eurochild.org/resource/national-surveys-on-children-in-alternative-care-2nd-edition/>

www.sancedetem.cz. (2011-2021). Získáno 07. 06 2021, z <https://www.sancedetem.cz/slovník/kvalifikovany-nezajem-rodicu>

Zákon č.89 ze dne 3. února 2012 občanský zákoník. (nedatováno). In: *Sbírka zákonů České republiky. 2012, částka 33*.

Zezulová, D. (2012). *Pěstounská péče a adopce*. Praha: Portál.

Zoja, L. (2005). *Soumrak otců: Archetyp otce a dějiny otcovství*. Praha: Prostor. In Vágnerová, M. (2007). *Vývojová psychologie II. Dospělost a stáří*. Praha: Karolinum.

15 Seznam schémat a příloh

SCHÉMA Č. 1 - Oblasti sycení sebepojetí adoptivních rodičů	52
SCHÉMA Č. 2 - Oblasti sycení kategorie obavy a strachy	62
SCHÉMA Č. 3 - Oblasti sycení kategorie vyrovnávání se se zátěží.....	66
SCHÉMA Č. 4 - Oblasti sycení kategorie přijetí dítěte a identity rodiče osvojitele.....	71
SCHÉMA Č. 5 - Oblasti sycení kategorie vnímané změny	77
SCHÉMA Č. 6 - Oblasti negativního sycení sebepojetí	79
SCHÉMA Č. 7 - Oblasti pozitivního sycení sebepojetí	79
SCHÉMA Č. 8 - Oblasti ambivalentního sycení sebepojetí	80
SCHÉMA Č. 9 - Oblasti sycení sebepojetí matek	81
 PŘÍLOHA 1.: Otázky k rozhovorům	 93
PŘÍLOHA 2.: Vzniklé kódy.....	95
PŘÍLOHA 3.: Přepis rozhovorů s respondenty	97

